

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΠΑΡΙΤΣΗ

Ἐκδόσις ὑποβιβασθεῖσα τῆς Θεολογικῆς καὶ κρητικῆς
τῆς ἀρχαίας καὶ πρώτης Ἐκκλησίας.

ΓΕΡΑ
ΧΡΗΣΤΟΜΑΘΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΟΜΙΛΙΑΣ Θ' ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΑΗΜΕΡΟΝ
ΕΙΣ ΤΟ ΠΡΟΣΕΧΕ ΣΕΛΥΤΩΙ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ ΕΚΛΕΚΤΑΣ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

Α. Κ. ΓΕΡΑΡΔΟΣ ΚΑΙ Σ^Α

Βιβλιοπωλείο καὶ Ἐκδόσις

Ὁδὸς Μαγιοῦδης, 73

1896

ВІБЛІОФІКН

АДМБ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΠΑΡΙΤΣΗ

Ἱερέως, διδασκάλου τῆς θεολογίας καὶ κατηχητοῦ
τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας

ΙΕΡΑ
ΧΡΗΣΤΟΜΑΘΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΟΜΙΛΙΑΣ Θ' ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΗΜΕΡΟΝ

ΕΙΣ ΤΟ ΠΡΟΣΕΧΕ ΣΕΑΥΤΩ

ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ ΕΚΛΕΚΤΑΣ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

Α. Κ. ΓΕΡΑΡΔΟΣ ΚΑΙ ΣΑ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΑΙ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΑΙ

Ὁδῷ Μαχμουδιέ, 23

1896

Πάν γνήσιον αντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως.

H. L. Parryson

معارف نظارت جلیله سنک ۲۲۸ نومروی و فی ۱۷ حریران ۱۳۱۱
تاریخی رخصتنامه سیله طبع اولشدر

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ **ΝΕΟΛΟΓΟΥ**
(Ὁμαρ Κιοιτσολι Χενδέκ, ἀριθ. 29 καὶ 31)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

—*—

Ἀλήθεια μὲν ἀναμφήριστος εἶνε ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ
φιλολογία ἀπαράμιλλος κατὰ τὴν οὐσίαν οὐδαμῶς ὑπολεί-
πεται τῆς κλασικῆς κατὰ τὴν μορφήν. Καὶ ὅμως ἐν τῇ κλί-
μακι τῶν κλασικῶν σπουδῶν δὲν κατέχει τὴν προσήκουσαν
τῇ ἀξίᾳ αὐτῆς βαθμίδα, σπανιώτατα δὲ ἀπαντᾷ λόγος τις
τοῦ Μ. Βασιλείου ἢ τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς ἀνάγνωσιν ἐν
τοῖς προγράμμασι τῶν σχολείων.

Οὐδεὶς βεβαίως ποτὲ ἐφαντάσθη, ἀλλ' οὐδὲ θά φαντασθῆ,
προκειμένου μάλιστα περὶ μορφώσεως ἡμῶν τῶν Ὁρθοδόξων,
νὰ περικόψῃ ὅλως ἢ νὰ περιορίσῃ τὰς λεγομένας κλασικὰς
σπουδὰς, ὁ δὲ κακῶς νοοῦμενος πραγματισμὸς πρωτοτύ-
πως ὅλως παρά τισι περιοριζόμενος εἰς τὴν ἀπλῆν ἐπαύξη-
σιν τῶν ὥρων τῶν ξένων γλωσσῶν, νεφύδριόν ἐστί καὶ
θᾶπτον παρελεύσεται. Ἐφόσον αἱ ὥραϊα τέχναι μετὰ τῆς
φιλοσοφίας θὰ ἀπασχολῶσι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὁ Ὀμπ-
ρος μετὰ τοῦ Σοφοκλέους καὶ ὁ Πλάτων μετὰ τοῦ Δημοσθέ-
νους θὰ προβάλλωνται ὡς τὰ αἰώνια πρότυπα, τὰ δὲ ἔργα
αὐτῶν θὰ ἀποτελῶσι τὰς βάσεις τῆς ἀληθοῦς ἀγωγῆς.

Μὴ ὑποτιμῶντες ὅμως αὐτοὺς ἔχομεν καθήκον νὰ ἐκτιμῶ-
μεν καὶ τοὺς δημιουργοὺς ἐκείνους. Παραδεχόμεθα ὅτι διδ-
σθημα ἱκανὸν τῆς μικρᾶς ἡμῶν ἡλικίας θὰ διερχόμεθα δια-

λύνοντες τὸ χάος τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας καὶ θὰ ἐξακολουθῶμεν μανθάνοντας τὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων τῆς μυθικῆς ἐποχῆς, καίτοι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Ἱερῇ Ἱστορίᾳ καὶ τοῖς μαρτυρολογίαις πλεῖστα ὄσα, ἅτινα ἠδύναντο πολλῶ μᾶλλον νὰ ἐξεγείρωσι τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἡλικίας ταύτης καὶ νὰ διαμορφώσωσι τὸ θυμικόν της.

Δὲν εἶνε ἐν τούτοις παράδοξον ἀσαφειστάτην γινῶσιν νὰ ἔχωμεν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν φιλολογίας, καὶ μάλιστα τῶν πέντε πρώτων αἰώνων, ἢ ὅποια, βαπτισθεῖσα εἰς τὸ ζωοποιόν ρεῦμα τοῦ ἀρχαίου ἐξανθρωπιστικοῦ πνεύματος τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, ἐξέρχεται ἐκ τῆς κολυμβήθρας ταύτης ὅλως ἀνακαινισθεῖσα διὰ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἀπὸ Σιών Λόγου καὶ Νόμου, ἀποτελέσασα τὰς βάσεις τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ παραγαγοῦσα πᾶν ὃ, τι ἔσοχον ἔχει ἐν τε τῇ ἠθικῇ καὶ τῇ θρησκείᾳ ὁ νεώτερος κόσμος; Ἐνδιαφερόμεθα οἱ πάντες διὰ τὰ ἔξοχα πρότυπα τοσοῦτων ἠθικῶν ἀρετῶν τῆς ἑλληνικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς ἱστορίας; Ἄλλ' οἱ Ἀπόστολοι, οἱ μεγάλοι οὔτοι τῆς ἀληθείας κήρυκες; οἱ μάρτυρες, οἱ μεγάλοι τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως πρόμαχοι; οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἔξοχοι οὔτοι ἀντιπρόσωποι τῆς ἐπιστήμης συνδοξασμένης μετὰ τῆς ἀληθοῦς ἀγιότητος καὶ τῆς ἐνεργητικότητος περὶ τὴν βούλησιν καὶ πράξιν δὲν εἶνε τὰ πρότυπα, τὰ ὅποια δεόν νὰ προβάλλωνται εἰς τοὺς παῖδας πρὸς μίμωσιν διὰ τὴν αὐταπάρανσιν, τὸν ὑπὲρ τῆς θρησκείας ζῆλον καὶ τὸν ἔσοχον ἠθικὸν χαρακτῆρὰ τῶν;

Δὲν νὰ ὁμολογῆσθῃ ἕκαστος ὅτι ἐν τῷ παιδευτικῷ ἡμῶν συστήματι ὑπάρχει χάσμα τι· εἴμεθα μὲν ἀπόγονοι ἐκείνων καὶ ἐν πολλοῖς σημεῖοις τοῦ χαρακτῆρος ἡμῶν μάλιστα ἀναγνωρίζονται ἐκεῖνοι· ἀλλ' εἴμεθα καὶ Χριστιανοί, ὁ δὲ πολιτισμὸς ἡμῶν μετέχει τοσοῦτ' μᾶλλον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅσῳ τούτου εἶνε μᾶλλον ἀπαύγασμα καὶ τέκνον, ἐν

αὐτῷ ἔχει τὰς ῥίζας τοῦ ἀναπτυσσομένου ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τοῖς ἀθανάτοις δ' αὐτῶν συγγράμμασιν ἀναζητητέον τὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου, τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως μετὰ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς, τῆς ἀδελφότητος καὶ ἰσότητος, τοῦ ἀληθοῦς οἰκογενειακοῦ πνεύματος καὶ ἐν γένει τῶν ἠθικῶν ἐκείνων αἰώνων ἀρχῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐδράζεται ἡ νεωτέρα κοινωνία.

Τὸ νὰ παραμελῶμεν λοιπὸν τὰς ὑψηλὰς ταύτας καὶ ἐξόχους πηγὰς τῆς διδασκαλίας, ἐνῶ ἐξονυχίζομεν τὸν Ὀμπρον καὶ Ἡρόδοτον εἶνε μέθοδος, τὴν ὅποιαν ἀποδοκιμάζει τὸ δῶφρον καὶ νηφάλιον πνεῦμα. Ἄν δὲ ἀντιπροβάλη τις ὅτι ὑπολείπονται κατὰ τὴν λεπτότητα καὶ τὸ ἔθος τῶν ἀρχαίων, ἀπαντῶμεν ὅτι ἡ ὑπεροχὴ αὐτῆ δὲν εἶνε δᾶ καὶ τόσον μεγάλη· φρονοῦμεν μάλιστα ὅτι, ἂν κατορθοῦμεν καὶ ἡμεῖς νὰ γράψωμεν τὴν γλῶσσαν τὴν ἀρχαίαν ὡς ὁ Μέγας Βασίλειος ἢ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος θὰ ἡμεθα ἴσως ἐκ τῶν πρώτων Ἑλληνιστῶν.

Ἄς ἡμεθα λοιπὸν εὐκρινεῖς καὶ ἄς ὁμολογῶμεν ὅτι ἀδικοῦμεν τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν καὶ ἡμᾶς αὐτούς, ὑπάρχει δὲ ἀνωμαλία τις, τὴν ὅποιαν δεόν νὰ ἐπανορθώσωμεν, φροντίζοντες ν' αὐξήσωμεν τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς σχολείοις. Εἰς ἀρχαιοτέρας ἐποχὰς ἀφθονωτέρα παρείχετο αὐτῇ ἡ Ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ Πατοῦσα τοῦτο τοῦλάχιστον δεικνύει.

Εἰς τὴν ἑλλειψιν ταύτην θέλων νὰ ἐπαρκέσω, ἐπελήφθην μετὰ τῶν φίλων παντὸς ὅ, τι σχετίζεται πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν κυρίων Ἀ. Κ. Γεράρδου καὶ Σας τῆς ἐκδόσεως σειρᾶς Ἱερᾶς Χριστομαθείας, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐκείνου, ὅστις ἀνεμάχητο πάντων τῶν ἁγίων τὰς ἀρετὰς, Μωσῆος τὸ πρῶτον, Ἥλιου τὸν ζῆλον, Πέτρου τὴν ὁμολογίαν καὶ Ἰωάννου τὴν θεολογίαν.

Καί πρὸς μὲν τὸ παρὸν ἐκδίδονται τὰ ἐκλεκτότερα τεμάχια ἐκ τῶν Θ' Ὀμιλιῶν τῆς **Ἐξαμηρίου**, ἡ ὀμίλια εἰς τὸ **Πρόοιξε σεαυτῷ** καὶ ἐπιστολαὶ τινες. Ἐπωφελέθην δὲ εἰς τὴν ἐκδοσὶν κυρίως συλλογὴν τινα πρὸ καιροῦ ἐκδοθεῖσιν ὑπὸ τοῦ κυρίου Ε. Βίαιος, οὐτινος ἡ εἰδικότης περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογοίαν εἶνε ἀναμφισβήτητος· θὰ συνεξευδίδετο δὲ καὶ ὁ Παραινετικός· ἐπειδὴ ὁμως εἶνε ἤδη ἐκδεδομένος, βραδύτερον, ἂν Θεὸς θέλη, συνεκδοθήσεται μετ' ἄλλων λόγων ἄλλων Πατέρων· διότι τὸ τομίδιον τοῦτο θὰ παρακολουθήσῃ καὶ δεύτερον καὶ τρίτον.

Εἶθε νὰ εὐδοκήσῃ ὁ Θεὸς ν' ἀποτελεσθῇ καὶ σειρά Ἱερῶς Χριστομαθείας, ἡ ὁποία θὰ ἔχῃ βεβαίως πολλὰς ἐλλείψεις, ὅπως οὐδέποτε ὁμως θὰ πληρωθῇ κενόν τι καὶ δὲν θὰ προβάλλωμεν ἐκάστοτε τὸ: «Ποῦ τὰ κατάλληλα βιβλία;»

Ἐγράφη ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ 3 Ἰουλίου 1895.

Κ. Σ. Π.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Δ' ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Προκειμένου νὰ ἐρμηνεύσῃ τις τοὺς Πατέρας τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ νὰ κατανοήσῃ τὸ πνεῦμα αὐτῆς ἀνάγκη νὰ γνωρίσῃ τὴν τότε κατάσταση τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τὸν τρόπον τῆς μορφώσεως τῶν μεγάλων τούτων φωστήρων καὶ τὴν δύναμιν τῆς Ἰεραρχίας.

Μετὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὁ μὲν Χριστιανισμὸς θριαμβεύει ἐν ἱματισμῷ διαχρόσιμῳ περιβεβλημένος, πεποικιλμένος, ἡ δὲ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζεται ὡς ἡθικὸς ὀργανισμὸς πλήρης καὶ τέλειος μετ' ὅλων τῶν θεσμῶν αὐτοῦ καὶ τοῦ δικαιολογικοῦ συστήματος. Ἐκτοτε (313) ἄρχεται νέα περίοδος διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ πῶς θρησκεία τῶν δούλων γίνεται ἄρχουσα, οἱ Χριστιανοὶ κυβερνοῦσι τὰς ἐπαρχίας καὶ καταλαμβάνουσι ἀξιώματα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ. Ἡ λατρεία ἐξέρχεται τῶν κατακομβῶν, οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἀναγνωρίζονται ἔχοντες πλήρη ἐκκλησιαστικὴν ἐνεργείαν ἐν ταῖς ἐσωτερικαῖς τῆς Ἐκκλησίας σχέσεσιν. Ἐν γένει ἡ θρησκεία τοῦ Ἐσταυρωμένου παρίσταται ὡς ἡ ἡθικὴ ἐκείνη δύναμις, ἥτις διεσπάρσαται εἰς τὴν κοινωνίαν ὡς ἡ ζύμη ἐν τῷ ψάρματι τοῦ ἀλεύρου ἤρξαστο ἐπιβρῶσα, οὕτω δὲ νὰ μεταγγίξῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης καὶ φιλανθρωπίας εἰς τοὺς τραχεῖς νόμους καὶ ἀστροφίας τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἔθιμου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰρήνη πανταχοῦ ἰδασίλευσεν, νέον εἶδος φιλολογίας ἀναβλαστάνει· καὶ ἀναπτύσσεται, ὅπου ἀρξάμενον ἀπὸ τῶν ἱερῶν Ἀπολογητῶν ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ διαμορφοῦται ἐν τελείᾳ μορφῇ, ἀναδειχθέντων σπουδαιωτάτων θεολόγων καὶ εὐλαττωτάτων χριστιανῶν ῥητόρων¹. Τὰ κλασικὰ γράμματα διὰ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ἀναγεννῶνται· ἐνθὺ δὲ ὁ ὀρθὸς λόγος ζητῶν νὰ διεσπάρῃ εἰς

τὰ ὑψηλότερα ζητήματα τῆς ὑπάρξεως καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ πάντα γεν-
νᾶ τὰς αἰρέσεις, νήφοντα, ἀλλ' ἰσχυρὰ πνεύματα ἐν τῇ βαρβαρίᾳ αὐτῶν
γνωρίζοντα νὰ συμβιβάζωσι τὰς ἀξιώσεις τοῦ πνεύματος πρὸς τὰς ἀλη-
θείας τῆς πίστεως ἀντεπεξέρχονται κατὰ τὸν ὑπερφύλων ὑπερβολῶν
ἐκείνου καὶ καταπολεμοῦσιν αὐτὸν διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὅπλων. Ἡ
ἐθλωτία πλῆροί ζωῆς τοὺς πνευματικὸς ἀγῶνας καὶ τὰς συζητή-
σεις, ἀπὸ δὲ τοῦ χριστιανικοῦ βήματος ἀκούονται λόγοι ἀντάξιοι τοῦ
Δημοσθένους καὶ τοῦ Πλάτωνος. Ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει μεταμορφωσα
πᾶν ὅτι μὲτα καὶ καλὸν παράγγαλλον ἢ ἀρχαίους. Οὐ μόνον δὲ πε-
ρριφρονεῖ τὰς τέχνας, ἀλλ' ἀμυνομένη ἀποτελεῖ δι' αὐτῶν πλούσιον στο-
λισμὸν. Ἡ ἐθλωτία, ἢ ἀπὸ πολλοῦ στείρα, ἀποκαθίσταται δι' αὐτῆς
εἰς τὴν ἀρχαίαν γονιμότητά της.

Ἡ ἐθλωτικότης καὶ πρωτοετία τῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολικῆς
Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐγνώρισεν ἄριστα καὶ κάλλιστα νὰ συν-
δυάσῃ διὰ τινος τελείου μέτρου τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας τοῦ
ἀρχαίου κόσμου μετὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Τὸ δὲ νέον πνεῦμα τὸ
διαμορφωθὲν ἐκ τοῦ τοιοῦτου συνδυασμοῦ ὤφειλετο εἰς τὴν διπλὴν
ἀνατροπὴν, ἣν ἐλάβησαν τότε ἡ νεότης, τοῦτο μὲν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ,
ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ἐθνικῷ βίῳ, τοῦτο δὲ ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν
γραμματικῶν, τῶν ῥητόρων καὶ τῶν φιλοσόφων. Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ προπαρασκευάζοντο οἱ μεγάλοι θεολόγοι καὶ οἱ ἀληθεῖς ποιῆ-
ναι· ἐν δὲ τῇ σχολῇ οἱ ἰδεολόγοι καὶ οἱ δεινοὶ ῥήτορες.

Καὶ ἡ μὲν θρησκευτικὴ μόρφωσις ἤρτετο ἀπὸ τῆς κοιτίδος μὴ
δικαιοπομένη διὰ τῆς θύραθεν παιδείας ἐν τῇ πατρικῇ ἐστίῃ ἢ ἐν ταῖς
κατηχητικαῖς σχολαῖς μέχρι τῆς ὥριμου ἡλικίας. Ἐν ταῖς σχολαῖς
τῶν γραμματικῶν ἐξεμάνθανον οἱ νέοι τὴν γλῶσσαν ἐν τοῖς συγγράμ-
μασι ποῦδων καὶ ποιητῶν ἐμβαπτίζομενοι· ἐν τῷ πνεύματι ἐκείνῳ καὶ
διερρῶμενοι τὰ ἀριστοτελεῖματα αὐτῆς· ἀχωροῦμενοι δὲ ὅτιω διὰ τῆς
πρώτης ταύτης συσκευῆς τῆς γραμματικῆς κατέφθονον εἰς τὰ μεγάλα
κέντρα, οἷα ἦσαν ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Κωνσταντινουπόλις καὶ μάλιστα ἡ
Ἀλεξάνδρεια καὶ αἱ Ἀθήναι, ἵνα σπουδάζωσιν ἐκεῖ τὴν φιλοσοφίαν καὶ
ῥητορικὴν, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἱστορίαν. Καὶ οἱ μὲν σοφισταί, οἱ
Ἱμῆριοι, Προσαπίριοι καὶ Λιβάνιοι, οἱ διδάσκαλοι τῶν Βασιλείων, Γρη-
γορίων καὶ Χρυσόστομων, ἀλλὰ καὶ Ἰουλιανὸν ἐμίσηον αὐτοὺς εἰς τὰ
ἄδυνα τῆς ῥητορικῆς τέχνης, δι' ἧς συνήραπον τὰ πλῆθη, οἱ δὲ φιλο-
σοφοί, οἱ μαθηταὶ τῶν Πλωτίνων, Πορρορίων καὶ Ἰαμβλίχων διδάσκου-
σάτων τὰς περὶ Θεοῦ, κόσμου καὶ ἀνθρώπου φιλοσοφικὰς αὐτῶν θεωρίας.

Ποῖον δὲ ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τιαύτης μορφώσεως εὐγενοῦς καὶ
φυσικῆς ἐπὶ τὰς ζωγράφας καὶ γονιμοῦς τῆς Ἀνατολικῆς φύσεως·

Ὁ εὐφυῆς Λουκιανὸς παρίστηρε τοῦτο δι' ἀνεκδότου τινὸς λίαν δη-
κτικοῦ. Πλούσιός τις, λέγει, ἀνὴρ καὶ μαλθακὸς ἐξ Ἀνατολῆς ἤλθεν
εἰς Ἀθήνας, ὅπου κατέστη ἀνυπόφορος διὰ τὸ πλῆθος τῆς ἀκολουθίας
του, τῆς παρβαλοχωρίας τῶν φορημάτων του καὶ τοῦ χρυσοῦ του, ὃν
ἐπεδεικνυεν. Ὁ δυστυχὴς ὅπως ἀνθρώπος ἐνομιζέτο εὐτοχῆς. Οἱ Ἀθη-
ναιοὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ πρὸς τοῦτον ἐπεχίτησαν νὰ μερρωσῶσιν αὐ-
τόν. Διὰ τῶν ἀμυμῆρων εὐφρολογιῶν αὐτῶν, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ πα-
ραδειγματός, ἀνεκώφισαν αὐτόν τοῦ ὄχλου τῶν δούλων, οἵτινες παρηκα-
λοῦθον αὐτὸν ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ τοῖς λοστροῖς, ἀπεξέδσαν τῶν πορρωρῶν
ἱματίων καὶ ἐξέβαλον τῶν δακτύλων του τὸ πλῆθος τῶν χρυσοῦν δα-
κτυλίων. Ἐπίστηρεψε τέλειος καὶ μερρωσῶμενος εὐγνωμιῶν τὸν εὐφοῶ
ἐκείνου λαόν, ὅστις ἐγνώριζε τὴν τέχνην ταύτην.

Κατὰ τὸ παραδειγμα δὲ τούτου καὶ οἱ Βασιλεῖς, οἱ Γρηγόριοι, οἱ
Χρυσόστομοι ἐπισκέπτονται τὰς Ἀθήνας ἢ τὴν Ἀντιόχειαν ἵνα ἀπαλ-
λαγῶσι τῆς πομπῆς καὶ τῆς ἐμπάσεως τῆς ἀνατολικῆς γλώσσης, τοῦ
ἐπιδεικτικοῦ τούτου ὅγκου τῶν εἰκόνων καὶ μεταφορῶν, τῶν παρεκτρο-
πῶν τῆς ἀσιατικῆς φαντασίας. Ἄν δὲν ἀπετάσσοντο ὅπως τῶν ζωγ-
ρῶν χρωμάτων αὐτοῦ, ἂν ἐφιλκτοτο μῆρος ἐ τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἀδα-
μάντων της, ἂν ἄνθη εἶνὰ ἐπὶ τῶν ἱματίων αὐτῶν εἶνε δισπαρμένα
τῆδε κάκειοι, συνδυάζονται τοῦλάχιστον μετ' ἑλληνικῆς καλαιστορίας
καὶ χάριτος ἀθηναϊκῆς.

Ἐπίστηρεψον δὲ νέος τις ἐξ Ἀθηνῶν ἢ Ἀλεξανδρείας εὐρίσκειτο πρὸ
εὐδρὸς σταδίου τῶν ἑλεοθερίων τεχνῶν. Διὰ τοῦς καθιερωμένους ὅμως
τῇ Ἐκκλησίᾳ αἱ κοπιώδεις αὐταὶ σπουδαὶ ἦσαν ἡ ἀφετηρία πολλῶν κο-
πιωδιστέρων καὶ σπουδαιοτέρων.

Ἀνέμειν αὐτοὺς ὁ μοναχικὸς βίος, ὅπου ἤρχιζε νέον εἶδος θρησκευ-
τικῆς μορφώσεως· ἅγιος καὶ ἱερὸς ἐνθουσιασμὸς ἐπλήρωσ τὰς καρδίας
αὐτῶν διὰ τὰ ἱερά γράμματα. Ὁ μὲν Ἀριστοτέλης, Πλάτων καὶ Πλω-
τίνος ἐμίσηον αὐτοὺς τὰ τῆς θύραθεν φιλοσοφίας μυστήρια. Ὁ δὲ Ὀρι-
γένης, τὸ μαρτυρεῖ τῆς τότε θεολογίας, ἐχρησίμευον ὡς ὁδηγὸς καὶ
διδάσκαλος ἐν τῇ ἱερᾷ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ ἐρημνείᾳ τῆς ἁγίας Γραφῆς.
Μὴ ληρομονοῦντες ὅσα ἐν Ἀθήναις ἐδιδάχθησαν ἤξων μετὰ τοῦ Μω-
σέως, ἠλία καὶ ἄλλων μακκαρίων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐδίδασκον αὐτοὺς
τὴν ἀλήθειαν ἐν γλώσσῃ βαρβάρῳ. Καὶ τὸ μὲν Εὐαγγέλιον ἐχρησί-
μειον εἰς αὐτοὺς ὡς εἰσαγωγὴ τις πρὸς κατανοήσιν τῆς ἀληθοῦς ἰννοίας

των Προφητών, ἡ δὲ μελέτη των Προφητῶν πρὸς ἐξήγησιν των μυστηρίων τοῦ Εὐαγγελίου· δι' ἁμφοτέρων δὲ διερωτῶμετο ἡ διάνοια αὐτῶν ἵνα ἐμβαθύνωσι, μᾶλλον δ' ἐπιπνίωσι τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἀνατροφή τοῦ Ἀθανασίου, τοῦ Βασιλείου, Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνῶ καὶ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Ἀπὸ τῆς κοιτίδος παραλαμβάνουσα αὐτοὺς παρηκολούθει· μέχρις οὗ προήτην εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα. Ἐπὶ τριακονταετίαν σπουδάζοντες μόλις ἐπήρκειν εἰς εἰκοσαετίαι ἀγῶνας τοῦ ἐπισκοπικοῦ αὐτῶν σταδίου. Ὁ ἀσπληρὸς ἀσκητικὸς βίος τοῦτο μὲν οἱ ἀγῶνας τῆς ἀρχιερουργίας, τοῦτο δὲ μετὰ των ἱεροκριτικῶν ἐξήντησον, ὅτι τάχιστα τὰς ἐνεργητικὰς ταύτας φύσεις. Καὶ ὅμως μεθ' οὗσας γονιμότητος, οὗσας ἰσχύος πνεύματος καὶ βαθύτητος, οὗσας ἁριμότητος κρίσεις ὑπεραπολογοῦνται ἐν τοῖς ἀθανάτοις αὐτῶν συγγράμμασι· τοῦ ἐνοσηρακιμένου Λόγου, τῆς θείας Σοφίας, εἰς τὴν καὶ μόνην ἀφείρσαν τὸν βίον των.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἐποχὴν των διωγμῶν τὸ ἔργον τοῦ ἐπισκόπου ἦτο ἀπλόον, νὰ διδάσκῃ τοὺς πιστοὺς, νὰ ἐμνήσῃ εἰς αὐτοὺς ἄρρους, νὰ ἐπισχῇ αὐτοὺς εἰς τὸ μαρτύριον διδῶν συνήθως αὐτοὺς τὸ παράδειγμα τῆς ἀγάπης ταύτης πρὸς τὸν μέγαν Ἀρχιεπίσκοπον. Ἡ κατάσταση των πραγμάτων μεταβλήθη, ὁ δὲ ἐπίσκοπος κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα κατίστη πνευματικὸς πατήρ, διδάσκαλος, δικαστὴς, ὑπερασπιστὴς τοῦ δικαίου ἑμὴν ἐναντίον βασιλέων καὶ οὐκ αἰχρονόμενος. Περιβεβλημένον τὸ ἀξίωμα τοῦτο αἴγλην καὶ λαμπρότητα περιέβαλλε δύνανται καὶ δόξαν τὸν ἔχοντα τοῦτο ἀνωτέραν τῆς των πολιτικῶν ἀρχόντων. Διὰ τοῦτο δὲ πρὸς μέγαν ἀπελιπισμὸν τοῦ ἱεροῦ Γρηγορίου πάντες ἐπιφωβημένοι αὐτό, πᾶσα φιλοδοξία ἐθρῆσκον ἐν αὐτῷ εὐρὸ στάδιον ἔργησι δὲ πολυλαχῶ των λόγων αὐτοῦ τὴν τοιαύτην κατάστασιν. Οἱ τοιοῦτοι ὅμως φιλόδοξοι ἐπίσκοποι· φίλοι μᾶλλον τῆς αἰῆς ἢ τοῦ λαοῦ δὲν ἦσαν οἱ ἐκκλητικοί. Ἀπέναντι ταύτων ἀνεπιβήχοντο ἄλλοι· αὐστηροί, ἀνεξάρτητοι, γλυκεῖς πρὸς τοὺς μικροὺς, τραχεῖς πρὸς τοὺς μεγάλους, ἀνοικτήμονας διὰ τὰς παρεκτροπὰς των ἰσχυρῶν, τὰς καταχρήσεις τοῦ Κλήρου. Ἦδη ὁ ἄξιος τοῦ ὀνόματος ἐπίσκοπος δὲν ἦτο ἀπλόος ἱερωτικὸς τοῦ θεοῦ λόγου καὶ διδάσκαλος των καθηκόντων ἦτο προστάτης τοῦ λαοῦ οὐ μόνον διαρωτῶσιν αὐτὸν κατὰ των αἰρέσεων, οὐ μόνον διωρῶν τὰ ἐλαττώματά του, ἀλλὰ καὶ ὑπερασπιζόμενος αὐτὸν ἐναν-

1. Βασίλ. ἐπιστολ. 339. Ἀμφιλόχ. ἐπιλ. β.

τίον των καταπίσεων τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ διεφθαρμένου Κλήρου. Ὅτω δὲ ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τοὺς λόγους νεωτέρου τινὸς¹, πιστὰς διετήρησε τὴν παρακαταβλήθη, τὴν ὅποιαν παρὰ τοῦ ἱεροῦ τοῦ αὐτῆς ἔλαβε. Χωρὶς δὲ νὰ διασειῇ ἱρόνους, δὲν διέφουσε τὰς ἐλπίδας των ἀσθενῶν καὶ ἀποκλήρων.

Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

Ὁ Ἀρειανισμὸς καὶ μεθ' οὗσας τοὺς ἀγῶνας τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου οὐ μόνον δὲν ἐξέλιπε, ἀλλὰ νέαις κατακτηθεῖς καθ' ἑκάστην ἐποικεῖτο ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς Αἰῆς. Ἐξεδὸν γὰρ ἀπὸ των ὄρων τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρι τῆς Θηβαϊδος τὸ τῆς αἰρέσεως κακὸν ἐπενέμιστο, τῆς δὲ ποιητῆ ἀσπέρτατα πρότερον μὲν ὁ δούλωντος Ἀρειοῦ καταβάλετο· ῥιζωθέντα δὲ διὰ βάθος ὑπὸ πολλῶν των ἐν μέσῳ φιλοπότων τὴν ἀσέβειαν γεωργησαντων νῦν τοὺς φθοροποιοὺς καρποὺς ἐξελόσθησαν ἀντιτίτραται· μὲν γὰρ τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα, συγχέχονται δὲ Ἐκκλησίας θεσμοί. Φιλαρχίαι δὲ των μὴ φοβουμένων τὸν Κύριον ταῖς προστασίαις ἐπιτηρῶσι· καὶ ἐκ τοῦ προφανοῦς λοιπὸν ἄβλον δυσσεβείας ἢ προσδρεία πρόκειται, ὡστε ὁ τὰ χαλεπώτερα βλασφημίας καὶ ἐπισκοπὴν λαοῦ προτιμότερος· αἴγεται σημαντὴς ἱερατικὴ ἐπιλολοίασιν οὐ ποικιλιόντες μετ' ἐπιστήμης ποίμων Κυρίου ἢ ποιητῆ ἀμάρτους, οἱ λαοὶ ἀνοουβήτοις, οἱ προσεκοτὴς ἀπαρηργίαστοι... Σιγῇ μὲν τὰ των εὐσεβούντων στόματα· ἀνέεται δὲ πᾶσα βλάσφημος γλώσσα· ἐβεβλήθη τὰ ἅγια, φεύγονται τοὺς εὐκτηρίους οἴκους οἱ ὀφειλοντες των λαῶν ὡς ἀσέβειαις διδασκαλείαι, κατὰ δὲ τὰς ἱρημίας πρὸς τὸν ἐν οὐρανῶν δεσπότην μετὰ στεναγμῶν καὶ δακρῶν τὰς χειρὰς αἰροῦσι². Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάσταση τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἄριστα διεκτραχημῆται αὐτὴν ὁ ὀρανοφάντης. Ὁ γηραιὸς καὶ πολυέτας Ἀθανάσιος ἀποβλήσκων εἶχε τὴν ἐπιβλῆ, ἂν αὐτοὺς οὐδὲμιν κατώρῳσεν ὀριστικὴν νίκην, διεδέχετο τοῦλάχιστον εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτὸν ἄλλος, ὅστις μετ' αὐτὸν ἂν ἐκληρονόμηι· τὸ πνεῦμά του, τὴν πίστιν του καὶ τὴν ἐπιμῶν του.

Ἄν δὲ ὀπάρχη ἀνήρ δυνάμενος νὰ βιωρηθῇ κατὰ τὸν χαρακτήρα, τὴν ῥητορικὴν δεινότητα καὶ τὴν διδασκαλίαν ὡς ἐνοφάρκωσις τοῦ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα συνδραμοῦ τοῦ κλασικοῦ καὶ χριστιανικοῦ πνεύματος,

1, Paul albert. S. J. Chrysostom.—2. Ἐπιστολ. Βασ. 92.

είνε ὁ Μέγας Βασίλειος. Διὰ τὴν θεραπεύσθαι τὰς πληγὰς τῆς Ἐκκλησίας, ἤτις ἠρθέναι καὶ διετέλει ἐν παραλίπῳ, ἐκ μὲν τῆς κλασικῆς παιδείας ἀπεκομιμάτο τὴν τέχνην τοῦ καλῶς λέγειν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, καὶ τοῦ ἔργητικοῦ δὲ βίου τὴν ἀγνὴν θεολογίαν καὶ τὴν ὀρθὴν ἀντίληψιν τῆς οὐσίας καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ μοναχικοῦ βίου.

Τὸ τὴν ὀδηγίαν δὲ αὐτοῦ καὶ τὰς σοφὰς συμβουλὰς καὶ νοουθεσίας τοῦ ὁ μοναχὸς διατηρῶν τὴν ἀληθῆ πίστιν καθίσταται καὶ ὁ διδάσκαλος καὶ ἰατρός τῶν θλίψεων τῶν Χριστιανῶν, ὁ παρήγορος ἐκείνος ἄγγελος, ὅστις πανταχοῦ διασπεῖρε τοὺς θάρρους μὲν καὶ τὴν ἐλπίδα ἐν ταῖς συμφοραῖς εἰς τὸν Θεόν, τὸ παράδογμα δὲ τοῖς ἀποκλήροις ἐν τῇ κόσμῳ βίου ἀγίου καὶ κοπιώδους. Μάτην συσπειροῦνται ἄρχοντες καὶ ἐπίσκοποι ἵνα ἐξελάσῃαι τὸ ἄβρονον τῆς Καισαρείας τὸν ἄνδρα τοῦ καθήκοντος, ὅστις ἐμπνέει ἐν αὐτοῖς φόβον οἱ μοναχοὶ ὅμως καὶ οἱ Χριστιανοὶ θέτουσιν αὐτὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Πόντου, ὁποστηρίζουσιν αὐτὸν ἐναντίον ἱεραρχίας διεφθαρμένης καὶ καθιστώσας σοβαρὸν τοῖς ἑπαρχοῖς καὶ αὐτοκράτορσιν· οὗτοι δὲ ὁ διαρρηχθῆσθαι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Καππαδοκίας ἀναλαμβάνει τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ κατ' ἄρχὰς μὲν βοηθῶν, εἶτα δὲ διάδοχος τοῦ Ἀθανασίου ἦνωσε τοὺς Ὁρθοδόξους τοὺς διεσπαρμένους, κατορθώνει τὴν ἐπιστορῶν ὁλοκληρῶν ἑπαρχιών εἰς τὴν πίστιν τῆς Νικαίας, διὰ μόντης δὲ τῆς πειθοῦς προπαρασκευάζει τὴν πλήρη ἀνατροπὴν τῶν αἵρεσεων, αἵτινες ἐλομαινοῦτο τὴν Ἐκκλησίαν καὶ διήρουν αὐτήν.

Πῶς ἐν τοῖσις ἐνεργητικότης, πόση σταθερότης μετὰ δεξιότητος κατεβλήθη πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦτοιον ἀποτελεσμάτων! Ἄν πρό τινας κωλύματος ἢ πρώτῃ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀνδρὸς τοῦτου εἶνε παράφορος πως, ἀμέσως ὅμως καθησυχάζει καὶ βίπει ἐκτακτικὸν ἐπὶ τοῦ κακοῦ βλήματι· ἢ ἀντίστασις διαρκεὶ χωρὶς νὰ κουνῆσθαι αὐτόν. Ἄν ἡ ἀξία αὐτοῦ δὲν ἐπιτρέψῃ αὐτῷ νὰ προβῇ αὐτὸς εἰς τὰ πρῶτα βήματα, διὰ μέσου ἄλλων διενεργῶν πάτης ἰδιουτελείας ἐλευθέρως ἀποδεικνύεται· οἱ ἐναντίος αὐτοῦ μακάσσονται, ἐπιθυμοῦσι τὴν συνεννόησιν, συνεννοοῦσιν τέλος, αὐτοῦ πρώτου τείνοντος αὐτοῖς τὴν χεῖρα. Δὲν εἶνε ἀγέρωχος ἂν δόναται ὁ ἴδιος νὰ ὑπάγῃ πρὸς αὐτοὺς, μετὰ σπανίᾳ ἀνοχῆς πράττει· τοῦτο, ἢ ὅποια σκανδαλίζει τοὺς στερομένους τοιαύτης λαοῦ τῆς Ἀνατολῆς, μετ' ἀθηναϊκῆς ἐπιδειξιότητος, ἢ ὅποια ἀέπιστε θρημβεύει τοῦ φύσει δυνατικοῦ πνεύματος τοῦ Ἑλλήνος.

Καὶ ἐν τῷ μέτῳ τοιαύτης πάτης συννοεῖ πάσας τῆς Ἀνατολῆς τὰς Ἐκκλησίας διὰ τῶν θαυμασίων ἐπιστολῶν του· συγγράφει

διαφόρους πραγματείας, τὰς ὁποίας οἱ μοναχοὶ πανταχοῦ διασπεῖρουσι· τοιαύτην δὲ εὐλοκτικῶν καθίρουσιν ἐν Καππαδοκίᾳ, τῆς ὁποίας ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ σοβαρότης εἶνε ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα πρὸς τὸν ἠορῶδῆ βίου του· Ἐμπνέουσι αὐτὸν ἢ τε ἁγία Γραφή καὶ ἡ φιλοσοφία. Ὁ μὲν Ὁμηρος, Πλάτων, Ἀριστοτέλης καὶ Πλωτῖνος παρέχουσιν αὐτῷ εἰκόνας, παρομοιώσεις καὶ ὅλα τὰ σχήματα τοῦ λόγου· ὁλόκληρον τοῦ Πλωτάρχου πραγματείας θναίεσται· ἐν τινι ὁμιλίᾳ του· ἐμβαπτισθεὶς ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς γράμμασι· δὲν ἠδύνατο ν' ἀποσπασθῆ αὐτῶν· τὸ πνεῦμα του διεμορφώθη κατὰ τὸ πνεῦμα ἐκείνων· ἀέπιστος λοιπὸν ἢ μὲν φαντασία αὐτοῦ περὶ τὴν ἄνθη ἐκείνων περιπέτατο, ὁ δὲ νοῦς του κατὰ τοὺς τύπους ἐκείνων ἐκπέπτετο· ἔστιν ὅτι ἐθουάζει τὴν τέχνην εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου· συνήθως ὅμως τὰς ζωγράφας εἰκόνας καὶ τὴν ποιητικὴν τῆς ἁγίας Γραφῆς ποιήσαν περιβάλλων διὰ τῆς μάχου ἑλληνικῆς γλώσσης καθίσταται τὸν λόγον ζωρῶτερον. Εἰς ταῦτα δὲ ὁρεῖλεται καὶ ἡ πρωτοτυπία τῆς ἱστορικῆς τέχνης του· Ἡλίας καὶ Ὁμηρος, Πινδαρος καὶ Δαβὶδ, Ἰωάννης καὶ Πλάτων, Παῦλος καὶ Ἀριστοτέλης διὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου συναντινοῦνται· καὶ τεινοῦνται ἀλλήλους τὰς χεῖρας ἀναγνωρίζουσι· ἐτι τὴν αὐτὴν πηγὴν ἔχει· ἡ σοφία αὐτῶν. Ἄνευ δὲ τῆς διπλῆς ταύτης ἐμπνεύσεως ἡ τέχνη αὐτοῦ ἤθελεν εἶσθαι ἀτελής ἔχουσα τὴν ὄχραν ἀκρίβειαν τοῦ Ἀδανίου ἢ τὴν τραχίαν ἀστυρότητα τοῦ Ἐρραῖμ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὅλοι· οἱ κριτικοὶ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου μέχρι τῶν καδ' ἡμῶν ὁμοφώνως ἀποκαλοῦσι διδάσκαλον μέγαν τῆς ἡθικῆς μορφώσεως τῶν ψυχῶν τὸν ἔσχατον τοῦτον συγγραφέα, ὅστις διὰ τὸ καθαρὸν ὄρος του βιά ἠδύνατο νὰ συγκαταριθμηθῆ μετὰ τῶν κλασικῶν συγγραφέων.

Τὸ σοβαρὸν λεκτικὸν αὐτοῦ μετῶν σαφηνείας καὶ ἀρμονίας ζωοῦσι τὸ πᾶν καὶ προσηγγίζει· μάλλον πρὸς τὴν ποιήσαν. Τὸ δὲ ὄρος του, ὅπερ πανταχοῦ εἶνε γραφικώτατον, πλήρες ἀληθείας, μεγαλείου καὶ αὐθιγμάτων καθωραίεσται· ἐπὶ μάλλον δὲ· ἐξῆχον παρομοιώσεων, γραφικῶν ὁπαιντηριῶν καὶ ποιητικῶν ἀλληγοριῶν· αἱ ὁμιλίαι αὐτοῦ εἶνε ἀληθῶς πραγματείας εἶδος, ἐν τῇ ὁποίᾳ μετὰ τῆς μεγαλειότηρας εἰκόνας κατέρχεται ἀπὸ τοῦ ὀψήλο εἰς τὸ κοινὸν ὁμιλεῖ περὶ παντός, ἀτρονομία, φυσικαὶ ἐπιστήμαι, οὐδὲν διαφεύγει αὐτόν. Λαμβάνων τὸ δραματικὸν ὄρος ἀμέσως ἐγκαταλείπει· αὐτὸν δὲ ν' ἀναβιάσθαι ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ βήματος τὸν Θεόφραστον ἢ τὸν Μένανδρον. Ταράσσεται βλέπων τὸν δυνατοῦ τούτου πατέρα νὰ πωλῆ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, διότι ἡ πείνα

πίζει αὐτὸν γελᾷ ἀκούων τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ τοκεγλύφου ἢ τὴν ἀνησυχίαν τοῦ φιλαργύρου καὶ πλεονέκτου, τοὺς ὁποίους ἐκφοβίζει γαλῆ, κῶων ἢ μῶς. Ἐναλλάξ δὲ ὁ ῥήτωρ καταπλήττει τὸν ἄσωτον διὰ τῆς ζωηρᾶς περιγραφῆς τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μέθης, ἐξεγείρει τὴν συμπάθειαν διὰ τῆς παραστάσεως νέων σφριγάντων ἐκπερομένων ἐνὸς συμποσίου ἐπὶ τῶν χειρῶν τῶν δούλων των καὶ φειδῶνει τὰ πρόσωπα τῶν ἀκρατῶν περιγράφων τὰ ὄνειρα τοῦ μεθύου, ὅστις διὰ τῆς φαντασίας τοῦ κυβερνᾶ τὰ βασιλεια, στρατηγεῖ καὶ οἰκοδομεῖ πόλεις. Οὕτω ἄριστα ἐφαρμόζει τὸ γνωμικὸν ἐκεῖνο, ὅπερ αἰετοπε εἶχε· ἀξίαν ἀπόλοτον γνωρίζει· ἀγλαδῆ γὰρ μεταπίπτει ἀπὸ τοῦ σοβαροῦ εἰς τὸ ἥδῃ καὶ ἀπὸ τοῦ ἠπίου εἰς τὸ αὐστηρὸν.

Ἐσάκις δὲν ἤθελε νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ λογικοῦ τῶν ἀκρατῶν τοῦ ἀπρῆβνέτου κατὰ τῆς φοβικῆς αὐτῶν φιλαμαρτυρησιότητος καὶ διώρθου αὐτοὺς γελῶντας, ὡς ὁ Δημοσθένης ἐξῆγγειρεν ἐπισποκόμενος τὴν προσοχὴν τῶν Ἀθηναίων διὰ τινος δηκτικῆς φράσεως. Τὸ αὐτὸ ἄρα ἑλληγικὸν πνεῦμα τῆς λεπτότητος καὶ τοῦ ἀκόμματος ἐνέπνευεν ἀμφοτέρους ἐξεγερόμενον ἐν ἐκείνῳ μὲν ὑπὸ τῆς φιλοπατρίας, ἐν τούτῳ δὲ ὑπὸ τῆς θρησκείας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.¹

Ἐ ἱερὸς Φώτιος ὡς ἐξῆς κρίνει τὸν μέγαν Βασιλείου « Ἀνεγνωσθῆ Βασιλείου τοῦ βεσπεσίου τὰ εἰς τὴν Ἐξαήμερον ἄριστος μὲν ἐν πάσι τοῖς αὐτοῦ λόγοις· λίξε τε γὰρ καθαρὰ καὶ εὐσῆμῳ καὶ κυρία καὶ ὅλως πολιτικῇ καὶ πανηγυρικῇ δεινός, εἰ τις ἄλλος χρηροσθαί, νοημάτων τε τάξει καὶ καθαρότητι πρώτος, ἀλλ' οὐδένος δεύτερος· πιθανότητος δὲ καὶ γλαυκότητος καὶ γε λαμπρότητος ἱερατῆς καὶ βίου τῷ λόγῳ καὶ ὡσπερ ἐξ αὐτοσχεδίου πηγάζει τὸ βεῖρον καὶ τῷ πιθανῷ δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἦκεν ἀποκεχρημένος, ὡς εἰ τις πολιτικὸν λόγον τοὺς αὐτοῦ λόγους παράδειγμα ἐκαστῷ θεῖ. Ἐπειτα τοῦτους ἐκμελετήσῃ, μηδὲ τῶν εἰς τοῦτο συντελουστων δῆλον ὅτι νόμων ἀπειροσ ὀπάραων, οὐδένος ἑτέρου αὐτὸν δεήσθησθαί οἶμαι ὅτε Πλάτωνος, ὅτε Δημοσθένους, οἷς οἱ παλαιοὶ ἐνδεικτέριον προτρέπονται εἰς τὸ πολιτικὸν τε καὶ πανηγυρικὸν βῆτορα γενέσθαι».

1. Ὅρα καὶ Βιογραφ. Ἐκκλησιαστ. Ἰστορ. Κ. Σ. Παρίση, ὁ μὲν Βασίλ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΟΜΙΛΙΑΙ Θ' ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΑΗΜΕΡΟΝ

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

Τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς Γενέσεως εἶνε κεφαλὴ ἀξία τοῦ ὕψους τῶν ἁγίων Γραφῶν. Δι' ὀλίγων λέξεων τίθησι τὰ θεμελια τῆς Θεολογίας, ἀνατρέπει τὰς πλάνας τοῦ ἐρχαίου κόσμου καὶ καθορίζει δια τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἴτη τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐκ τοῦ μηδενὸς δημιουργίαν, τὴν Πρόνοιαν, τὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ, ἐνὶ λόγῳ καταδικάζει πολυθεισμόν, πανθεισμὸν καὶ ὕλισμόν.

Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ὁ Θεόπτης Μωσῆς διηγείται ὅτε ἐν ἐξ ἡμερᾶς ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸ σὺμπαν ὀνομάζεται Ἐξαήμερος· ἢ δὲ σπουδαίτης ταύτης τοσαύτη εἶνε, ὡστε καὶ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου καὶ μετ' αὐτὴν κατέστη τὸ ὑποκείμενον σπουδαίων συζητήσεων καὶ ἐρμηνειῶν. Ἀπὸ Ἀριστοβούλου τοῦ Ἰουδαίου ἀκμάσαντος τοῦ 150 π. Χ. καὶ Φίλωνος ἀρξήμενα αὐταὶ δὲν ἔπαυσαν οὐδὲ θέλουσι παύσει. Ἀποστολικοὶ πατέρες, Ἀπολογηταί, μεγάλοι Πατέρες, Σχολαστικοί, Εὐσεβισταὶ καὶ νεώτεροι Θεολόγοι καὶ Ἀπολογηταί, ἕκαστος κατὰ τὴν σχολήν, εἰς τὴν ὅποιαν ἀνήκει, ἐρμηνεύει καὶ τὴν Ἐξαήμερον. Σήμερον δὲ εἶπερ ποτὲ κινεῖ μᾶλλον τὸ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον. Δὲν ἠπατήθη ἄρα Θεόφιλος ὁ Ἀντισιοχίας, ἀπολογητῆς τοῦ β' αἰῶνος, γράφων πρὸς Αὐτόλοχον ὅτι οὐδεὶς ὑπάρχει, ὅστις νὰ δύναται νὰ διηγηθῆ ἀξίως ὅλην τὴν οἰκονομίαν τῆς δημιουργίας τῶν ἐξ ἡμερῶν, οὐδ' ἂν εἶχη χίλια στόματα καὶ χίλιας γλώσσας. Καὶ μετὰ δέκα δὲ αἰῶνας δὲν ἤθελε κατορθώσει τις νὰ ἐξυφωθῆ πρὸς τὸ θευμαστὸν μεγαλεπὸν καὶ τὸν ἀνεξάντητον πλοῦτον τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ δημιουργίᾳ.

Μεταξὺ ὁμως τῆς Ἐξαήμερου τῶν ἀρχαίων Πατέρων ἢ τοῦ μεγάλου Βασιλείου διακρίνεται διὰ τὴν καθαρότητα τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν καλλιπέειαν τοῦ ὕψους. Ἀπορρῶων τὴν τε ἄκρατον ἄλληγορικὴν ἐρημηνοσίαν τῆς ἀλεξανδρινῆς σχολῆς καὶ τὴν αὐστηρὰν κατὰ γράμμα ἐρημη-

είαν τῆς συριακῆς ἀκολουθίᾳ μέσῃ τινὰ καὶ βασιλικὴν ὁδόν. Τούτου δ' ἕνεκα ἡ ἐρμηνεῖα αὐτοῦ ἐπισκιάσασα ὅλας τὰς προγενεστέραις ἐξήσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων· ὅσοι δὲ ἀνέγνωσαν αὐτὴν, κατὰ τὴν Νύσσης Γρηγόριον, δὲν θαυμάζουσιν ὀλιγώτερον αὐτὴν τῆς τοῦ Μωυσείου, διότι σχετίζονται ἀμφότεραι ὡς ὁ πυρὴν πρὸς τὸ φυτόν, ὅ, τι ὁ Θεόπτης συνοπτικῶς καὶ κεραλαιωδῶς ἐξέθετο, τοσοῦτον ἀνέπτυσεν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ πιστὸς αὐτοῦ θεράπων, ὥστε νὰ δυνάται ἕκαστος νὰ κατανοῇ αὐτὴν καὶ μεθ' ὅλας τὰς παρουσιαζομένας δυσκολίας.

Ἐν συνυλίσθη δὲ καὶ ὅλαι τὴν Ἐξαήμερον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου προτιμῶσι. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ βαθὺς ὄστος καὶ δεινὸς Θεολόγος, ὁ κριτικώτατος Φώτιος, ὁ φιλόσοφος νοῦς τοῦ Λαμασκηνοῦ μετ' ἐπίπνοια ἀναφέρουσαι αὐτὴν ὁ δὲ ἱερός Ἀμβρόσιος προχωρεῖ περαιτέρω, μεταγράφει σχεδὸν κατὰ γράμμα ταύτην τιμῶν αὐτῶ ἐῖπει τις καὶ ἄλλος αὐτόν.

Ἐπειδὴ δὲ ἀπλοῦν εἶνε τὸ ἔργον τοῦ ἐρμηνευτοῦ τῆς Ἐξαήμερου, φιλοσοφικόν καὶ ῥητορικόν, τοῦτο κάμνει καὶ ὁ Μ. Βασίλειος· ὅτε μὲν ἀνασκευάζει, ὅτε δὲ ἐπωφελοῦμενος ὁ μόνον τοὺς Ὀριγένης καὶ Εὐσεβίου, ἀλλὰ καὶ τοὺς Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους, Πλωτίνου καὶ Πλουτάρχου, ἐπιχειρεῖ νὰ συμβιβάσῃ τὴν ἐπιστήμην πρὸς τὴν θείαν Ἀποκάλυψιν. Μία μόνη δημογραφία παρήγαγεν ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ ἐν ἀκαρεῖ τὴν ὕλην, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Δημιουργὸς διεμέρρωσε τὸν κόσμον εἰς ἑξ ἡμέρας. Δημιουργηθεὶς δὲ ὁ κόσμος ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ καὶ ὄν ἔργον αἰτίας νοερᾶς καὶ ἐλευθερίας ἀναπτύσσεται ὀκκοθεν καὶ κατ' ἀνάγκην δυνάμει τῆς πρώτης τοῦ Θεοῦ ἐπιταγῆς, ἡ ὁποία κατέστη φυσικὸς νόμος. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ φιλοσοφικόν.

Τὸ δὲ ῥητορικόν εἶνε τὸ ἀξιοθαυμαστότερον· ἐκεῖνο εἶνε δάνειον τοῦτο δὲ ἀποκλειστικῶς ἀνήκει αὐτῷ· αὐτοῦ ὁ Μ. Βασίλειος ἐν τῇ ἐρμηνεΐᾳ του ταύτη δὲν εἶνε φυσολόγος τις συγγραφοῦν δι' ἑαυτὸν καὶ ἀνήγων μίσην εἰς αὐτόν· εἶνε φιλόσοφος χριστιανὸς ἐξυψούμενος ἐκ τοῦ ὀρατοῦ εἰς τὸν ἀόρατον καὶ ἐκ τοῦ πεπερασμένου εἰς τὸν ἄπειρον κόσμον. Ἡ τερπνὴ λοιπὸν καὶ ἀληθὴς περιγραφή ὀφείλεται εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ μοναχικοῦ βίου τοῦ Πατρὸς, ὅπου ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκειται μόνος μεταξὺ κόσμου καὶ Θεοῦ, εἰς τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτοῦ διὰ τὸ ἁρμονικὸν καὶ καλὸν τῆς φύσεως. Ταῦτα ἀποτελοῦσι τὴν πηγὴν τοῦ γλαυροῦ αὐτοῦ πνευ-

ματισμοῦ. Εἶνε ὀλίγα τὰ ἀρχαῖα καὶ νεώτερα συγγράμματα, πρὸς τὰ ὅποια δύναιται νὰ παραβληθῇ ἡ Ἐξαήμερος τοῦ Πατρὸς. Τὸ περὶ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ τοῦ γλαυροτάτου Φεβελόνος, καὶ τὸ περὶ Κόσμου τοῦ ἐγκυκλοπαιδικωτάτου Οὐμβόλου, παραβάλλοντα πρὸς αὐτό. Ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦτοις παρατηρεῖ τις τὴν αὐτὴν σπουδὴν πρὸς παράστασιν τῆς ἐνεργείας τῆς Προνοίας τοῦ Θεοῦ ἐν τε τῷ σύμπαντι καὶ τοῖς καθέκαστα, πρὸς ἀποδείξιν τῆς πανταχοῦ παρουσίας τοῦ Θεοῦ, πρὸς ἐξήμωσιν ἡμῶν ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὴν οὐρανόν. Οὐδὲν τὸ σκοπεῖν καὶ ἀπίσασιν ἐν τῇ χριστιανικῇ ταύτῃ θεολογίᾳ· ἡ σχολὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου περιβάλλεται ὑπὸ λειμώνων, ὁσῶν καὶ γλόχης· διὰ τοῦτο τὰ βιβλία αὐτοῦ εἶνε ἄνθη καὶ καρποί, αἱ δὲ ἀποδείξεις του ἀπολαύσεις.

Πᾶν δὲ τὸ καταδεικνύον εἰς τὸν ῥήτορα τοῦ Δ' αἰῶνος, ὡς εἰς τὸν νεώτερον φιλόσοφον, τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἀπειρῷ ταύτῃ ἄλυσει, ἡ ὁποία ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἡλίου καταπέσει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· Εἶνε ἡ σκοπιμότης, διὰ τῆς ὁποίας ἕκαστον ὄν ἐκφράζει λογικὴν τινα ἰδέαν, καὶ ἡ ὑπόασι παριστᾷ ἐν τοῖς καθέκαστον τὰς ἁρμονίας τὰς ἐνύστας τὰ στοιχεῖα τοῦ αὐτοῦ ὄντος ἢ τὰ ὄντα πρὸς ἀλληλα. Μεθ' ὅλας δὲ ἀκριβείας καὶ χάριτος ποιητικῆς ὁ μέγας ῥήτωρ ἐκφράζει τὴν ἰκκίσαν ταύτην ἁρμονίαν, τὸν ἐνκαρμόνιον τοῦτον χορδόν, ὅστις εἶνε ἡ συνέπεια τῆς ἐνότητος καὶ σκοπιμότητος τῆς φύσεως! Ἡ κατασκευὴ ἐνὸς φυτοῦ, ἐνὸς ζώου προκαλεῖ τὴν αὐτὴν θαυμασμόν, τὸν ὅσον καὶ ἡ ἔσα τῆς θαλάσσης ἢ τοῦ οὐρανοῦ· ὁ κατασκευάσας τὸ φύλλον τῆς ἀμπέλου πολυσχιδῆς διὰ νὰ ἀντέχῃ ἡ βότρυς καὶ εἰς τὰς ἐπηρείας τοῦ ἀέρος, νὰ δέχῃται δὲ διὰ τῶν σχισμῶν τούτων καὶ τὰς ἡλικιακὰς ἀκτῖνας, ὁ δοῦς εἰς τὸν κύκλον λαϊκὸν μακρότερον τῶν ποδῶν διὰ ν' ἀπλώσῃ αὐτὸν καὶ λαμβάνῃ τὴν τροφὴν κεκοιμημένην ἐν τοῖς ὕδασι, αὐτὸς καὶ ἔθετο τὰ ὄρα τῇ θαλάσσει, ἡ ὁποία παρελθούσεται, αὐτὸς ἐν ἀναλογία μετέθηκε καὶ τὴν θεοτότητα εἰς τὸν ἥλιον, ὥστε τοῦτο μὲν νὰ μὴ καταφλέγῃ τὴν γῆν ἐν τοῖς ὑπερβολικοῖς αὐτοῦ καύμασι, τοῦτο δὲ νὰ μὴ καταψύχῃται καὶ ἐκλείπῃ αὐτῶ πᾶσα ὀργανικὴ ζωὴ καὶ βλάστησις. Ἐν ταύτῳ δὲ καὶ ὁποία λεκτικὴ χάρις! ὅσα ποικιλία! ὅσα ἁρμονία μεταξὺ ὄντος καὶ τῶν περιγραφομένων ἀντικειμένων! Ἐνταῦθα μὲν ὁ ῥήτωρ ὀμιλῶν μεθ' ἑβίου καὶ μεταγλωσσίου περιγράφει τὸν ἥλιον καὶ τὸν οὐρανόν, ἐκεῖ δὲ λαμβάνει τὴν λεπτότητα καὶ χάριν τῶν λεπτῶν καὶ ἐπιχαρίτων ὄντων, τὰ ὅποια περιγράφει.

Καίτοι δὲ παραλείπει τὰ κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἕως πανταχοῦ τοῦ ἔργου παρίσταται, διότι αὐτὸς εἶνε ὁ σκοπὸς τῆς ὅλης δημιουργίας καὶ ἡ κατακλείς τούτων θευμασιῶν. Τὰ πάντα δὲ ἐν τῇ φύσει ὑπαγόμενα ὑπὸ τὴν σκοπιμότητα αὐτοῦ καὶ ἐν ταύτῃ ἐπιλαμβανόμενα καθίστανται χρήσιμα αὐτῷ καὶ ὠφέλιμα· διὰ δὲ τούτου δὲν νὰ πληρώσιν αὐτὸν ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν πατέρα του καὶ εὐεργέτην. *Ἄν ὄθεν ἐπίσης τὰς ἀρμονικὰς καὶ σκοπίμους σχέσεις τῆς φύσεως, πολλῶν πλέον τοῖσι τὰς τοιαύτας σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπον ἢ ὡς ἔλεγε νεώτερός τις φιλόσοφος τὴν ἐξωτερικὴν σκοπιμότητα τῆς φύσεως διὰ τὸν ἀνθρώπον. Ἡ θάλασσα εἶνε τι μεγαλοπρεπὲς καθ' ἑαυτήν· ἔγει δὲ τὸ θευμαστὸν ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς καὶ πρὸς τὴν γῆν καὶ πρὸς τοὺς ἀνέμους εἶνε ἕως ἡδύτερα διότι «τὰς πλεῖστον ἀλλήλων διεστώσας ἡπέφους συνάπτει δι' ἑαυτῆς ἀκόλυτον τοῖς ναυτιλλομένοις τὴν ἐπιμείζαν παρεχόμενη, δι' ὧν καὶ ἱστορίας τῶν ἀγνωσμένων χαρίζεται καὶ πλοῦτος πρῆξενος ἐμπορίας γίνεται καὶ τὰς τοῦ βίου χρεῖας ἐπανορθοῦται βραδίως.

Εἶνε δὲ καὶ οὐκ ἥκιστα πρωτότυπος, ὅταν παρίστανῃ τὴν φύσιν διδάσκων τῆς ἡθικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τούτοις δὲ τοῖς χωρίοις, ἐν τοῖς ὁποίοις φησὶται θεὸς οὐδένα μιμεῖται, αἱ μὲν περιγραφαὶ τοῦ Θεοῦ ἀποβαίνουσι παραβολαὶ ἀνεκμιμησκούσαι τὰς τῆς ἀγίας Γραφῆς, αἱ δὲ διηγήσεις τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Αἰλιανοῦ μεταμορφώνται εἰς μύθους ἑλληνικοῦς, ἐν τοῖς ὁποίοις τὰ ἐλαττώματα τῶν ζώων χρησιμεύουσι εἰς τὴν ἐξασθένειαν τῶν ἀνθρώπων. Εἶνε δὲ τούτο εὐτυχῆς συμπτωσις, τὴν ὅταν ἐπιφραλεῖται ὁ ῥήτωρ πρὸς ἰκανοποίησιν τῆς φαντασίας τῶν ἀκροατῶν του. Ἡ ἄριστοτοντο λαπὸν ν' ἀκούσαι τὴν ἀλήθειαν διὰ μέσου τῶν διαφανῶν πέπλων τῆς ἀλληγορίας καὶ ἡδύτερον εἰδόντο τὸ μάθημα, ὅταν ἐμμέσως ἀπεινεῖτο πρὸς αὐτοὺς. Ἐν ἀπολόγῳ καὶ παραβολαῖς ἀκούοντες τὰ ὀνόματά των δὲν διαηρεστοντο, διότι ἐκολακεύοντο διὰ τὴν ὑπόληψιν τοῦ ῥήτορος εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν. Οὐδεὶς δὲ κοινωνικὴ τάξις διαφεύγει τοῦ ῥήτορος τὴν περιγραφὴν. Προβαίνει μέχρι τοῦ ἀνωτάτου ἀρχόντος εὐρίσκων κατάλληλα παραδείγματα ἐκ τῆς φύσεως διὰ νὰ καταδείξῃ τὴν ἡ κληρονομικὴ βασιλεία ἢ ἡ αἰρετὴ εἶνε προτιμότερα.

Καίτοι δὲ εἰς τὰς εἰκόνας ταύτας ὁ συμπάθης τόνος τῆς ἡθικῆς με-

τριάξει τὸν σκωπτικὸν ὄϊστον τοῦ ἀπολόγου, οὐκ ἦρτον ἡ σάτυρα ἐν πολλοῖς πλήττει ἀποτελεσματικώτερον ἀμέσως ὅμως ὁ ἀπόλογος ὑποχωρεῖ εἰς τὴν παραβολὴν, ὁ δὲ μιμητὴς τοῦ Αἰτώπου εἰς τὸν μαθητὴν τοῦ Εὐαγγελίου· ἡ μέλισσα, ὁ μύμηξ, ἡ ἐλαία, ἡ ἀμπέλος χρησιμεύουσι ἀρρομαὶ ποιητικῶν ὁμιλιῶν, ὅτω δὲ εἰ μὲν ἀποτεινόμενοι πρὸς τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἔλεγοι ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν ζώων εἶνε χειρῶσιμὰ καταπότια, εὐπρόσδεκτα δι' αὐτοὺς, ἢ δὲ Ἐκκλησία καὶ ἡ διδασκαλία τῆς, αἱ ἐντολαὶ τῆς παρίστανται ὑπὸ μορφᾶς τερπνῆς, ἀποβάλλουσι τὴν τραχέαν ἀσθηρότητα των καὶ καθίστανται ἀγαπητότερα εἰς ἀκρατάς, οἱ ὅποιοι ἐπειθόμενοι νὰ τέρπονται διὰ πραγματικῶν μὲν εἰκόνας, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἰδεωδέστεραν μορφήν.

Ἡ θεὰ τῶν ἡμεροβίων ἀνήλων ἐν τῇ ῥαιότητι, ἀλλὰ καὶ βραχυβίῳ τῃ αὐτῶν ἐπέπνεον εἰς τὸν ῥήτορα σκέψεις περὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρώπων πραγμάτων. Ἐξείκονζε τότε τὸ ἀσθενὲς τοῦ ἀνθρώπου, τὸ μάταιον τῆς υγιείας, τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς δυνάμεως δι' εἰκόνας ὠραίων καὶ λαμπρῶν.

Εὐτύχεως τῷ ὄντι οἱ λαοὶ ἐν γενεῖ, πρὸς οὗς τοιοῦτοι ἐξεοικε διδάσκαλοι ἀποτεινόντων οὗτω ἐξόχως διδασκαλίας· ἦταν ὅμως ὁ διδάσκων εἶνε Βασίλειος Μέγας, ἡ εὐτυχία δὲν ἔχει ὄρια· διότι τοιοῦτοι ποιμένες καὶ διδάσκαλοι δύνανται διὰ τοῦ κύρους τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου των νὰ κατορθώσωσιν ὅσα μυριάδες δὲν ἤθελον κατορθώσαι· καθίστανται οὗτοι βράβδω θευμασιῶν ποιητικῆ. Εἰς τοιαύτας δὲ προῖνὰς καὶ ἐσπερινὰς διαλέξεις καὶ τούτους διδασκαλοὺς προσέρχονται οὐ μόνον οἱ πλούσιοι καὶ εὐγενεῖς, ἀλλὰ καὶ τεχνῖται καὶ χειρῶνακτες καὶ μεταξολώστριαι. Εἰς τοιοῦτον ἀκροατήριον ὁ μέγας διδάσκαλος εἰζήθετε τὰ συστήματα τῶν φιλοσόφων, ἀπεκάλυπτε τὰ μυστήρια τῆς ἐπιστήμης ἐν γλώσση ἀκαδημαϊκῇ· καὶ ὅμως οἱ ἐργάται οὗτοι, οἱ χειρῶνακτες καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ λαοῦ ἀντελαμβάνοντο αὐτοῦ καὶ ἐξεροκρότουσιν αὐτόν!

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ Α'

„ΕΝ ΑΡΧΗ, ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ“

Α'. Προσίμιον ἀνάγκη προποραδικῆς τῶν ψυχῶν πρὸς κατὰληψιν τοιαύτης διηγήσεως ἑπαινος τοῦ Θεόπου Μωυσέως.

Πρέπει οὖν ἀρχὴ τῆ περὶ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως μέλλοντι διηγεῖσθαι ἀρχὴν τῆς τῶν ὁρωμένων διακοσμήσεως προβῆναι τοῦ λόγου¹. Οὐρανὸν γὰρ καὶ γῆς ποιήσεις παραδίδοσθαι μέλλει οὐκ αὐτομάτως² συνενεχθεῖσα, ὡς τινες ἐφραντάθησαν,

1. Τὸ ἐν κεφαλῇ δηλαδὴ τῆς ὅλης ἀγίας Γραφῆς τοῦτο χωρίον εἶνε ἀρμοδιώτατον διὰ τὸν προτιθέμενον νὰ ἐξιτορήσῃ τὴν δημιουργίαν καὶ σύστασιν τοῦ κόσμου· ἡ ὑπερφυσικὴ ἀρχὴ τοῦ κόσμου εἶνε ἡ μόνη λογικὴ καὶ ἐξηγητικὴ ὁ μόνον τῆς ἐκ τῶν προτέρων ὁρισμένης τῶν ἀτόμων πικότητος δι' ὁρισμένην ἀλληλεπίδρασιν αὐτῶν καὶ παραγωγὴν ὑπὸ συνθήκας ὁρισμένης ἀποτελεσμάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς σκοπιμότητος ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς.

2. Ἡ αὐτόματος γένεσις ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων πνευμάτων καὶ ὕλων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὕλοποιήσου ἢ τῆς ἀτομολογίας οὐ μόνον παράλογον, ἀλλὰ καὶ τῆ πέρας ἀντίκειται. Καὶ κατὰ μὲν τὸν πρῶτον ὁ ὀργανικὸς κόσμος καὶ μάλιστα τῶν πνευμάτων τὸ βασιλεῖον προῆλθεν ἐκ τινος αἰτίου ὕλης ἀσυνειδήτου καὶ χωρῶς διὰ βαθμιαίας ἐνστιγματικῶς ἐνεργουμένης ἐξελίξεως, καθ' ἣν ἐκ κατωτέρων ὀργανισμῶν παρήχθησαν οἱ ἀνώτεροι· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν, ἡ μάρφωσις τοῦ παρόντος κόσμου προῆλθεν ἢ κατὰ νόμους ἀναγκαίους ἢ καὶ τῆς τυχαίας κινήσεως ἀπειρῶν, ἀμερῶν καὶ ἀποίων ἀτόμων. Ἐν ὅσῳ ὁ μὲν ὕλοποιήσας δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἐξ ἀνοργάνου δύνανται νὰ παραχθῇ ὀργανικὸν καὶ ἐκ κατωτέρων

παρὰ δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν αἰτίαν λαβοῦσα. Ποία ἀκοή τοῦ μεγέθους τῶν λεγομένων ἀξίς; πῶς παρεσκευασμένην ψυχὴν πρὸς τὴν τῶν τηλικούτων ἀκρόασιν προσήκει ἀπαντᾶν¹ καθαρῶν οὐσαν τῶν παθῶν τῆς σαρκός, ἀνεπισκόπητον μερίμναις βιωτικαῖς², φιλόπονον, ἐξεταστικὴν, πάντοθεν περισκοπούσαν εἰ ποθεν λάβοι ἀξίαν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ³.

ρων ὀργανισμῶν ἀνώτερος, ἢ δὲ ἀτομολογία τὸν ἀπορῶντα λόγον τῆς τε ποιότητος τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κατ' αὐτὴν δυνάμεων αὐτῆς. ἡ νόησις θὰ παραδέχεται δημιουργὸν Θεὸν καὶ ὑπερφυσικὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου.

3. Ἡ καθαρότης τῆς ψυχῆς κεῖται ὡς βῆσις πάσης θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς σοφίας· τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι διετύπωσαν πάλλαχθ' ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου ἰδέα καὶ τοῦ Σωκράτους μέχρι τῆς θεοσοφίας τῶν Νεοπλατωνικῶν, οἱ ὅποιοι τὴν ψυχικὴν καθαρότητα προσήγαγον εἰς σύστημα ὑποστάσεις τὴν ἐπίδρασιν καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ· ὁ ἱερός Πατὴρ ἔνταθα παριστάς διὰ τοῦ προσήκεν ἀπροσώπου παρατακτικῆ εὐχῆς, ἣτις ἐπέπευ νὰ γίνηται συνίθως, δὲν γίνεται δὲ, προβαίνει βαθμολογικῶς ἀπὸ τῆς καθάρσεως τῶν παθῶν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν προσήκην, τὴν ἀναγκαστικὴν ταύτην συνθήκην τῆς γνώσεως θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· αἱ συνίθαι τῆς καρπορρίας τοῦ θείου λόγου καὶ ἡ παραβολὴ τοῦ σπορέως.

4. Ἀνεπισκόπητον μερίμναις βιωτικαῖς. Τὸ σκότος κεῖται μεταφορικῶς ἐπὶ πάσης ιδέας ἀντιθροσκευτικῆς καὶ ἀνθρώπου, ἢ ὅποια συντελοῦσα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐσωτερικῆς δυνάμεως τῆς κακίας καὶ ἁμαρτίας ἀποβῆτ' πᾶσαν θροσκευτικὴν ιδέαν καὶ ἔννοιαν ἢ ἄπωσις αὐτὴ καὶ ἡ ἀδυναμία τοῦ πνεύματος τοῦ νὰ προσλάβῃ τὰς ιδέας ταύτας καὶ καταστήσῃ κεφάλαιον τῆς ἠθικοθροσκευτικῆς συνειδήσεως ὀνομαζέται σκοτισμός, πῶρως κατὰ τὸ γραφικόν· «Εἰ σὺν τὸ ἐν σοὶ φῶς σκότος, τὸ σκότος πόσον;». Ἀπὸ τοῦ πνεύματος ὀνομαζέται λῆγμος τοῦ Κυρίου, πᾶσα ἰδέα ἐνισχύουσα τὸ φῶς τοῦ λύχμου ὀνομαζέται φῶς, τούναντίου ἢ ἐξασθενούσα σκότος.

5. Ἀξίαν . . . τοῦ Θεοῦ. Ἐνταῦθα ὁ ἱερός Πατὴρ ἔχει ὑπ' ὄψει τὴν

Ἄλλα πρὶν ἐξετάσαι τὴν ἐν τοῖς ῥήμασιν ἀκρίβειαν καὶ διερευνητέαθαι ἡλίκα τῶν μικρῶν φωνῶν τούτων ἐστὶ τὰ σημαίνοντα ἐνθυμηθῶμεν τίς ὁ διαλεγόμενος ἡμῖν· διότι καὶ τῆς βαθείας καρδίας τοῦ συγγραφέως μὴ ἐρικώμεθα διὰ τὸ τῆς δικαιοῦς ἡμῶν ἀσθενείας, ἀλλὰ τῆ γε ἀξιοπιστίᾳ προσέχοντες τοῦ λέγοντος αὐτομάτως εἰς συγκρατέσιον τῶν εἰρημένων ἐναχθησομεθα⁶. Μωσῆς τοίνυν ὁ τὴν συγγραφὴν ταύτην καταβαλλόμενος Μωσῆς ἐκεῖνος ὁ μαρτυρηθεὶς ἀστέιος εἶναι παρὰ τῷ Θεῷ⁷, ἔτι ὑπομάχιος ὧν ὃν εἰσποιήσατο μὲν ἡ θυγάτηρ τοῦ Φαραῶ, ἐξέθρεψε δὲ βασιλικῶς, τοὺς σοφοὺς τῶν Αἰγυπτίων διδασκάλους αὐτῷ τῆς παιδείσεως ἐπιστήσασα⁸. ὃς

τριπλῶν πηγῶν τῆς θεογνωσίας, τὴν ἐξωτερικὴν φρόσιν, τὴν σκευδαίον καὶ τὴν ἱστορίαν, τὰς μορφὰς ταύτας τῆς φυσικῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ οὐδεμία τούτων θὰ ἔρκει εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἂν δὲν ἐπύργετο ἢ ὑπερρυσική Ἀποκάλυψις, ἢ μετὰ γίγαις αὐτῆ τοῦ θεοῦ πνεύματος εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα.

6. Ἡ ἀξιοπιστία τοῦ συγγραφέως ἐκάστοτε καὶ τὸ κύρος αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἡλικίου χαρακτήρος του, ἧτοι ἐκ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ, ἀγιότητος, δικαιοσύνης καὶ σοφίας· ἢ ἀξία τοῦ Μωϋσέως οὐχὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ καθόλου ἱστορίᾳ ὡς θεολόγου, νομικοῦ, πολιτικοῦ καὶ ἐν γένει ἀνδρὸς ἐξέχοντος ἐν τῇ πυραμίδι τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἀσφαλίζει αὐτῷ τὴν ἀξιοπιστίαν. Τί ἦβλε βιάσει αὐτὸν ἐν ψευδοῦσι;

7. Ἀστέιος εἶναι παρὰ τῷ Θεῷ· ἢ λέξις ἀστέιος κυριολεκτικῶς σημαίνει τὴν λεπτοφυῆ καὶ νόστιμον διαφέρει λοιπὸν τοῦ θεοειδῆ καὶ θεοεικέλου, ὡς τινες ἐξηγεύουσιν· ἂν δὲ μεταφορικῶς ἐκληθῆ, σημαίνει τὸν πεπορικισμένον πνευματικῶς ὁ ἔλων τῶν προσόντων, ὧν εἴχεν ἀνάγκην δι' ὃν σκοπὸν ὁ Θεὸς προώρτισεν αὐτόν· εὐάρεστος τῷ Θεῷ λοιπὸν.

8. Ὁ καταδύνας καὶ πείσας τοὺς Ἰουδαίους Φαραῶ ὀνομάζεται Ῥά-

τὸν ὄγκον τῆς τυρηννίδος μισήσας καὶ πρὸς τὸ ταπεινὸν τῶν ὀμοφύλων ἀναδραμῶν εἰλετο συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ⁹ ἢ πρόσκαIRON ἔχειν ἀμαρτίας ἀπολαύσειν ὁ τὴν πρὸς τὸ δικαίον φιλίαν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως κεκτημένος, ὅπου γε, καὶ πρὶν ἐπιτραπῆναι αὐτῷ τοῦ λαοῦ τὴν ἀρχὴν, φάνεται διὰ τὸ τῆς φύσεως μισοπόνηρον μέχρι θανάτου τοὺς κακοὺς ἀμυνόμενος· ὁ φυγαθευθεὶς παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων καὶ ἀσμένως μὲν τοὺς αἰγυπτιακοὺς θορύβους ἀπολιπών, τὴν δὲ Αἰθιοπίαν καταλαβών¹⁰, κάκει πᾶσαν σχολὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἄγων καὶ ἐν τεσσαράκοντα ὅλοις ἔτεσι τῆ θεωρίᾳ τῶν ὄντων ἀποσχο-

μεσσις ὁ Α', διάδοχος Σέθου τοῦ Β', ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ ὀνομαζομένη Θέρμενης ἐσωσε τὸν Μωϋσῆν. Τοῦ ὀνόματος ἡ σημασία διαμεμβρητεῖται σήμερον· οἱ Αἰγυπτιολόγοι ἐξηγεύουσιν ἀπλῶς· παῖδα, οὐχὶ δὲ ὀδατόστων ἢ ἀνατροπῆ τοῦ Μωϋσεῖος ὅτι ὑπέβρε τελεία μόνον οἱ θεορῶντες αὐτὸν μυθικὴν πρόσωπον ἀρνοῦνται· ὁ πολιτισμὸς ἦτο ἀνεπτυγμένος ἐν Αἰγύπτῳ· οἱ δὲ ἱερεῖς ἦσαν οἱ ἱεροφάνται τῶν ἐπιστημῶν· παρ' αὐτῶν ὁ Μωϋσῆς προπαρῆσκαύσθη ἐκμαθὼν καὶ τὴν τέχνην τοῦ γραφεῖν πᾶσαν ἀπαύωνται λοιπὸν οἱ νομίζοντες ὅτι μῆλις ἐπὶ τοῦ Λαβιῶ ἐγκώθη ἡ γραφὴ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις! Οἱ αἰγυπτιακοὶ πάπυροι, οἱ ἀριθμοῦντες τρισχιλίων ἐτῶν ἡλικίαν π. Χ., διαφεύδουσιν αὐτοὺς· ἔχρουσι δὲ δικαίον οἱ δι᾽ ἠγρυμνίζόμενοι ὅτι καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀβραάμ ἦτο γνωστή. 2427 π. Χ. εὐασίλευεν ὁ Ῥάμεσις οὗτος.

9 Ὁ Μωϋσῆς δὲν λησμονεῖ τὴν καταγωγὴν του, οὐδὲ τοὺς ἁμαρτίλους του· μετὰ τούτων προτιμᾷ νὰ συγκακουχῆται μέχρις οὗ καταρτίσῃ αὐτοὺς ἔθνος ἄρτιον ἢ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Φαραῶ νὰ θυσιάσῃ καὶ θρησκείαν καὶ πατριὰ καὶ ἔθνος χάριν ὁῦς ματαίας καὶ ἀπολαύσεων σαματικῶν καὶ παροδικῶν.

10. Ὁ ἱερὸς Πατὴρ μεταχειρίζεται τὸ γενικώτερον ὄνομα τῆς Αἰθιοπίας ἀντὶ τοῦ μερικωτέρου Ἀραβίαν, ὅπου κατέφυγεν ὁ πίστις μέγας Μωϋσῆς.

λάσας¹¹. ὅς ὀρθοκροτὸν ἤδη γεγονώς ἔτος, εἶδε Θεόν ὡς ἀνθρώπου ἰδεῖν δυνατὸν, μαλλον δὲ ὡς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὑπῆρξε κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτῆν τοῦ Θεοῦ¹². Οὗτος τοίνυν ὁ τῆς αὐτοπροσώπου θείας τοῦ Θεοῦ ἐξίσου τοῖς ἀγγέλοις ἀζιωθεὶς, ἐξ ὧν ἤκουσε παρὰ τοῦ Θεοῦ, διαλέγεται ἡμῖν ἀκούσωμεν τοίνυν ἀληθείας ῥημάτων, οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας ἀνθρωπίνης¹³, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύματος λαληθεῖσιν¹⁴. ὧν τὸ τέλος οὐχ ὁ τῶν ἀκούοντων ἔπαινος, ἀλλ' ἡ σωτηρία τῶν διδασκομένων.

11. Πῶσον σχολὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἄγων· ὁ Μωυσῆς ἐπὶ ἄθεϊαν διατρέψων ἐν ἔρημῳ ἠσχυλεῖτο περὶ τὴν μελέτην καὶ θεωρίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ὄντων· εἰς οὐδὲν δὲ ἄλλο ἠσχυλεῖτο· ὁ Μέγας Βασιλεὺς διὰ τὴν παραπτήρησιν πῶσον εἶνε ἀναγκαῖα διὰ τὴν μελέτην καὶ κατανώησιν τῶν ὄντων ἢ ἀπίθεσις πάσης βιωτικῆς μερίμνης καὶ ἡ ἐσωτερικῆς συγκέντρωσις καὶ προσευχῆ μεταχειρίζεται τὴν φράσιν «τῆ θεωρίᾳ τῶν ὄντων ἀπασχλητάς», ἥτις εἶναι μὲν πλατωνικῆ, ἀλλ' ἀπαντᾷ συγχύματα καὶ παρὰ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας.

12. Ἀριθ. 13: «Ἐὰν γίνῃται προφήτης ὑμῶν Κυρίῳ ἐν ῥήματι αὐτῷ γνωσθήσομαι καὶ ἐν ὑπῶ λαλήσω αὐτῷ· οὐχ οὕτω ὡς ὁ θεράπων μου Μωυσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ μου πιστός ἐστι· στόμα κατὰ στόμα λαλήσω αὐτῷ ἐν εἶδει καὶ οὐ δὲ αἰνιγματῶν καὶ τὴν δόξαν Κυρίου εἶδε».

13. Ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνῳ σοφίας. Ὁ Ἀπόστολος τῶν ἔθνῶν ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ ἑπιπέμῳ περὶ σοφίας ἀνθρωπίνης ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν θείαν σοφίαν τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν τοῖς ἀνθρώποις λέγει «Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγους, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως».

14. Ἡ μετοχὴ «λαληθεῖσαι» κεῖται κατὰ δοτικὴν κατὰ σχῆμα ἐλθεῖς συμμνωσά πρὸς τὸ «διδακτοῖς», ὅπου ἐξυπονείηται τὸ οὐσιασιζόν ῥήμασι· τοιαύτη σύνταξις ἀπαντᾷ καὶ ἐν τοῖς «Ἀσκητικοῖς».

B'. Ἀντιφατικὰ συστήματα φιλοσόφων περὶ ἀρχῆς κόσμου. Καὶ ἄλλοι μὲν θεωροῦσιν ὡς πρώτην αἰτίαν στοιχειῶν τι, ἄλλοι δὲ τὰ ἄτομα· ὁ Μωυσῆς διὰ τὴν προφυλάξην ἡμᾶς ἐκ τοιαύτης πλάνης ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς τῆς πρώτης καὶ μόνης αἰτίας κατάρχεται.

«Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Ἰστησί μου τὸν λόγον τὸ θαῦμα τῆς διανοίας. Τί πρῶτον εἶπω; πῶθεν ἄρξομαι τῆς ἐξηγήσεως; ἐλέγξω τῶν ἐξῶ¹⁵ τὴν ματαιότητα; ἢ ἀνομνήσω τὴν ἡμετέραν ἀλήθειαν; Πολλὰ περὶ φύσεως ἐπραγματεύσαντο οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοὶ καὶ οὐδὲ εἰς παρ' αὐτοῖς λόγος¹⁶ ἔσθηκεν ἀκίητος καὶ ἀσάλευτος, αἰετοῦ δευτέρου τὸν πρὸ αὐτοῦ καταβάλλοντος, ὥστε ἡμῖν μηδὲν ἔργον εἶναι τὰ ἐκείνων ἐλέγχειν· ἀκούσι γὰρ ἀλλήλους πρὸς τὴν οἰκείαν ἀνατροπὴν. Οἱ γὰρ Θεὸν ἀγνοήσαντες¹⁷ αἰτίαν ἔμψρονα προεστάνει τῆς γενήσεως τῶν ὄλων οὐ συνεχώρησαν, ἀλλ' οἰκείως τῇ ἐξ ἀρχῆς ἀγνοίᾳ τὰ ἐρεξῆς συνεπέραν¹⁸.

15. Τῶν ἐξῶ. Οἱ ἐξῶ, οἱ θέρθεν νοῦνται οἱ μὴ Χριστιανῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἱεροὺς τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλους· καὶ ἡ θέρθεν παιδεία ἐν ἀντιθέσει λέγεται πρὸς τὴν ἱερὰν καὶ χριστιανικὴν.

16. Οὐδεμία θεωρία τῶν φιλοσόφων περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου εἶνε ἐξ ἀντικειμένου καὶ ἀληθῆς· ἀλλ' ὡς ἐξ ὑποκειμένου εἶνε καὶ πιθανή· διὰ τοῦτο ἡ μία θεωρία ἀνατρέπει τὴν ἄλλην· τοῦτο δὲ κατὰ τὴν οὐρανογράφορα ἀρκετ' ἀποδείξει τὴν σαθρὴν καὶ ἐπισφαλῆς τῶν συστημάτων τούτων ἀνανταίρωσιν ἀλλήλα.

17. 14. Κατὰ τὴν Ἀπίστολον τῶν ἔθνῶν, οἱ ἔθνη οἱ καλοῦνται ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ, διότι ἠγνοῦσι τὸν ἀληθῆ Θεόν· ἡ ἐξηγήσειον δὲ τὸν Θεὸν ἡ ἐταύτιζον αὐτὸν πρὸς τὴν ἀφρημένην ἔννοιαν τοῦ ὄντος. Ἀρῶ δὲ τοιαύτην ἰδίαν περὶ τοῦ Θεοῦ εἶχον, ἀνάλογα ταύτης θὰ ἦσαν καὶ τὰ συμπεράσματα αὐτῶν τὰ ἐκ ταύτης ἀπορρέοντα· ὅταν ἡ βάσις συστήματός τινος φιλοσοφικοῦ εἶνε ἄλλη ὑποκειμενικὴ δόξα μὴ σφριζομένη ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἐμυάξει πρὸς οἰκοδομὴν ἀνευ θεμελίων.

Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἐπὶ τὰς ὕλικὰς ὑποθέσεις κατέφυγον¹⁹ τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις τὴν αἰτίαν τοῦ παντός ἀναθέντες· οἱ δὲ ἄτομα καὶ ἀμερῆ σώματα καὶ ὄγκους καὶ πόρους²⁰ συνέχειν τὴν φύσιν τῶν ὁρατῶν ἐφαντάσθησαν. Νῦν μὲν γὰρ συνιόντων ἀλλήλοις τῶν ἀμερῶν σωμάτων, νῦν δὲ μετασχηρισμένων, τὰς γενέσεις καὶ φθορὰς ἐπιγίγνεσθαι καὶ τῶν διαρκεστέρων σωμάτων τὴν ἰσχυροτέραν τῶν ἀτόμων ἀντεμπλοκὴν τῆς διαμονῆς τὴν αἰτίαν παρέχουσιν²¹. Ὅντως ἰστών ἀράχνης ὑπάρχουσιν οἱ ταῦτα γράφοντες, οἷ οὕτω λεπτὰς καὶ ἀνυποστάτους ἀρχὰς οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάττης ὑποτιθέμενοι²². οὐ γὰρ

19. Ἐπὶ τὰς ὕλικὰς ὑποθέσεις κατέφυγον· ἀηλαθὴ ὡς πρώτην αἰτίαν εἰσεώρσαν ἐκ τῶν στοιχείων τῆς ὕλης· ὅστις δὲ εἶνε οἱ λεγόμενοι Φυσιολογοὶ φιλόσοφοι ἢ Ἰωνες καὶ Ἰωνικὴ σχολή. Καὶ ὁ μὲν Θαλῆς ὑπέθετο τὸ ἕδωρ, ὁ Ἀναξίμανης τὴν αἴρα, ὁ Πράκλειος τὸ πῦρ, ὁ Ἐμπεδοκλῆς τὰ 4 στοιχεῖα ἡμῶν, ἦτοι τὸ ἕδωρ, τὴν γῆν, τὴν αἴρα καὶ τὸ πῦρ.

20. Οἱ δὲ ἄτομα... Οἱ Ἀτομολόγοι Λεούκιππος, Δημόκριτος, καὶ Ἐπίκορος· ὄγκους καὶ πόρους· ὄγκους ὠνμάζον οἱ φιλόσοφοι ὅστις τὰ ἄτομα, ἐπειδὴ ὡς ἀδιάρετα ἐπλήρουν τὴν γῆν τὸν κατεχόμενον ὑπ' αὐτῶν καὶ οὐδὲν κενὸν εἶχον ἐν αὐτοῖς· διὰ τοῦτο ὠνμάζον αὐτὰ καὶ ἰσχυρὰ ἦτοι πυκνὰ σώματα. Ἐπειδὴ ὅμως παραδίδονται ὡς χωρίζονται τὰ ἄτομα ταῦτα ἀλλήλων διὰ τοῦ κενοῦ, πρὸς παράτασιν τῆς ἰδίας ταύτης μεταχωρίζοντο τὸν ὄρον «πόρος».

21. Τῆς αἰτίας παρέχειν. Πᾶσα γένεσις συνθετοῦ σώματος εἶνε σύνθετος (συνιόντων ἀλλήλοις) καὶ συνδυασμὸς κεχωρισμένων ἀτόμων· ὁ δὲ χωρισμὸς αὐτῶν ἢ μετασχηρισμοὶ εἶνε ἡ φθορά· ἕσθαι ἰσχυρότερος ὁ ἀμειβάτως συνδυασμὸς τῶν ἀτόμων, τίσω ἢ διάρκειαι τῶν σωμάτων πολυχρονιωτέρα, ὁ δὲ συνδυασμὸς ὅστις τῶν διαφόρων ἀτόμων ἀποτελεῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τῶν διαφόρων κόσμων ὑπάρξεως· ἡ θεωρία αὕτη τῶν ἀτομολόγων ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς ὁπαδοῖς τῆς αὐτομάτου γενέσεως.

22. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶνε ἀπομίμησις τοῦ χωρίου ἐκείνου τοῦ Πλά-

ῆδεςαν εἰπεῖν «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Διὰ τοῦτο ἀκυβέρνητα καὶ ἀδιοίκητα εἶναι τὰ σύμπαντα, ὡς ἂν τύχη φερόμενα, ὑπὸ τῆς ἐνοικουσίας αὐτοῖς ἀθεότητος ἠπατήθησαν²³.

Ὅπερ ἵνα μὴ πάθωμεν ἡμεῖς, ὁ τὴν κοσμοποιίαν συγγράφων εὐθύς ἐν τοῖς πρώτοις βήμασι τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τὴν διάνοικιν ἡμῶν κατερωτίσεν²⁴, εἰπὼν «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός». Τί καλὴ ἡ τάξις; Ἀρχὴν πρῶτον ὑπέθετο, ἵνα μὴ ἀναρχον αὐτὸν οἰηθῶσι τινες²⁵. Εἶτα ἐπέταξε τὸ «ἐποίησεν»

τωνος ἐν τοῖς Νόμοις αὐτοῦ (Θ'), ὅπου ὑπέθετο ἀποκαλεῖ τὴν θεωρίαν τῶν σωτῶν, κατὰ τὴν ὁσίαν ἢ φύσιν καὶ ἢ τύχην εἶνε ἡ αἰτία τοῦ ὑψίστου καὶ ὠραιστάτου ἐν τῷ παντί, ἐκ τῶν ἐστερημένων δὲ ζωτικῶν στοιχείων ἐμφορῶθη ἡ γῆ, ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ ὅλα τὰ ἄστρα. Τῷ ὄντι δὲ ἰστέι ἀράχνης εἶνε ἡ παραδοχὴ τῆς θεωρίας τῶν ἀτομολόγων καὶ τοῦ ὕλικου μηχανισμοῦ, καθ' ἣν ἡ ὕλη προκινῶν ὑπέρχουσα διὰ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἰδίων νόμων ἐβασεν αὐτομάτως εἰς τὰ κοσμολογικὰ φαινόμενα. Ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ ὑπάρχει ἀντιφάσις τις· ὕλης αἰωνιότης· θὰ συνεπήγετο αἰωνιότητα κόσμου καὶ ὀργανισμοῦ· ἀλλ' ὁ κόσμος δὲν εἶνε αἰώνιος· καὶ ἡ ὕλη κατ' ἀνάγκην δὲν θὰ εἶνε αἰώνια· ἀλλως· μείνει ἀκατάληπτον πῶς τῆς ὕλης μετὰ τῶν νόμων ἐνεργούσης προαιωνίας, τὰ ἀποτελέσματα νὰ ἔχωσι χρονικὴν ἀρχὴν

23. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν Ἀπίστατον τῶν Ἑθνῶν οἱ ἐθνικοὶ ἦσαν ἀθεοὶ ἐν τῷ κόσμῳ, ὁ ἱερεὺς πατὴρ λέγει ἐναθῶς ὅτι ἡ ἀγνοία τοῦ Θεοῦ προήγαγεν αὐτοὺς εἰς τοιαύτας παραβόλους ἰδέας νὰ ὑπεβῶλων τῆς λογικότητος βῆσιν τὸ ἀλογον, τοῦ τετραίου τὸ σκοτεινόν, τῆς ὀργανικῆς ἀρχῆς τὸ μηχανικόν.

24. Λέγων δηλαδὴ ὁ Μωϋσῆς ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν ἐρωτίσας τὴν νοῦν ἡμῶν καὶ παρέσχεν ἀρχὴν ἱκανοποιητικὴν δι' αὐτόν.

25. Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ Νεοπλατωνικοὶ παραδεχόμενοι τὴν αἰδιότητα τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους μετὰ τῆς αἰδιότητος καὶ ἀφθαρσίας τῆς κινήσεως παραδέχονται καὶ τὸ ἀναρχον ἀγέννητον καὶ ἀφθαρτον τοῦ σύμπαντος κόσμου.

ἔνα δειχθῆ ὅτι ἐλάχιστον μέρος τῆς τοῦ δημιουργοῦ²⁶ δυνάμεως ἐστὶ τὸ ποιηθῆν ὡς γὰρ ὁ κεραμεὺς ἀπὸ τῆς αὐτῆς τέχνης μὴδὲ διαπλάσας σκευὴ οὔτε τὴν τέχνην, οὔτε τὴν δύναμιν ἐξηνάλωσεν, οὕτω καὶ ὁ τοῦ παντός τούτου δημιουργός, οὐχ ἐνὶ κόσμῳ σύμμετρον τὴν ποιητικὴν ἔχων δύναμιν, ἀλλ' εἰς τὸ ἀπειροπλάσιον ὑπερβαίνουσιν τῇ ῥοπῇ τοῦ θελήματος μόνῃ εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε τὰ μεγέθη τῶν ὀραμένων. Εἰ οὖν καὶ ἀρχὴν ἔχει ὁ κόσμος καὶ πεποιήται, ζήτηε τίς ὁ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ δοὺς καὶ τίς ὁ ποιητής. Μαλλον δὲ ἔνα μὴ ἀνθρωπίνους λογισμοὺς ἐκζητῶν παρτραπήσῃ που τῆς ἀληθείας προέβρασε τῇ διδασκαλίᾳ²⁷ εἰσέει σφραγίδα καὶ φυλακτήριον²⁸ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐμβυλιῶν τὸ πολυτίμητον²⁹ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἰπὼν «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός» ἢ μακαρὶα φύσις, ἢ ἀφθόνοσ ἀγαθότησ, τὸ ἀγαπητὸν πᾶσι τοῖσ λόγου μετεληρῶσι, τὸ πολυπόθητον κάλλοσ, ἢ ἀρχὴ τῶν ὄντων, τὸ νοερόν φῶσ, τὸ ἀπρόσιτοσ σφραξ, οὗτοσ, ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν».

26 Ἡ λέξισ δημιουργός κεῖται ἐνταῦθα οὐχ ὡσὺσ ἀπαντᾷ παρὰ Πλάτωνοσ ἐπὶ τῆσ σημασίασ τοῦ ἀπλοῦ διαμορφωτοῦ τῆσ ὕλησ κατὰ τεχνίτοσ ἀλλὰ τῆσ τοῦ ἐκ μὴ ὄντοσ παραγωγῆσ τῆσ ὕλησ καὶ διαμορφωτοῦ αὐτοῦ.

27 Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωϋσείου ἀποτελεῖ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου τοῦ-ο μὲν ἀσφαλτῆ ἐγγήγησισ ὡσ σφραγίς, τοῦτο δὲ προσφυλακτικὴν μέσοσ ἀπὸ πάσοσ πλάνησ.

28. 29. Συγχὰ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπαντᾷ παρὰ τοῖσ ἀρχαίοισ Ἑλλησισ καὶ φιλοσόφοισ ὡσ ἐπίθετοσ τοῦ Θεοῦ.

Τῶν ἐπιμένων κεραλαίων τῆσ πρώτησ ἐπιλήξισ εἰσ τὴν Ἐξῆξι-μερον ὁ Πατήρ ἐν μὲν τοῖσ τρισὶ (3—6) πραγματεῦεται περὶ τοῦ τέλοσ τοῦ κόσμου αἰτε καὶ ἔχοντοσ ἀρχὴν, περὶ τοῦ πνευματικοῦ

ΟΜΙΛΙΑ Β'

ΠΕΡΙ ΤΟΥ „Η ΓΗ ΑΟΡΑΤΟΣ ΗΝ ΚΑΙ ΑΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΟΣ“

(Κ. 1—3). Τοῦτο κατὰ τὸν ἱερόν Πατέρα δὲν σημαίνει τὸ ἀδημιουργητόν τῆσ ὕλησ, ὡσ φιλόσοφοί τινεσ διόσχυριζόνται. Ὁ Θεός ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐν κεφαλῶι, ἦτοι διὰ μᾶσ παραγωγῶν ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆσ ὕλησ μετὰ τῶν δυνάμεων τῶν ἐμφύτων αὐτοῖσ· δὲν ἐπλάσε δὲ αὐτόν κατὰ τὸ ἦμισιν· ὕλη καὶ μορφήσ συνεδημιουργήθησαν· δὲν εἶνε ὁ Θεός ὁ τὰ εἶδη (ιδέαι τοῦ Πλάτωνοσ) παραγωγῶν τὰ χρησιμεύσαντα ὡσ πρότυπα διὰ τὴν ὕλην· εἶνε ὁ δημιουργός τῆσ οὐσίασ τῶν ὄντων· ἄλλωσ πῶσ θα ἐξηγηθῆ ἢ σύμπλωξισ τῆσ ενεργοῦ δυνάμεωσ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆσ παθητικότητοσ τῆσ ὕλησ: Ἡτο δὲ ἀόρατοσ μὲν ἔνεκα τῶν καλυπτόντων αὐτὴν ὑδάτων, ἀμορφοσ δὲ πάλιν ἔνεκα τῶν ὑδάτων, τὰ ὅποια ἐκόλυον τὴν γονιμότητα αὐτῆσ.

(Κ. 4—5). Το δὲ σκότοσ τῆσ ἀβύσσοσ δὲν ἦτο δύναμισ ἐχθρὰ ἀντίθετοσ προαιωνίωσ τῶ φωτί, ἦτοι τὸ κακόσ· «Κακία ἐστὶν οὐχὶ οὐσία ζῶσα καὶ ἐμψυχοσ, ἀλλὰ διάθεσισ ἐν ψυχῇ ἐναντιώσ ἐχουσα πρὸσ ἀρετὴν διὰ τὴν ἀπό τοῦ καλοῦ ἀπό-

κόσμου δημιουργηθέντοσ πρὸ τοῦ ὕλοσ καὶ περὶ τοῦ χρόνοσ ὡσ δημιουργηθέντοσ μετὰ τοῦ κόσμου· ἐν τῇ ἐδόξωσ περὶ τῆσ ἐλευθέρασ ἐν χρόνω δημιουργίασ τοῦ κόσμου ἐν ἀντιθέσει πρὸσ τοῖσ παραδεχομένωσ δτι εἶνε τὸ ἀναγκατόν καὶ προαιωνίον ἀποτέλεσμα τῆσ δυνάμεωσ τοῦ Θεοῦ· εἶνε ἀριστοτέλμημα, ἐν ᾧ ἀποκαλύπτεται ἡ σφραξ καὶ ἡ ἀγαθότησ τοῦ τεχνίτοσ. Ἐν τοῖσ ἱπομένωισ δὲ τρισὶ (8—11) λέγει δτι προκειμένοσ περὶ τῆσ φύστωσ τοῦ οὐρανοῦ ὀρεῖτομεν νὰ καταρτίωμεν εἰς τὴν ἀγίαν Γραφήν καὶ ἐκ ταύτησ ἂν ἐπιλώμεν τὰσ περὶ τοῦτοσ παποθήσεισ ἡμῶν· δῖσι καὶ περὶ τῆσ οὐσίασ τῆσ γῆσ οὐδὲν γινώσκειμεν. Ἀποῦ δὲ εἰσ τὸν ἐπίλογοσ τῆσ α' ἐπιλήξισ συμβουλεύη τοῖσ ἀκροατάσ τοῦ νὰ μὴ ἀκολουθῶσι τοῖσ φιλοσόφοισ εἰσ τὰσ πλάνασ των, ἀλλὰ νὰ δοξάζωσι τὸν Θεόν, μεταβαίνεσ εἰσ τὴν Β' Ὀμιλίαν.

πτωσιν τοῖς ῥαθῦμοις ἔγγινομένη· αἷτιος λοιπὸν τούτου δὲν εἶναι ὁ Θεός.

(Κ. 6). Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος· ὁ ἱερός Πατὴρ ἐμπνεῦσεν τὸ χωρίον τοῦτο λέγει ὅτι ἐννοεῖται τὸ ἄγιον Πνεῦμα, ὁπερ προπαρεσκευάζει τὴν φύσιν τοῦ ὕδατος διὰ τὴν παραγωγήν ἑμφύχων ὄντων.

Ἐν τῷ 7 κεφαλαίῳ πραγματεύεται τὴν δημιουργίαν τοῦ φωτός λέγων·

Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· «Γενηθήτω φῶς». Πρώτη φωνὴ Θεοῦ φωτός φύσιν ἐδημιούργησε. τὸ σκότος ἤρπαισε, τὴν κατήφειαν διέλυσεν, τὴν κόσμον ἐσχίδρυνεν, πᾶσιν ἀθρώποις χάριεσαν ὄψιν καὶ ἡδύειαν ἐπήγαγεν. Οὐρανός τε γὰρ ἐξεσάνη κεκαλυμμένος· τῶ σκότῳ καὶ τῷ ἀπ' αὐτοῦ καλλος τοσοῦτον ὅσον ἔτι καὶ νῦν ὀφθαλμοὶ μαρτυροῦσι. Περιελάμπτο δὲ ἀπὸ τοῦ φωτός, ὅξελος δὲ ἐγκεκαυμένον ἑαυτῷ ὅλον δι' ὅλον εἶχε τὸ φῶς¹, ὅξελος τὰς διαδόσεις τῆς αὐγῆς ἐπὶ τὰ ὅρια αὐτοῦ πανταχοῦ παρὰ πέμπων· ἄνω μὲν γὰρ μέχρι πρὸς αὐτὸν αἰθέρα καὶ οὐρανὸν ἐβλάνεν· ἐν δὲ τῷ πλάττει² πάντα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, βόρειά τε καὶ νότια, καὶ τὰ ἑσπέρα, καὶ τὰ ἐσπέρια ἐν ὅξελος καιροῦ ῥοπήν κατεφώτισε. Καὶ αἰθὴρ ἡδύων μετὰ τὸ φῶς· καὶ ὕδατα φανώτερα, οὐ μόνον δεχόμενα τὴν αὐγὴν, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑαυτῶν ἀντιπέμποντα κατὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ φωτός³ μαρμαρυγῶν πανταχοῦθεν ἀποπαλλομένων τοῦ ὕδατος. Πάντα ἡ θεία φωνὴ πρὸς τὸ ἥδιστον καὶ τιμιώτατον μετεσκευάσεν· ὡσπερ

1. Ὁ ἀπὸ θεοῦ ἐχορηγούμενος ὡς μέτρον τῆς πανταχοῦ τοῦ φωτός διαδρομῆς ἀνεκμειγμένους μετὰ τῆς οὐσίας του.

2. Ἐπειδὴ εἶπεν ἀνωτέρω ὅτι τὸ φῶς ἐβλάνεν μέχρι τοῦ ἐσχάτου ἕξους τοῦ ἄνω κατὰ μήκος, ἐνταῦθα λέγει ὅτι καὶ κατὰ πλάτος ἐβλάνεν.

3. Ἀνάκλησις τοῦ φωτός εἶναι ἡ διάθλασις λεγόμενη καὶ ἀντανάκλασις τῶν ἀκτῶν του.

γὰρ οἱ ἐν τῷ βυθῷ ἐνιέντες τὸ ἔλαιον καταπάνειαν ἐμποιοῦσι τῷ τόπῳ, οὕτως ὁ ποιητὴς τῶν ὄλων ἐμφωλεζόμενος τῷ κόσμῳ τὴν τοῦ φωτός χάριν ἀθρώποις ἐνέθηκε· «Γενηθήτω φῶς». Καὶ τὸ πρόσταγμα ἔργον ἦν καὶ φύσις ἐγένετο, ἧς οὐδὲ ἐπινοῆσαι τι τερπνότερον εἰς ἀπολαύσιν δυνατόν ἐστιν ἀνθρωπίνους λογισμοῖς⁴.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΤΕΡΕΩΜΑΤΟΣ

Α'. Προοίμιον. Ἐν αὐτῷ ὁ Πατὴρ ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς μετὰ προσδοχῆς ἀκροωμένους αὐτὸν τεχνίτας συνωστίζομένους λέγει ὅτι τὸ δανειζόμενον τῷ Θεῷ μέρος τοῦ χρόνου δὲν ἀφανίζεται· διότι ὁ Θεός θά ἀνταποδώσῃ μετὰ μεγάλης ὠφελείας αὐτοῖς.

Χθὲς καθόσον ἦν δυνατόν τῇ περὶ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ διατριβῇ τὰς ψυχὰς ἡμῶν εὐρράναντες πάλιν ἀπηντήσαμεν σήμερον ἐν δευτέρῃ ἡμέρῃ τῶν τῆς δευτέρας ἡμέρας ἔργων τὰ θεάματα κατοψόμενοι¹. Ἄλλὰ γὰρ οὐ λέληθε με ὅτι πολλοὶ

4. Παρήχθη τοιαύτη οὐσία, τῆς ὁποίας γλυκυτέραν δὲν δύναται καὶ φαντασθῆ ὁ ἀνθρώπινος λογισμός.

1. Τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰῶνας ἀπέτελει οὐσιώδες μέρος τῆς θείας λατρείας καὶ πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ τὰς ἡμέρας τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, αἵτινες προηγούντο τῆς μεγάλης ἐβδομάδος, ἐγένετο δις τῆς ἡμέρας, πρωίας καὶ ἐσπέρας. Καὶ αἱ μὲν δύο πρωταὶ ὁμιλίαι ἀφιερῶθησαν διὰ τὴν πρώτην δημιουργικὴν ἡμέραν. Τὴν ἐπομένην ὁ θεὸς Πατὴρ ἐπισκοπεῖ τὰ θαυμάσια τῆς δευτέρας ἡμέρας τῆς δημιουργίας.

τεχνίται τῶν βαναύσων τεχνῶν² ἀγαπητῶς ἐκ τῆς ἐφ' ἡμέραν ἐργασίας τὴν τροφὴν ἑαυτοῖς συμπορίζοντες περιστάκασιν ἡμας, οἱ τὸν λόγον ἡμῖν συντέμνουσιν ἵνα μὴ ἐπὶ πολὺ τῆς ἐργασίας ἀφελκωνταί. Πρὸς οὓς τί φημι; ὅτι τὸ θανεισθῆναι τῷ Θεῷ τοῦ χρόνου μέρος οὐκ ἀρνήζεται, ἀλλὰ σὺν μεγάλῃ ἀποδίδεται παρ' αὐτοῦ τῇ προσήκῃ. Καὶ γὰρ ὅσαι περιστάσεις ἀγχολίας ποιητικαί³, ταύτας ὁ Κύριος παραπέμφει καὶ σώματι τόνον, καὶ ψυχῇ προθυμίαν, καὶ συναλλαγμάτων εὐμάρειαν⁴ καὶ τὴν εἰς πάντα τὸν βίον εὐοδίαν τοῖς τὰ πνευματικὰ προτιμότερα ποιούμενοις διδούς. Κἄν ἐν τῷ παρόντι δὲ μὴ κατ' ἐλπίδας ἡμῖν ἐκβῆ τὰ σπουδαζόμενα, ἀλλὰ πρὸς γε τὸν ἐφεξῆς αἰῶνα ἀγαθῶν θησαυρὸς ἡ διδασκαλία τοῦ Πνεύματος. Ἐνελε τοίνυν τῆς καρδίας πάσαν τοῦ βίου τὴν μέριμναν καὶ ὅλον μοι σεκυτὸν ἐνταῦθα συνάγαγε. Οὐ γὰρ ὄρεός τι τῆς τοῦ σώματος παρουσίας, τῆς καρδίας σου περὶ τὸν γήινον θησαυρὸν πονουμένης.

2. Τσοῦτον ἐνεθυσίαζεν ὁ θεὸς Πατὴρ, ὥστε τεχνίται ἀπογομβρίωτοι εὐχαρίστας πρὸ τῆς ἐνάρετος τῆς ἐργασίας μεταβινοῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἔμενον πλέον τοῦ δόντος διὰ τὴν ἐντροπῶσιν ἐν τῇ ἐρημνείᾳ τῶν ἁγίων Γραφῶν· βαναύσους, λέγει, τὰς τέχνας πρὸς διάκρισιν τῶν πλαστικῶν καὶ ὀραίων τεχνῶν. Μὴ θέλον ὁ θεὸς Πατὴρ ν' ἀπασχολῆ αὐτοὺς ἐπὶ πολὺ καὶ τὴν διακόπτηται ἡ ἐργασία ἀφ' ἐνὸς μὲν συντομείει τὸν λόγον, ἀφ' ἑτέρου δὲ παραμυθίζεται αὐτοὺς λέγων ὅτι καὶ διὰ τὸ πρὸς τούτου τοῦ χρόνου τὸ ἀφιερούμενον εἰς τὸν Θεὸν θὰ ἀνταμειφῶσιν ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ, ὅταν αἱ ἐπιμηρίαι αὐτῶν δὲν εὐδούνηται ἐνταῦθα.

3. Προκαλοῦσι δηλαδὴ ἀγχολίας καὶ ἀπειτοῦσι τοιαύτας.

4. Ἐπιτυχίαν ἐν ταῖς συναλλαγαῖς (δοσοληψίαις) ἡ ἔνικα τοῦ ἀνωτέρου χωρίου στηρίζεται ἐπὶ τοῦ γοακικοῦ χωρίου «Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ καὶ ταῦτα πάντα (τὰ ἐπίγεια δηλ. ἀγαθὰ) προστεθήσονται ὑμῖν» (Ματθ. ζ', 33).

Β'. Μετὰ μακρῶν ἀνάπτυξιν τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς περὶ τῆς μορφῆς τοῦ στερεώματος. τῶν ὑδάτων, τῶν ὑπερῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸ φθάνει εἰς τὰ: **Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν**, ἐκ τῶν ὀψοφῶν λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ καθορίσῃ τὸ κάλλος τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ.

Γ'. «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν»· οὐχὶ ὀφθαλμοῖς Θεοῦ τέρψιν παρέχει τὰ παρ' αὐτοῦ γινόμενα, οὐδὲ τοιαύτη παρ' αὐτοῦ ἡ ἀποδοχὴ τῶν καλῶν οἷα καὶ παρ' ἡμῖν· ἀλλὰ καλόν τὸ τῷ λόγῳ τῆς τέχνης ἐκτελεσθῆν⁵ καὶ πρὸς τὴν τοῦ τέλους εὐχρησίαν συντεῖνον· ὁ τοῖνον ἐναργῆ τὸν σκοπὸν τῶν γινόμενων προθέμενος⁶ τὰ κατὰ μέρος γινόμενα ὡς συμπληρωτικὰ τοῦ τέλους τοῖς τεχνικοῖς ἑαυτοῦ λόγοις ἐπελθῶν⁷ ἀπέδειξάτο. Ἐπει καὶ χεῖρ καθ' ἑαυτὴν καὶ ὀφθαλμὸς ἰδίχ καὶ ἕκαστον τῶν τοῦ ἀνδριάντος μελῶν διηρημένως κείμενα οὐκ ἂν φανεῖη καλὰ τῷ τυχόντι· πρὸς δὲ τὴν οἰκείαν τάξιν ἀποτεθέντα τὸ ἐκ τῆς ἀναλογίας, ἐφανέρωσεν ὡς ποτὲ καὶ τῷ ἰδιώτῃ παρέχεται γνωρίζον⁸· ὁ μόντοι τεχνίτης καὶ πρὸ τῆς συνδέσεως οἶδε τὸ ἐκάστου καλόν καὶ ἐπαίνει τὰ καθ' ἕκαστον πρὸς τὸ τέλος αὐ-

5. Διπλῆν σημασίαν ἀποδίδει ὁ ἱερὸς Πατὴρ εἰς τὴν λέξιν καλόν· τὴν τῆς μορφῆς καὶ τὴν τῆς σκοπιμότητος. Τὸ στερεώμα οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν ἦτο ὠρατόν, ἀλλὰ καὶ κατάλληλον δι' ἂν ἐδημιουργήθῃ σκοπὸν.

6. Ἡ τε ἐσωτερικὴ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ σκοπιμότης τῆς φύσεως τσοῦτον ἐναργῆς εἶνε, ὥστε μόνον οἱ ἐθελοτυφλώττοντες ἀρνούνται αὐτήν.

7. Διὰ τὴν καθόλου σκοπὸν τῆς δημιουργίας ὁ Θεὸς δημιουργῶν ἐν ἕκαστον ἐξετάζει αὐτὸ καὶ ἀποφαίνεται ὅτι ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ διατελεῖ ἡ σκοπιμότης τοῦ μερικῶ ἕκείνου ὄντος πρὸς τὴν καθόλου σκοπιμότητα.

8. Τὸ καλόν εἶνε ἡ ἁρμονικὴ σχέσις τῶν μερῶν ἐνὸς συνόλου ὅλου· ἐνῶ δὲ, ὅταν τὰ μέρη εἶνε κεχωρισμένα, ἔλλειπούσης τῆς ἁρμονίας, τὸ καλόν δὲν ὑπάρχει, ἅμα προσκαρμωσῶσιν, ἀμέσως γνωρίζεται τούτο, ὅταν μάλιστα διεβλέπετο πρότερον.

τῶν ἐπαναφέρων τὴν ἔννοιαν. Τοιοῦτος οὖν δὲ τις καὶ νῦν ἐν-
τεχνος ἐπαινέτης τῶν κατὰ μέρος ἔργων ὁ Θεὸς ἀναγγέλλεται·
μέλλει δὲ τὸν προσήκοντα ἔπαινον καὶ παντὶ ὁμοῦ τῷ κόσμῳ
ἀπαρτισθέντι πληροῦν⁹.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'

ΠΕΡΙ ΣΥΝΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΎΔΑΤΩΝ

1. Προοίμιον. Ἡ ὑπὲρ τῶν δημοσίων θεμάτων ἐμπάθεια
μετὰ τῆς ἐκ τούτων προξενουμένης βλάβης· ἡ συναίσθησις
τῆς ἠθικῆς ἀνάγκης τοῦ βλέπειν τὴν διακόσμησιν τοῦ
σύμπαντος.

Εἰσὶ τινες πόλεις παντοδαποῖς θεάμασι θαυματοποιῶν ἀπό-
βαθείος ὄφρου μέχρις ἐσπέρας αὐτῆς ἐστιῶσαι τὰς ὄψεις¹. Καὶ
μὲν τοι καὶ μελῶν τινων κεκλασμένων καὶ διεσθραμμένων καὶ
παντάσῃ πολλὴν ἀκολασίαν τὰς ψυχὰς ἐντικτότων ἐπέ-
πλειστον ἀκούοντες οὐκ ἐμπίπλυνται. Καὶ τοὺς τοιοῦτους δή-
μους πολλοὶ μακαρίζουσι ὅτι τὰς κατ' ἀγορὰν ἐμπορίας ἢ τὰς
ἐκ τῶν τεχνῶν πρὸς τὸ ζῆν ἐπινοίας καταλιπόντες διὰ ῥαθυ-

9. Ὁ μόνον ἕκαστος ὀργανισμὸς ὡς σύνθετόν τι ἴδιον ἄρμονικὸν καὶ
σκοπιμὸν εἶναι καλόν, ἀλλὰ καὶ ὅλη ὁμοῦ ἡ φύσις ἕνεκα τῆς ἐσωτερικῆς
καὶ ἔξωτερικῆς σκοπιμότητός της εἶναι τοιοῦτον.

1. Οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ θεάματα ἦσαν τοῦ συμφυῶς κατὰ τὴν ἀρχαίαν
ἐποχὴν. Εἰς τινὰς μάλιστα πόλεις, οἷα ἦσαν ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ
ἡ Ἀντιόχεια, καὶ στάσεις ἐγένοντο πολλάκις διὰ τὴν μαρίαν, μεθ' ἧς
διεξήγγοντο αἱ ἵπποδρομῖαι ἰδίᾳ. Βασιλεῖς, Γρηγόριος καὶ Χρυσόστομος
διαμετρύνονται κατὰ τῆς τοιαύτης ἵπποδρομομανίας καὶ θεατρομανίας.
Ἐξέτιμον, ἐνοεῖται, τὰ ἀγὰ θεάματα καὶ ἐγνώριζον τὴν σημασίαν τοῦ
θεάτρου· ἀπηγόρευον ὅμως τοὺς Χριστιανούς νὰ ὑφίστανται τὴν ἀνήθικον
ἐπίδρασιν τῶν αἰσχυρῶν θεαμάτων· πόσον λαμπρῶς περιγράφει τοῦτο
ἐν ταύτῃ!

μίας πάσης καὶ ἡδονῆς τὸν τεταγμένον ἑαυτοῖς τῆς ζωῆς
χρόνον διαπερῶσιν οὐκ εἰδότες ὅτι ὀρχήστρα εὐθηνουμένη
θεάμασι ἀκολάστοις, κοινὸν καὶ δημοσίον διδασκαλεῖον δια-
φορὰς τοῖς συγκαθημένοις ἐστί, καὶ τὰ παναμύθια τῶν αὐτῶν
μέλη καὶ ἔργατα ἄσημα ἐγκαθεζόμενα τὰς τῶν ἀκουσάντων
ψυχὰς, οὐδὲν ἕτερον ἢ πάντας ἀσχημονεῖν ἀναπέθει, τὰ
τῶν κίθαριστῶν ἢ τὰ τῶν αὐλητικῶν κρούματα μιμουμένους².

*Ἦδη δὲ τινες τῶν ἵππομανούντων καὶ ὄναρ ὑπὲρ τῶν ἵπ-
πων μάχονται, ἄρματα μεταζευγύντες καὶ ἠνιόχους μετατι-
θέντες καὶ ὅλως τῆς μεθήμερινῆς ἀρροσύνης οὐδὲ ἐν ταῖς καθ'
ὑπνον φαντασίαις ἀφίστανται³. Ἡμεῖς δὲ ἄρχ, οὗς ὁ Κύριος ὁ
μέγας θαυματοποιὸς καὶ τεχνίτης ἐπὶ τὴν ἐπίδειξιν συνεκάλεσε
τῶν οἰκείων ἔργων, ἀποκαμούμεθα πρὸς τὴν θέαν ἢ ἀποκνησο-
μεν πρὸς τὴν ἀκράσιν τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος; Ἄλλ' οὐχί
τὸ μέγα τοῦτο καὶ ποικίλον τῆς Θεῆς δημιουργίας ἐργαστή-
ριον περιστάντες καὶ πρὸς τοὺς ἄνω χρόνους ἐπανελθόντες τῇ
διανοίᾳ ἕκαστος ὀψόμεθα τὴν διακόσμησιν τοῦ παντός;

B'. ε'. Ἡ γῆ ἦτο ἀόρατος διότι ἦτο κεκαλυμμένη ἐκ τοῦ
ὑδατος. Διατί τὰ ὑδάτα δὲν συνέρουσαν ἀπ' ὀρχῆς εἰς τὰς
χαμηλοτέρας λεκάνας τῆς γῆς; ἐνθ' οὐδὲ ἦσαν πολλαὶ θάλασ-
σαι, διατί ἡ ἀγία Γραφή ὁμιλεῖ περὶ μιᾶς συναγωγῆς; Ὁ ἱε-
ρὸς Πατὴρ ἀπαντῶν εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἐξετάζει τὸ

2. Ὁρ. Πολ. Πλάτωνος γ', ὅπου ὁ δαιμόσιος Πλάτων, ὁπαδὸς τοῦ
Δωροῦ μέλους ἀποφαίνεται περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐκθηλευτικῆς τῆς
λυδιστῆ καὶ φρυγιστῆ ἁρμονίας.

3. Ὁ δὲ κόμην ἔχων ἱππάζεται καὶ ξυνοικεῖται, ὄνειροπολεῖται
Ἰππος (Ἀριστοτάν. Νεφέλ.). Τοσαύτη ἡ ἵππομανία, ὡς ἔλεγον ἀνωτέρω,
τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα, ὥστε ὁ Θεὸς Πατὴρ τοὺς ἀνατρέφοντας ἵπ-
πους τίθειν ἐν ἴσῃ μοίρᾳ τοῖς βασιλεῦσι καὶ ῥήτορσι καὶ μαγιστοῖσιν.

ζήτημα ἀπὸ τῆς θείας Παντοδυναμίας καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῶν φυσικῶν συνθηκῶν. ὑπὸ τὰς ὁποίας προήλθον τὰ κοιλώματα τῆς γῆς καὶ συνέστησαν οἱ ὠκεανοὶ καὶ αἱ θάλασσαι διὰ τοῦτο λέγει ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ συνιστᾷ τὴν φύσιν τῶν ὑδάτων καὶ ἐπιστάσει τὴν συρροὴν αὐτῶν τιθέμενος τῇ θαλάσῃ καὶ ὄριον, «ὃ οὐ παρελεύσεται οὐδὲ ἐπιστρέψει καλῶσαι τὴν γῆν»· ἂν δὲ ἡ ἁγία Γραφή ὁμιλῇ περὶ μιᾶς συναγωγῆς, πρόκειται περὶ τῆς ἀρχικῆς καὶ πρώτης συνεισόδου τῶν ὑδάτων.

5. Ἡ καλλονὴ τῆς θαλάσσης· τὸ κάλλος αὐτῆς ἕνεκα τῆς ὄψεως τῆς διατρέφει τὴν γῆν κυκλοφοροῦσα ἐν τοῖς πόροις αὐτῆς.

«Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν». Οὐκ αὐτὸ τοῦτο τερπνὴν τινὰ ὄψιν θαλάσσης ὁ λόγος ἐνδείκνυται τῷ Θεῷ περηνέει. Οὐ γὰρ ὀφθαλμοῖς βλέπει τὰ κάλλη τῆς κτίσεως ὁ ποιητής, ἀλλὰ τῇ ἀσπρῇ σοφίᾳ θεωρεῖ τὰ γινόμενα. Ἦδύ μὲν γὰρ θέαμα λευκαίνουμένη θάλασσα, γαλήνης αὐτὴν σταθερὰς κατεχούσης· ἡδύ δὲ καὶ ὅταν, πραεῖαις αὔραις τραχυνομένη τὰ νῶτα¹ πορφύρουσαν χροάν ἢ κυανὴν τοῖς ὄρωσι προσβάλλῃ². Ὅτε οὐδὲ τύπτει βιαίως τὴν γείτονα χέρσον, ἀλλ' οἷον εἰρηνικαῖς τισιν αὐτὴν περιπλοκαῖς κατασπάζεται³. Οὐ μὴν οὕτω καὶ Θεῷ οἰεσθαι

1. Λέγεται ἄλλως αὕτη ἡ ἐλαφρῶς κινουμένη ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης καὶ φρεῖ θαλάσσης.

2. Ἔχει ὁ ἱερὸς Πατὴρ ὑπ' ἧς τὴν χροάν τὸ πορφύρουθον ἢ κυανόν, τὸ ὅποτον παρσισάζει ἡ θάλασσα εἰς τοὺς θεωμένους αὐτὴν.

3. Καὶ ἐν ταῖς φράσεσι ταύταις καὶ ἐν πάσῃ περιγραφῇ ὁ Μέγας Βασιλεὺς φαίνεται μαθητὴς τῶν σοφιστῶν Λιβανίου καὶ Ἰμερίου. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι Πατέρες, ὡς Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς (Λόγ. 28) καὶ ὁ Σελευκίης Βασιλεὺς (Λόγ. 4) καὶ ὁ ἱερὸς Ἀμβρόσιος (Ἐξαμ. γ', 5), μεταχειρίσθησαν τὴν αὐτὴν εἰκόνα. Ἡ θάλασσα εἶνε ἡ ἀρχαία Ἀμυρτρίη ἢ διὰ τῶν βροχιῶν τῆς περιβαλλομένη τὴν γῆν.

γῆν τὴν Γραφὴν εἰρηκέναι καλὴν καὶ ἡδεῖαν ὄφθαι τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ τὸ καλὸν ἐκεῖ τῷ λόγῳ τῆς δημιουργικῆς κρίνεται⁴. Πρῶτον μὲν ὅτι πηγὴ τῆς περὶ γῆν ἀπάσης νοτίδος ἐστὶ τὸ τῆ· θαλάσσης ὕδωρ.

Ζ'. Ἡ θάλασσα ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν τῶν ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ἀτμῶν. ἐξ ὧν σχηματίζονται τὰ νέφη, ἡ μήτηρ τῶν βροχῶν. Διὰ τῆς θαλάσσης διευκολύνονται αἱ συγκοινωναὶ καὶ τὸ ἐμπόριον.

Καλὴ τοίνυν ἡ θάλασσα τῷ Θεῷ καὶ διὰ τὴν ἐν τῷ βῆθει τῆς ἰκμάδος ὑποδρομὴν· καλὴ καὶ διότι, ποταμῶν οὕτω δουχείου, εἰς ἑαυτὴν τὰ πανταχῶθεν καταδέχεται βέμβατα καὶ μένει τῶν ὄρων εἰσω τῶν ἑαυτῆς· καλὴ καὶ διότι τοῖς ἀερίοις ὕδασι ἀρχὴ τίς ἐστὶ καὶ πηγὴ, θαλαπομένη μὲν τῇ ἀκτινὶ τοῦ ἡλίου, ἀποτιθεμένη δὲ τὸ λεπτόν τοῦ ὕδατος διὰ τῶν ἀτμῶν⁵, ὅπερ ἔλυσθῆν εἰς τὸν ἄνω τύπον, εἴτα καταψυχθῆν διὰ τὸ ὑψηλότερον γενέσθαι τῆς ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀνακλήσεως τῶν ἀκτίνων⁶, καὶ ὁμοῦ τῆς ἐκ τοῦ νέφους σκιᾶς τὴν ψύξιν ἐπιτεινούσης⁷, ὑετὸς γίνεται καὶ πιαίνει τὴν γῆν.

Καλὴ δὲ καὶ ἄλλως παρὰ Θεῷ, ὅτι περισφίγγει τὰς νήσους,

4. Δηλαδὴ κατὰ πόσον ἡ μορφή σύμφορος οὕσα πρὸς τὴν δημιουργικὴν αἰτίαν εἶνε καὶ καταλληλὸς διὰ τὴν πραγματώσῃ τὸν σκοπὸν αὐτῆς.

5. Ἐνοοῦνται περὶ τὴν γῆν ὑδατοῦδες ἀτμοὶ οἱ εἰσιδύοντες εἰς αὐτὴν.

6. Ἀποβήτουςα ἐν ἀτμοῖς τὸ ἐλαφρὸν μέρος τοῦ ὕδατος· νοεῖται ἡ διὰ τῆς θερμότητος ἐξάτμισις τοῦ ὕδατος.

7. Τὴν ψύξιν τῶν ἀτμῶν εἰς τὰ ὑψηλότερα στρώματα τῆς ἀτμοσφαιρας.

8. Ὡς αἰτίαν τῆς ψύξεως τῶν ἀτμῶν ὁ ἱερὸς Πατὴρ θεωρεῖ καὶ τὴν σκιάν τῶν νεφῶν.

ὁμοῦ μὲν κόσμον αὐταῖς, ὁμοῦ δὲ καὶ ἀσφάλειαν παρεχομένη δι' ἐκότης· ἔπειτα καὶ ὅτι τὰς πλείστον ἀλλήλων διεστώσας ἡπειροὺς συνάπτει δι' ἐκότης, ἀκώλυτον τοῖς ναυτιλλομένοις τὴν ἐπιμιζίαν παρεχομένη δι' ὧν καὶ ἱστορίας τῶν ἀγνωσμένων χαρίζεται⁹, καὶ πλούτου πρόξενος ἐμπόριος γίνεται, καὶ τὰς τοῦ βίου χρεῖας ἐπανορθοῦται, ῥᾶθιως ἐξαγωγὴν μὲν τῶν περιττῶν τοῖς εὐθνηομένοις παρεχομένη, ἐπανόρθωσιν δὲ τοῦ λείποντος χαρίζομένη τοῖς ἐνδεέσιν¹⁰.

Ἐπίλογος. Ἡ κίνησις τῆς Ἐκκλησίας παραβάλλεται πρὸς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης.

Καὶ πόθεν ἔμοι ὅλον ἰδεῖν μετὰ ἀκριθείας τῆς θαλάσσης τὸ κάλλος, ὅσον τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ποιήσαντος κατεφάνη; Εἰ δὲ θάλασσα καλὴ καὶ ἐπαινετὴ τῷ Θεῷ, πῶς οὐχὶ καλλίων Ἐκκλησίας τοιαύτης σύλλογος, ἐν ἧ συμμιγῆς ἤχος, οἷόν τινος κύματος ἠϊόνι προσφερομένου ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ νηπίων, κατὰ τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν δεήσεις, ἐκπέμπεται¹¹; γαλήνην

9. Ἡ δὲ τῆς ναυτιλίας ἐπιμιξία καὶ ἡ ἐπίσκεψις ἀγνωσμένων τόπων καὶ ἐθίμων συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πλουτισμὸν τῆς ἱστορίας.

10. Διὰ τοῦ ἐμπορίου γίνεται ἀνταλλαγὴ τῶν προϊόντων καὶ ὅ,τι περισσεύει ἐν ἐνὶ τόπῳ, τοῦτο ἀναπληροῖ τὸ πλεῖστον ἄλλαχοῦ· οἱ ἐνδεεῖς ἐνταῦθα δὲν νοσῶνται οἱ ἰσπερήμενοι παντός, ἀλλ' ἄνθρωποι, ἡ χώρα τῶν ὁποίων δὲν παράγει τούτο τὸ εἶδος τῶν προϊόντων ἢ ἐκεῖνο ῥητορικώτατα περιγράφεται ἢ χρησιμότης τῆς θαλάσσης.

11. Ὁ ἱεὺς Ἀμβρόσιος, ὅστις κατὰ βῆμα παρακολουθεῖ τὸν Μέγαν Βασίλειον, εἰς τὴν Ἐξαήμερον αὐτοῦ γλαυφώτατα μεταρραίζει τὸ χωρίον τοῦτο τὸ τὰς καλλονὰς τῆς θαλάσσης ἐξαίρον, ὅ,τι λ. γ. λέγει περὶ τῶν νήσων, ὅπου οἱ μοναχοὶ ἐζήτησαν ἀσπλον, οἷον δὲν ἐπέτυχον ἐν τῇ ἡμέρῳ λέγει· «Mare est ergo secretum temperantia, exer-

δὲ βαθεῖα ἀσάλευτον αὐτὴν διασώζει, τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ταράξει αὐτὴν τοῖς αἰρετικῶσι λόγοις μὴ δυνηθέντων. Γένοιθε οὖν ἄξιοι τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Κυρίου, τὴν εὐταξίαν ταύτην ἐπὶ τὸ εὐπρεπέστατον διασώσαντες, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ε'

ΠΕΡΙ ΒΛΑΣΤΗΣΕΩΣ ΓΗΣ

Α'. Πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ ἡλίου ἢ γῆ βλαστάνει· οἱ ἡλιολάτραι ὡς παῦσοσι λατρεύοντες τὸν ἡλίον ὡς πηγὴν τῆς ζωῆς ἅμα μάθωσιν ὅτι αὐτὴ ἐβλάστησε τὰ φυτὰ καὶ τὰ δένδρα πρὸ τῆς ὑπάρξεως τούτου.

Β'. Τὸ ἐλάχιστον φυτὸν δέον νὰ ὑπομιμνήσκῃ ἡμᾶς δύο τινὰ τὸν δημιουργὸν πρῶτον καὶ τὸ ἐπίκερον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως δευτέρον.

«Βλαστησάτω ἡ Γῆ.» Νόησόν μοι, ἐκ μικρᾶς φωνῆς καὶ προστάγματος οὕτω βροχίος, τὴν κατεψυγμένην καὶ ἄγονον ὠδίνουσαν ἀθρόως καὶ πρὸς καρπογονίαν συγινουμένην, ὡσπερ τινὰ σκυθρωπὴν καὶ πενήτην ἀπορρίψασαν περιβολὴν¹, μεταμεινυμένην τὴν φαειροτέραν καὶ τοῖς οἰκείοις κόσμοις ἀγαλλομένην, καὶ τὰ μυρία γένη τῶν φουμένων προβάλλουσαν.²

citium continentiae, gravitatis secessus, portus securitatis, tranquillitas saeculi. . . ut cum undarum leniter alluentium sono certent cantus psallentium, plaudant insulae tranquillo fluctuum sanctorum choro».

1. Ἡ γῆ παραβάλλεται πρὸς γυναῖκα, ἡ ὁποία σκυθρωπὴ οὕτα πρότερον διὰ τὸ ἄγονον αὐτῆς καὶ στέφανον εἰς τὸ βραχὺ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται τὴν πένθημον στολήν αὐτῆς.

2. Ἐνδύεται δὲ νέαν καὶ ὠραίαν, ἣτις ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἀπέριων

Βούλομαι σοι σφοδρότερον τῆς κτίσεως ἐνιδρυνθῆναι τὸ θαυμάζον, ἵν' ὅπου περ ἂν εὐρεθῆς¹ καὶ ὀποιοῦδηποτε γένει τῶν φυσικῶν παραστῆς ἐναργῆ λαμβάνης τοῦ ποιήσαντος τὴν ὑπόμνησιν. Πρῶτον μὲν οὖν, ὅταν ἴδῃς βοτάνην χόρτου² καὶ ἄνθος εἰς ἐνοίαν ἔργου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μεμνημένος τῆς εἰκόνας τοῦ σοφοῦ Ἰσαίου, ὅτι «Πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου»³. Τὸ γὰρ ὀλιγοχρόνιον τῆς ζωῆς καὶ τὸ ἐν ὀλίγῳ περιχαρὲς καὶ ἰλαρόν⁴ τῆς ἀνθρωπίνης εὐμερίας, καιριωτάτης παρὰ τῷ προσητῇ τετύχηκε τῆς εἰκόνας. Σήμερον εὐθαλῆς τῷ σώματι, κατασεσρακωμένος ὑπὸ τρυφῆς, ἐπανθούσαν ἔχων τὴν εὐχρίαν ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀκμῆς, σφριγῶν καὶ σύντονος⁵, καὶ ἀνυπόστατος τὴν ὀρμὴν, ἀκριον ὁ αὐτὸς οὕτως ἐλευσὶν ἢ τῷ χρόνῳ μαρνανθεῖς ἢ νόσῳ διαλυθεῖς. Ὁ δεινα περιβλεπτοῦς ἐπὶ χρημάτων περιουσιῶν καὶ πλήθος περὶ αὐτὸν κολάκων⁶, δορυφορία φίλων προσποιητῶν, τὴν ἀπ' αὐτοῦ χάριν θηρεύοντων· πλήθος συγγενείας, καὶ

εἰδῶν τῶν φυτῶν, τὰ ὅσα βλαστάνει. Τὸ προβάλλειν ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ φρεῖν βλαστάνειν ἅπαντ' ἀσυνόματα. Οἱ Ἀλεξανδρίνοι καὶ οἱ πατέρες μεταχειρίζονται τὴν λέξιν μεταφορικῶς διὰ νὰ ἐκφράσωσι τὴν προαγωγήν τῆς ψυχῆς ἐν τῇ ἀρετῇ ἢ τῇ κακίᾳ· ὁ Συμπλίκιος ποιεῖται γρῆσιν τῆς λέξεως προβολὴ ἐν τῇ μεταφορικῇ τῆς σημασίᾳ. Ταύτην δὲ ὁ Μακρόβιος μεταφράζει λατινιστὶ «productio».

3. Βοτάνη (χόρτου), γλῶσσ.

4. Ἦσ. 40, 6.

5. Καὶ ἡ βραχύτης τῆς χαρῆς καὶ ἰλαρότητος.

6. Ἡ μεταφορὰ ἐκ τῶν φυτῶν· ὡς τὰ φυτὰ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς βλαστῆσεως εἶνε πλήρη σφρίγους καὶ δυνάμεως καὶ ἀκράτητα τὴν ὀρμὴν, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν.

7. Ἱεραία περιγραφή παρμεφῆς ἐν πολλοῖς πρὸς τὸν ἔχον λόγον τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου πρὸς Εὐτρόπιον.

ταύτης κατεσχηματισμένης⁸. ἔσμός⁹ τῶν ἐφεπομένων μυρίας τῶν τε ἐπὶ σιτίων καὶ τῶν κατὰ τὰς χρεῖδας αὐτῷ προσθιρύντων, οὓς καὶ προῖων καὶ πάλιν ἐπανιῶν, ἐπισυρόμενος ἐπιφθονός ἐστι τοῖς ἐντυγχάνουσι.

Πρόσθεις τῷ πλούτῳ καὶ πολιτικῆν τινα δυναστείαν, ἢ καὶ τὰς ἐκ βασιλείων τιμὰς ἢ ἐθνῶν ἐπιμειλιαν¹⁰, ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίαν, τὸν κήρυκα μέγα βοῶντα πρὸ αὐτοῦ, τοὺς βῆθδούχους ἐνθεν καὶ ἐνθεν βαρυτάτην κατάπληξιν τοῖς ἀρχομένοις ἐμβάλλοντας, τὰς πληγὰς, τὰς δημεύσεις, τὰς ἀπαγωγὰς, τὰ δεσμοτήρια, ἐξ ὧν ἀφόρητος ὁ παρὰ τῶν ὑποχειρίων συναθροίζεται φόβος. Καὶ τί μετὰ τούτου; Μία μὲν ἢ πυρετός εἰς, πλευρίτις ἢ περιπνευμονία, ἀνάγκαστον ἐξ ἀνθρώπων ἀπάγουσα¹¹ τὸν ἄνθρωπον δέχεται, πάσαν τὴν κατ' αὐτὸν σκηνὴν ἐξάπνις ἀπογυμνώσασα, καὶ δόξα ἐκείνη ὡσπερ ἐνούπιον ἀπηλέγχθη¹².

8. Προσπεποιημένης συγγενείας, ἢ ὑπόια δὲν ἀγαπᾷ ἀληθῶς καὶ εὐλικρινῶς, ἀλλὰ ἐξωτερικῶς· κρύπτεται λοιπὸν καὶ αὐτὴ ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τῆς κολακείας.

9. Ἐσμός καὶ ὀμῆτος· συνῆ ἀπαντῶσι παρὰ τε τοῖς φιλοσόφοις καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συγγραφεῦσι πρὸς παράστασιν τοῦ σμυρναίου οὐλοῦ· πρῶτος ὁ Πλάτων μετεχειρίσθη τὴν λέξιν ἐν τῷ αὐτῇ μεταφορικῇ σημασίᾳ.

10. Ἡ λέξις εἶνε καθιερωμένη πρὸς παράστασιν τῆς οὐκίσεως ἔθνους τινὸς ἢ ἐπαρχίας ἢ πόλεως.

11. Συνθεσάτη μεταφορὰ παρὰ τῷ Ἰμερίῳ τῷ διδασκάλῳ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου διὰ τὴν αἰρνίδιον θάνατον.

12. Ἡ μεταφορὰ ἐκ τοῦ θεάτρου· καθὼς εἰς τὸ θέατρον μετὰ τὴν παράστασιν ἀπογυμνοῦται καὶ ἡ σκηνὴ καὶ τὰ πρόσωπα τῆς ὤρισμένης ἐκείνης διασκευῆς, οὕτω καὶ ὁ βίος καὶ ἡ δόξα τοῦ ἀνθρώπου ἀπογυμνώμενα τοῦ φαινομένου ἐκείνου διακόσμου ἐξελέγχονται ὄνειρον καὶ μῆδεν πλέον.

ὥστε ἐπιτέτευκται τῷ προφήτῃ ἢ πρὸς τὸ ἀδρανέστατον ἄνθρωπος ὁμοίως τῆς ἀνθρωπίνης δόξης.

Γ'—Ε'. Θαυμασία οἰκονομία τῶν φυτῶν. Ἐν πᾶσι τὸ ὠφέλιμον μὴδ' αὐτῶν τῶν ὀνητηριωδῶν ἐξαιρουμένων οὐδὲν ἄρα ἄσκοπον ἐν τῇ φύσει. Τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ γένους μεθ' ὅλας τὰς παραλλαγὰς τοῦ εἶδους. Μεγαλεῖον τῆς ἀρχικῆς βλαστήσεως.

«Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην». Καὶ ἐν ἀκαριαίᾳ χρόνῳ ῥοπή, ἀπὸ τῆς βλαστήσεως ἀρχαμένη ἡ γῆ, ἵνα φυλάξῃ τοὺς νόμους τοῦ κτίσαντος, πασαν ἰδέαν αὐξήσεως διεξελευθούσα¹, εὐθύς πρὸς τὸ τελειοῦ² ἤγαγε τὰ βλαστήματα. Καὶ λιμῶνες μὲν ἦσαν βαθεῖς τῇ ἀρθρονίᾳ τοῦ ἁότου, τῶν δὲ πεδίων τὰ εὐκαρπα, φρίσσοντα τοῖς ληλοῖς, εἰκόνα πελάγους κυμαίνοντος ἐν τῇ κινήσει τῶν ἀσταχῶν ἀπέσωζε³. Πᾶσα δὲ βοτάνη καὶ πᾶν λαχανικόν γένος, καὶ εἴτι ἐν σφυγάνοις, καὶ εἴτι ἐν ὀσπρίοις⁴, κατὰ πᾶσαν ἀρθρονίαν τῆς τότε ὑπερείχεν.

ς'—Ζ'. Ἡ διίφρασις εἰ δένδρα καὶ φυτὰ· τὰ φανερόγαμα καὶ κρυπτόγαμα· ἀφθονία καὶ πλοῦτος τῶν φυσικῶν προϊ-

1. 2. Ἡ βλάστησις διέτρεξεν ὅλα τὰ στάδια τῆς μέχρι τῆς τελείας τῆς ἀναπτύξεως. Καὶ ἡ μὲν ἰδέα σημαίνει τὴν μορφήν, τὴ δὲ τελειοῖ τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν.

3. Πόσον ἀξία τῆς φαντασίας τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡ παρομοίωσις τῶν φρισσόντων ληλῶν πρὸς πέλαγος κυμαίνουμένων, ὅταν ἐλαφρὸς ζέφυρος ἢ σφοδρὸς ἀνεμὸς διαταράσῃ τοὺς ἐτόμους πρὸς θερσιανὸν ἀγρούς! Δὲν εἶνε δὲ ὑπερβολὴ βῆτορικὴ τὸ τοιοῦτο, διότι καὶ σήμερον ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ εὐρέθῃ σῖτος αὐτοφάνει.

4. Εἰς τρεῖς τάξεις διαιρεῖ ὁ Πατὴρ τὰ χορταρικά κοινῶς λεγόμενα· λαχανοειδῆ, θαμνοειδῆ καὶ ὀσπριοειδῆ.

όντων. Παραβολὴ τῆς ψυχῆς πρὸς ἄμπελον· ἄπειρος ποικιλία δένδρων καὶ καρπῶν.

Π'. Διάφορα τοῦ χυμοῦ ἀποτελέσματα.

Ἐν ὕδωρ διὰ τῆς ρίζης ἐλκόμενον, ἄλλως μὲν πρέφει τὴν ρίζαν αὐτὴν, ἄλλως δὲ τὸν φλοιὸν τοῦ στελέχους καὶ ἄλλως τὸ ξύλον, καὶ τὴν ἐντεριώνην¹ ἐτέρως. Τὸ αὐτὸ φύλλον γίνεται, καὶ εἰς ἀκρέμονας καὶ κλάδους κατασχίζεται² καὶ τοῖς καρποῖς παρέχει τὴν αὐξήσιν καὶ ἄκρουν τοῦ φυτοῦ καὶ ὅπως ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας προέρχεται· οἷς πόση πρὸς ἄλληλά ἐστὶν ἡ διαφορὰ, οὐδεὶς ἂν λόγος ἐξίκοιτο. Ἄλλο γὰρ τοῦ σχήνου³ τὸ ἄκρουν καὶ ἄλλος ὁ ὅπως τοῦ βαλσάμου καὶ νάρθηκός⁴ τινες ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ Λιβύης ἕτερον ὅπων γένος ἀποδακρῶσι. Πῶς πάλιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς νοτίδος, ἐν μὲν τῇ ἀμπέλῳ οἶνος συνίσταται, ἐν δὲ τῇ ἐλαίᾳ τὸ ἔλαιον; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον θαυμαστόν, πῶς ὦδε μὲν τὸ ὑγρὸν ἀπεγλυκάνθη, ἐκεῖ δὲ λιπαρόν γέγονεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς γλυκέσι καρποῖς ἀμύθητος ἡ παραλλαγὴ τῆς ποιότητος⁵. Ἄλλο γὰρ τὸ ἐν ἀμπέλῳ γλυκύ, καὶ ἄλλο τὸ ἐν μηλέᾳ καὶ σύκῳ καὶ φούνικι. Ἐτι σε βού-

1. Ἄριστα ὁ ἱερός Πατὴρ διαχωρίζει τὰ μέρη τοῦ δένδρου· ρίζα, στέλεχος μετὰ τοῦ φλοιοῦ, φυλῶδες, καὶ ἐντεριώνη.

2. Τὸ ὕδωρ διὰ τῶν χυμῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν τοῖς χυμοῖς ἀλάτων ἀφροκίωμενον κατὰ τὰ διάφορα μέρη τοῦ δένδρου μεταβάλλεται εἰς φύλλα, ἀκρέμονας καὶ κλάδους.

3. Σχῆνος εἶνε τὸ θαμνοειδὲς φυτόν, ἐκ τοῦ ὁποῦο βέει ὁ βῆτινῶδης ὄπως μαστίχη καλούμενος (Ἡρ. Δ', 177), τὰ κοινότερον λεγόμενα μαστιχοδένδρα, εἰ καὶ ὁ σχῆνος περιλαμβάνει καὶ ἄλλα εἶδη.

4. Νάρθηκες, φυτὰ ὑψηλὰ καὶ καρμυδῶδη, τῶν ὁποίων οἱ καυλοὶ γέμουσι γονάτων καὶ ἐντεριώνης ἑσθῆν.

5. Ἡ ποικιλία τῆς ποιότητος καὶ διαφορᾶς τῶν χυμῶν ἐν τοῖς ἀφόροις γλυκέσι καρποῖς εἶνε κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον τὸ ἀξιωμακώτερον.

λομαι περὶ τὴν ἐξέτασιν ταύτην φιλοτεχνῆσαι⁶, πῶς τὸ αὐτὸ ὕδωρ νῦν μὲν λείον ἐστὶ τῆ αἰσθήσει, ὅταν, ἐν τοιοσδεῖ τιαι τοῖς φουτοῖς γενόμενον, ἀπογλυκανθῆῃ· νῦν δὲ πληκτικόν ἐστὶ τῆς γεύσεως, ὅταν, δι' ἄλλων φουτῶν ἐνεχθῆν, ἀποζύνεται. Καὶ τί δει τὰ πόρω λέγειν⁷, ὅπου γε, ἐπὶ τῆς αὐτῆς συκῆς, πρὸς τὰς ἐναντιωτάτας μεταβαίνει ποιότητος; Πικρότατον μὲν γάρ ἐστιν ἐν τῷ ὄπῳ, γλυκύτερον δὲ ἐν αὐτῷ τῷ καρπῷ. Καί, ἐπὶ τῆς ἀμπέλου, στυπτικώτατον μὲν ἐπὶ τῶν ἀκρομένων, ἡδιστον δὲ ἐν τοῖς βότρυτιν. Αἱ δὲ κατὰ τὰς χροὰς διαφοραί, πόσαι; Ἰδοὺς ἂν ἐν λειμῶνι τὸ αὐτὸ ὕδωρ ἐρυθραίνόμενον μὲν ἐν τῷδε, καὶ ἐτέρῳ λευκόν· καὶ πλεονα πάλιν τῆς ἐν ταῖς χροαῖς ποιικιλίας τὴν κατὰ τὰς ὁμάς διαφορὰν παρεχόμενον⁸.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

ΠΕΡΙ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΦΩΣΤΗΡΩΝ

Α'. Προοίμιον· ἡ προπροσθευὴ τοῦ ἀκροατοῦ· ἡ αὐτογνωσία βῆσις τῆς θεογνωσίας.

Εἶ ποτε ἐν αἰθρίᾳ νυκτερινῇ, πρὸς τὰ ἄρρητα κάλλη τῶν ἀστέρων¹ ἐνατενίσκας ἔννοιαν ἐλαβεις τοῦ τεχνίτου τῶν ὄλων,

6. Φιλοτεχνῆσαι, νὰ ἐξετάσῃς δηλαδὴ ταῦτα μετ' ἀγάπης καὶ τέχνης.

7. Τὰ πόρω λέγειν ὁ ἱερὸς Πατὴρ ἀντὶ νὰ ἀναφέρῃ περὶ καρπῶν, τοὺς ὁποίους δὲν ἴδονατό τις νὰ δοκιμάσῃ καὶ οἱ ὅποιοι ἦσαν καὶ διάφορα καὶ ἀπρόσιτοι ἴσως τοῖς πολλοῖς, λαμβάνει τὴν αὐτὴν καρπὸν πρὶν δοκιμάσῃ καὶ ἀποδοκιμάσῃ· ὡς ταυτοῦς δὲ ἐκλέγει δύο, τὸ σῆκον καὶ τὴν βότερον.

8. Ἡ ποιικιλία τῶν ὁμῶν παρίσταται πλοσιωτέρα τῆς τῶν χρωμάτων.

1. Ἄστρων καὶ οὐλῆ ἀστέρων, ὡς ἐν τισι χειρογράφαις ἀπαντᾷ· νοεῖ

τίς ὁ τοῖς ἄνθεσι τούτοις διαποιικιλίας τὸν οὐρανόν, καὶ ὅπως ἐν τοῖς ὀρωμένοις πλέον τοῦ τερπνοῦ τὸ ἀναγκαιόν ἐστι². πάλιν ἐν ἡμέρᾳ εἰ νήροντι τῷ λογισμῷ κατέμαθες τὰ τῆς ἡμέρας θαύματα καὶ διὰ τῶν ὀρωμένων ἀνελογίσω τὸν οὐχ ὀρωμενον³, ἐμπαράσκουος ἦκει ἀκροατῆς καὶ πρῆπον τῷ πληρώματι τοῦ σεμνοῦ τούτου καὶ μακαρίου θεάτρου. Δεῦρο δὴ οὖν, ὡσερ οἱ τοὺς ἀήθεις τῶν πόλεων⁴ τῆς χειρὸς λαβόμενοι περιηγοῦνται, οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὰ κεκρυμμένα θαύματα ὁμᾶς τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως⁵ ξεναγῆσω. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἐν ἣ ἡ ἀρχαία πατρις⁶ ἡμῶν, ἧς μετανέστησεν ἡμᾶς ὁ ἀνθρω-

τοῦ ἀστερισμοῦ καὶ τοῦ χιτῶντος μεμνημένους· πλην ἧτος ἡ ἀπλανεὶς ἀστέρας.

2. Τίς . . . καὶ ὅπως λόγι ἐρωτηματικὸν ἐξερατώμενοι ἐκ τῆς προτάσεως: ἐννοιαν ἐλαβεις· ἡ παρεμοίωσις ὡραία· ὁ οὐρανὸς πρὸς κηπον, τὰ δὲ ἄστρα πρὸς ποικίλα ἄνθη παραβάλλοντι· τὸ ὀριζόμενον ἐπικρατεῖ ἐν τῷ ὀρατῷ κόσμῳ τοῦ τερπνοῦ· ὁ Μίγας Βασιλεὺς ἐνταῦθα ἔχει πρὸ ὀρθαλοῦ τὴν ἐν τῷ Θ τῆς Ἰλιάδος 485 στίχον

Ἐν δὲ τὰ τεῖχος πάντα, τὰ τ' οὐρανὸς ἐστεφάνουται·

3. Ὁ ἄγιος ἀνὴρ ὡς ἄριστα συνδύζει τὴν ἄγιαν Γραφὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν· ὁ Πλωτῖνος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης μετὰ τοῦ Παύλου συνδύζονται ἐνταῦθα. «Τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσιω· κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορθεῖται ἦτε αἰδὸς δύναμις καὶ θεότης». (Ῥωμ. α', 20).

4. Ἀήθεις τῶν πόλεων ὀνομάζονται οἱ μὴ γνωρίζοντες πόλιν τινα καὶ χρῆζοντες ξεναγῶν.

5. Τὸ σύμπαν παραβάλλεται πρὸς πόλιν· ἡ παρεμοίωσις αὕτη εἶνε τοῦ Ὁμήρου, ὅστις δι' αὐτοῦ ἀποδεικνύει τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ.

6. Ὁ οὐρανὸς, ἦτοι ὁ πνευματικὸς κόσμος, εἶνε ἡ ἀρχαία πατρις τοῦ ἀνθρώπου, ὅποθεν ἔνεκα τῆς ἀμαρτίας ἐξέπεσαμεν ἐν τῇ καὶ αὐτῇ ταύτῃ τοῦ κλαυθμῶνος· ὁ Μίγας Βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὅτε μὲν κλίνει πρὸς τὸν Ὁριγένην πλατωνίζοντα, ὅτε δὲ πρὸς τὴν ἀντίθετον τάσιν τῆς μεταλλαμαπαύσεως τῶν ψυχῶν.

ποκτόνος δαίμων, τοῖς ἑαυτοῦ δελεάσμασιν⁷ ἀνδραποδίσας τὸν ἄνθρωπον, ἐνταῦθα⁸ κατόψεϊ τὴν πρώτην τοῦ ἀνθρώπου γένεσιν καὶ τὸν εὐθύς ἡμᾶς ἐπικαταλαβόντα θάνατον. Καὶ γνωρίσεις σαυτὴν, γήϊνον μὲν τῇ φύσει, ἔργων δὲ θείων χειρῶν δυνάμει μὲν καὶ παραπολὺ τῶν ἀλόγων λειπόμενον, ἄρχοντα δὲ χειροτονητὸν τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἀψύχων· ταῖς μὲν ἐκ τῆς φύσεως παρασκευαίς ἐλαττούμενον, τῇ δὲ τοῦ λόγου περιουσίᾳ πρὸς οὐρανὸν αὐτὸν ὑπεραρθῆναι δυνάμενον. Ἐὰν ταῦτα μάθωμεν, ἐξουτοῦς ἐπιγνωσόμεθα, Θεὸν γνωρίσομεν, τὸν κτίσαντα προσκυνήσομεν⁹, τῷ Δεσπότηι δουλεύσομεν, τὸν Πατέρα δοξάσομεν, τὸν τροφέα ἡμῶν ἀγαπήσομεν, τὸν εὐεργέτην αἰδεσθησόμεθα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν τῆς παρούσης καὶ τῆς μελλούσης προσκυνούντες οὐκ ἀπολήξομεν, τὸν δι' οὗ παρέσχετο ἡδὴ πλούτου καὶ τὰ ἐν ἐπαγγελίαις πιστούμενον¹⁰ καὶ τῇ πείρᾳ τῶν παρόντων βεβαιούντα ἡμῖν τὰ προσδοκώμενα. Εἰ γὰρ τὰ πρόσκιχα τοιαῦτα, ποταπὰ τὰ αἰώνια; Καὶ, εἰ τὰ ὀρώμενα οὕτω καλὰ, ποταπὰ τὰ ἀόρατα; Εἰ οὐρανοῦ μέγεθος μέτρον ἀνθρωπίνης διανοίας ἐκβαίνει, τῶν αἰθίων τὴν φύσιν τίς ἄρξους ἐξιγνῆσαι δυνήσεται; Εἰ ὁ τῇ φθορᾷ ὑποκείμενος ἥλιος οὕτω καλός, οὕτω μέγας, ὅζως μὲν κινήθηαι¹¹; εὐτάκτους δὲ

7. Δελεάσασιν. Ἡ ἁγία Γραφή καὶ ὁ Πλάτων τὴν ἡδονὴν ὀνομάζουσι μέγιστον κακοῦ δέλεαρ.

8. Ἐνταῦθα, ἐν τῇ πόλει δηλαδὴ ταύτῃ.

9. Τὴν ἰδέαν ταύτην τοῦ ὅτι βάσις τῆς θεογονίας εἶνε ἡ αὐτογονία ἀναπτύσσει πλατώτερον ὁ διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ἐπιλήξει «Πράσχε σαυτῶν».

10. Τὸν πιστούμενον κτλ. «Ὅστις δηλαδὴ βεβαίω διὰ τῶν πλουσιῶν αὐτοῦ δωρεῶν, τὰς ὅπαις παρέσχεν ἡμῖν ἄχρι τοῦδε, καὶ τὰ μελλόντα.

11. Ταχὺς ἐν τῇ πορείᾳ του.

τὰς περιόδους ἀποδιδούς, σύμμετρον μὲν ἔχων τὸ μέγεθος τῷ παντί, ὥστε μὴ ἐκβαίνειν τὴν πρὸς τὸ ὅλον ἀναλογίαν¹², τῷ δὲ κάλλει τῆς φύσεως οἷόν τις ὄφθαλμός διαυγῆς ἐμπρέπων τῇ κτίσει· εἰ ἀχόρεστος τούτου ἡ θεά, ποταπὸς τῷ κάλλει ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος; Εἰ τυφλῷ ζῆμία τοῦτον μὴ βλέπειν, ποταπὴ ζῆμία τῷ ἀμαρτωλῷ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός στερηθῆναι¹³;

Β'—Γ'. Ἡ δημιουργία τοῦ ἡλίου μετὰ τὸ φῶς καὶ τὰ φυτὰ διὰ νὰ μὴ θεωρῆται ὡς ὁ πατὴρ τοῦ φωτός καὶ ὁ ποιητὴς τῶν προϊόντων τῆς γῆς· διάκρισις τῆς οὐσίας τοῦ φωτός καὶ τῶν φωτεινῶν σωμάτων.

Δ'—Π'. Ὁ ἥλιος καὶ ἡ δεξιὴ ὀρίζουσι τὰς ἡμέρας, τοὺς μῆνας καὶ τὰ ἔτη. Τὸ κενὸν τῆς ἀστρολογίας. Τὸ μωρὸν τῆς πίστεως εἰς τὴν ἐπιδρασιν τὴν ἀπονεμομένην εἰς τοὺς διαφόρους ἀστερισμοὺς τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων τῶν ἐξαρτωμένων ἀπὸ τῆς ἐλευθέρως ἡμῶν θελήσεως διὰ τὸ ἀνοφελεῖς τῶν καθηκόντων, τῶν ἀμοισῶν καὶ τῶν ποιῶν· ὁ σκοπὸς τῶν ἀστέρων, ὁ καθορισμὸς τῶν ὥρων καὶ τῆς διαδοχῆς αὐτῶν.

Θ'—Ι'. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἡλίου. Τὰ ἀντικείμενα διατι μακρόθεν φαίνονται μικρά;

Τὰ μὲν πόρρωθεν ἀφεστῶτα μικρότερὰ πως ὀρώμεν¹, οἷς δ' ἂν μάλλον ἐγγισωμέν², μάλλον αὐτῶν τὸ μέγεθος ἐξευρίσκαμεν. Τῷ δὲ ἡλίῳ οὐδεὶς ἐστὶν ἐγγυτέρω, καὶ οὐδεὶς πορρω-

12. Τὸ μέγεθος τοῦ ἡλίου διατελεῖ εἰς τελείαν ἀναλογίαν πρὸς τὸ σῶμα.

13. Ἡ ἁγία Γραφή ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης· ἀλλὰ καὶ ὁ Πλάτων (Πολιτ. 6) τὸν ἑρατὸν τοῦτον ἥλιον παραβάλλει πρὸς τὸν ἀόρατον, οὐτινος οὗτος ὁ ἑρατὸς εἶνε εἰκών.

1. Πως, κολαστικόν· ἐπάνω κάτω.

2. Οἷς δ' ἂν μάλλον ἐγγισωμέν—εἰς ὅσα περισσύτερον πλησιάζομεν.

τέρω, ἀλλ' ἀπ' Ἰσου τοῦ διαστήματος τοῖς κατὰ πᾶν μέρος τῆς γῆς κατοικισμένοις προσβάλλει. Σημειοῦν δὲ ὅτι καὶ Ἴνδοι καὶ Βρεττανιοὶ τὸν Ἴσον³ βλέπουσιν. Οὐτε γὰρ τοῖς τὴν ἑφάν οἰκοῦσι καταδυόμενος τοῦ μεγέθους ὕψις⁴, οὔτε τοῖς πρὸς δυσμακίς κατοικισμένοις ἀνατέλλων ἑλάττων φαίνεται· οὔτε μὲν, ἐν τῷ μεσουρανήματι γινόμενος, τῆς ἐφ' ἑκάτερα ὄψεως⁵ παραλλάττει. Μὴ ἐξαπατάτω σε τὸ φαινόμενον μηδ', ὅτι πηχυαῖος τοῖς ὄρωσι δοκεῖ τοσοῦτον⁶ αὐτὸν εἶναι λογίσῃ. Μικρὰ ἢ ὄψις ἡμῶν γινομένη μικρὰ ἐποίησε νομίζεσθαι τὰ ὄρωμενα, τὸ οἰκεῖον πάθος⁷ τοῖς ὄρατοῖς ἐπιφέρουσα· ὥστε, εἰ ψεύδεταί ἢ ὄψις, ἄπιστον τὸ κριτήριον.

Υπομνήσθητι δὲ τῶν οἰκείων παθῶν, καὶ παρὰ σεαυτοῦ ἐξεῖς τῶν λεγομένων τὴν πίστιν⁸. Εἰ ποτε ἀπὸ ἀκρωρείας μεγάλης πεδίον εἶδες πολὺ τε καὶ ὕπιον, ἥλικα μὲν σοι τῶν βωῶν κατεράνη τὰ ζεύγη; πηλίκου δὲ οἱ ἀροτήρες αὐτοῖ; Εἰ μὴ μυρμηκῶν τινὰ σοι παρέσχον φαντασίαν⁹; Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ

3. Προσβάλλει· ὁ ἥλιος δηλαδὴ. Τὸν Ἴσον βλέπουσιν (ἥλιον).

4. Τρίτησι τοῦ μεγέθους νοεῖται ἔξωθεν ἢ αὐτοπαθῆς ἀντωνυμία ἑαυτὸν· ὥστε τὸ πλῆρες· ὕψις⁴ ἑαυτὸν τοῦ μεγέθους= γάνει τοῦ μεγέθους του.

5. Ἡ ἐφ' ἑκάτερα ὄψις τοῦ ἡλίου εἶνε ἢ κατὰ τὴν ἀνατολὴν καὶ δύσιν του.

6. Τοσοῦτον, ἦτοι ἐνὸς πάγους.

7. Τὸ οἰκεῖον πάθος, ὁ ὄρος φιλοσοφικῶς· ἐνοεῖ τὴν αὐτῆτα τῶν αἰσθητηρίων· ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ ὀφθαλμοὶ εἶνε μικροί, διὰ τούτου μικρὰ δευκνύουσι καὶ τὰ ἀντικείμενα· τῶν οἰκείων παθῶν κατωτέρω νοεῖ τὰς ὑποκειμενικὰς ἐνὸς ἐκάστου ἐντυπώσεις.

8. Τὴν πίστιν, ἦτοι τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων μου.

9. Ἡ παρομοίωσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν μύρμηκα εὐρισκομένη μέγχι καὶ σήμερον εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ· «ὅταν μέρμηγκας μού φαίνεται»

σκοπιᾶς ἐπὶ μέγα πέλαγος τετραμμένης¹⁰ τῇ θαλάσῃ τὰς ὄψεις ἐπέβαλες, ἥλικα μὲν σοι ἔδοξαν εἶναι τῶν νήσων αἰ μέγιστα; πηλίκη δὲ σοι κατεράνη μία τῶν μυρισφοῶν ὀλιγάδων, λευκοῖς ἰστίοις ὑπὲρ κυανῆς κομιζομένη θαλάσσης; Εἰ μὴ πάσης περιστεράς μικροτέραν σοι παρέσχετο τὴν φαντασίαν¹¹; Διότι, ἐνδοπανηθεῖσα τῷ ἀέρι ἢ ὄψις, ἐξίτηλος γινομένη, πρὸς τὴν ἀκριβῆ καταλήψιν τῶν ὁραμένων οὐκ ἐξαρκεῖ. Ἡθὲρ δὲ σου καὶ τῶν ὁρῶν τὰ μέγιστα, βαθραῖσι φάρμαξι ἐκτετραμμένα, περιφερῆ καὶ λεικὰ ἢ ὄψις εἶναι φησι, ταῖς ἐξοχαῖς προσβάλλουσα μόναις, ταῖς δὲ μεταξύ κοιλότητιν ἐμβῆναι δι' ἀτονίαν μὴ δυναμένη¹². Οὕτως οὐδὲ τὰ σχήματα τῶν σωμάτων, ὅποιά ἐστι, διασώζει, ἀλλὰ περιφερεῖς οἴεται εἶναι τοὺς τετραγώνους τῶν πύργων. Ὅστε πανταχόθεν δῆλον ὅτι ἐν ταῖς μέγισταῖς ἀποστάσεσιν οὐκ ἔναρθρον¹³, ἀλλὰ συγκεχυμένην τῶν σωμάτων λαμβάνει τὴν εἰκασίαν. Μείγας οὖν ὁ φωστῆρ, κατὰ τὴν τῆς Γραφῆς μαρτυρίαν, καὶ ἀπειροπλασίον τοῦ φαινομένου. Κάκεινο δὲ σοι ἐναργεῖς ἔστω τοῦ μεγέθους σημείον.

ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον εἰς τὸν Φαίδωνα τοῦ Πλάτωνος, εἶτα δὲ καὶ παρ' ἄλλας Ἑλλήσι καὶ Λατίνοις συγγραφεῦσιν (Λουκιαν. Ἐρωτήματα β).

10. Τετραμμένης, ἐστραμμένης πρὸς τὴν θαλάσσαν ἢ κάτωθεν τῆς ὀπίας ἐκτείνεται θαλάσσα εὐρεῖτα.

11. Ἐπειδὴ συχνότατα μεταφορικῶς τὰ ἰστικά τοῦ πλοίου παραβάλλοντα πρὸς τὰ περὰ τοῦ πτηνοῦ (Αἰσχύλ. Προμηθ. 468), φαίνεται φυσικωτάτη ἢ παρομοίωσις τοῦ πλοίου πρὸς περιστέραν.

12. Εἰ καὶ μεταξύ τῶν ὁρῶν ὑπάρχουσι φάρμαγες διαχωρίζουσαι αὐτὰ ἀπ' ἀλλήλων, ἐν τοσοῦτ' οὐκ ἐπὶ τὴν ἀπόστασιν δὲν φαίνονται αὐταί, καὶ μόνον τὰ ἐξέχοντα μέρη προσβάλλουσι τὴν ὄρασιν.

13. Ἐναρθρον· κερχωρισμένα τὰ καθ' ἑκάστα, ὡς πράγματι εἶνε, καὶ διακεκριμένα ἀλλήλων, ἀλλ' ἐν συνόλῳ καὶ συγκεχυμένα.

Ἄπειρων ὄντων τῷ πλήθει τῶν κατ' οὐρανὸν ἀστέρων¹⁴, τὸ παρ' αὐτῶν συναρπάζομενον φῶς οὐκ ἐξαρκεῖ τῆς νυκτὸς τὴν κατῆρειαν διαλύσαι. Μόνος δὲ οὗτος, ὑπερφανὲς τοῦ ὀρίζοντος, μάλλον δὲ ἔτι καὶ προσδοκώμενος, πρὶν καὶ ὑπερσχεῖν ὅλως τῆς γῆς, ἠράνισε μὲν τὸ σκότος, ὑπερῆγάγεσε δὲ τοὺς ἀστέρας, καὶ πεπηγότα τέως καὶ συμπηλιημένον τὸν περὶ γῆν ἀέρα κατέτηξε καὶ διέχεεν¹⁵. Τοσαύτην δὲ οὖσαν τὴν γῆν πῶς ἂν ἰδυνήθη ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ τὴν πᾶσαν καταφωτίζειν, εἰ μὴ ἀπὸ μεγάλου τοῦ κύκλου τὴν ἀγῆν ἔπηρει; Ἐνταῦθ' αἰ μὴ τὴν σοφίαν τοῦ τεχνίτου κατὰ μᾶθε πῶς τῷ διαστήματι τούτῳ σύμμετρον ἔδωκεν αὐτῷ τὴν θερμότητα. Τοσοῦτον γάρ ἐστιν αὐτοῦ τὸ πυκνῶδες, ὡς μήτε δι' ὑπερβολὴν καταφλέξει τὴν γῆν, μήτε διὰ τὴν ἔλλειψιν κατεψυγμένην αὐτὴν καὶ ἄγονον ἀπολιπεῖν.

*
ΟΜΙΛΙΑ Ζ'
ΠΕΡΙ ΕΡΠΕΤΩΝ

Α'—Β'. Ὅτι τὰ ὕδατα παράγουσι τὰ ἔρπετά, ἢ δὲ διαταγῆ αὐτῆ τοῦ Θεοῦ δημιουργεῖ τὰ πρῶτα ὀργανικὰ ἐμψυχα ὄντα, ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἰχθύων· ἄπειρος ποικιλία τοῦ εἶδους, τῆς μορφῆς καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἰχθύων· ἢ ἀναπαραγωγῆ αὐτῶν. Τὰ μεγαλύτερα τρέφονται ἐκ τῶν μικροτέρων, καθὼς καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀλλήλοτρῶγονται.

Γ'. Σοφία τῶν ἰχθύων μὴ ἐξερχομένων τῶν οικείων ὄρων.

Πῶς τὰ γένη τῶν ἰχθύων ἐκαστα, τὴν ἐπιτηδεῖαν ἑαυτοῖς διανειμάμενα¹ γώραν, οὐκ ἐπιμβάνει ἀλλήλοισι, ἀλλὰ τοῖς οἰ-

14. Βλ. ἀνωτέρω τὴν διαφορὰν ἀστρου καὶ ἀστέρων.

15. Ὁ ἥλιος διὰ τοῦ θερμότητος τὴν πεπλασμένην ἀτμόσφαιραν κατέστησεν ἀραιότεραν· τότε δὲ καὶ αὕτη καταλαμβάνει περισσώτερον γῶρον.

1. Ὅπως ἐκάστη γῶρα ἔχει τοὺς οικείους αὐτῇ καρπούς, οὕτω καὶ

κείους ὄροις ἐνδιατρίβει; Οὐδεὶς γεωμέτρης παρ' αὐτοῖς κατένειμε τὰς οἰκήσεις· οὐ πείχει περιγεγράφται². οὐχ ὀροθεοῖσι διήρηται· καὶ αὐτομάτως ἐκάστῳ τὸ χρῆσιμον ἀποτέτακται. Οὗτος μὲν γὰρ ὁ κόλπος τάδε τινὰ γένη τῶν ἰχθύων βόσκει, κἀκείνος ἕτερον· καὶ τὰ ὡδε πληθύνοντα ἄπορα παρ' ἑτέροις. Οὐδὲν ὄρος, ὅξειαίς κορυφαῖς ἀνατεταμένον, δίσταται, οὐ ποταμὸς τὴν διάβασιν ἀποτέμνεται, ἀλλὰ νόμος τίς ἐστὶ φύσεως³ ἴσως καὶ δικαίως κατὰ τὸ ἐκάστου χρεῖωδες τὴν δικίαν ἐκάστους ἀποκληρών.

Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς τοιοῦτοι. Πόθεν; Οἱ γε μεταίρομεν ὄρα αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες ἡμῶν⁴. Παρατεμνόμεθα γῆν, συνάπομεν οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν, ἵνα τοῦ πλησίον ἀφελώμεθ' αὐτῶν.

Οἶδε τὰ κήτη τὴν ἀφωρισμένην αὐτοῖς παρὰ τῆς φύσεως δίκαιαν τὴν ἐξω τῶν οἰκουμένων χωρίων κατεῖληπε θάλασσαν, τὴν ἐρήμην νήσων, ἣ μνημεῖα πρὸς τὸ ἀντιπέρας ἀντικαθίστηκαν ἡπειρος. Διόπερ ἄπλους ἐστίν, οὔτε ἱστορίας οὔτε τινοῦς

ἐκάστη θάλασσα ἔχει εἶδη τινὰ ἰχθύων μὴ ἀπαντῶντα μὴδὲ δυνάμενα νὰ ζήσωσιν ἀλλαχθῶν.

2. Περιγεγράφται· ὡς ὑποκείμενον ἀπαίτετ' ἡ ἐννοία νὰ ᾔνη: αἱ οἰκήσεις, αὐτὴ τὰ γένη περιγεγράφται φαίνεται πως βεβαιωμένον.

3. Νόμος ἐστὶ φύσεως. Ὁ Μέγας Βασιλεὺς, πολλαχθῶς τῆς Ἐξαήμερου ποιεῖται λόγον περὶ τῆς πρώτης ταύτης διαταγῆς τοῦ Θεοῦ, ἧς ἀποβάσασα νόμος φυσικὸς ἀναπαράγει καὶ διατηρεῖ τὰ ὄντα μοιραίως κατὰ τὴν φράν τῶν αἰῶνων. Πόσον διαφέρει ἡ ἀδασκαλία αὐτῆ τῆς ψυχῆς τοῦ κόσμου τῶν τε Στωϊκῶν καὶ Νεοπλατωνικῶν, τῆς Πανθέας ταύτης; Δὲν ταυτίζεται ἡμῶς οὐδὲ πρὸς τὴν δυνάμιν τοῦ Ἀριστοτέλους (περὶ κόσμου β), ἔστις ταύτην θεωρεῖ ὡς αἰτίαν τῆς διατηρήσεως τῶν ὄντων.

4. Παροιμ. 22, 28.

χρείας⁵ κατατολμᾶν αὐτῆς τοὺς πλωτῆρας ἀναπειθούσης. Ἐκείνην καταλαβόντα τὰ κήπη, τοῖς μεγίστοις τῶν ὄρων κατὰ μέγεθος εἰκότα,⁶ ὡς οἱ τεθεαμένοι φασί, μένει ἐν τοῖς οἰκείοις ὄροις, μήτε ταῖς νήσοις, μήτε ταῖς παραλίαις πόλεσι λυμαινόμενα. Οὕτω μὲν οὖν ἕκαστον γένος, ὡσπερ πόλεσιν ἢ κώμασι τισὶν ἢ πατρίσιν ἀρχαίαις, τοῖς ἀποτεταγμένοις αὐτοῖς τῆς θαλάσσης μέρεσιν ἐναυλιζέται.

Δ'. Ἀποδημητικοὶ ἰχθύες· τὰ αἰτία τῆς τοιαύτης ἀποδημίας ἀπὸ τῶν μεσημβρινῶν θαλασσῶν πρὸς τὰς βορινὰς καὶ τανάπαλιν.

Ἦδη δὲ τινες καὶ ἀποδημητικοὶ τῶν ἰχθύων, ὡσπερ ἀπὸ κοινοῦ βουλευτηρίου πρὸς τὴν ὑπερορίαν⁷ στελλόμενοι ὑφ' ἐνὶ συνθήματι πάντες ἀπαίρουσιν.

Ἐπειδὴν γὰρ ὁ τεταγμένος καιρὸς τῆς κηΐσεως καταλάβῃ⁸, ἄλλοι ἐπ' ἄλλων κολπων μεταναστάντες τῷ κοινῷ τῆς φύσεως νόμῳ διεγερθέντες, ἐπὶ τὴν βορινὴν ἐπείγονται θάλασσαν. Καὶ ἴδιοις ἂν, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀνόδου, ὡσπερ τι βεῦμα τοὺς ἰχθύς ἠνωμένους καὶ διὰ τῆς Προποντιδῆς ἐπὶ τὸν Εὐ-

5. *Χρείας*· δηλ. οὐτὴ ἐπιθυμία τοῦ νὰ γνωρίσωσιν αὐτὴν οὐτὴ ἀλλῆ τις χρεία ἀναπείθει τοὺς πλεόντας νὰ πλέωσιν εἰς αὐτήν.

6. Δὲν ἔμιλετ' ὑπερβολικῶς ἐνταῦθα ὁ ἱερὸς ἀνὴρ· διότι καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ἐν οἷς ὁ Αἰλιανὸς ποιούμενος λόγον περὶ τῶν κητῶν παραβάλλει αὐτὰ πρὸς μεγάλα ὄρη πληττόμενα ὑπὸ τοῦ κερανοῦ (Αἰλιαν. Παικ. Ἰστορ. 13, 20).

7. Ἐπερορίαν· μετακεισάν· μεταβάσιν ὑπὲρ τὰ ὄρια τῆς κατοικίας των.

8. Καταλαμβάνειν· πρὸς τὸ τῆς ἀπλῆς εὐρίσκειν· «μὲ ἤδραν οἱ πόνοι», λέγει ἡ γυνὴ τὴν στιγμὴν τοῦ τοκετοῦ.

ξείνοι⁹ βρόντας⁹. Τίς ὁ κινῶν; ποῖον πρόσταγμα βασιλείως; ποῖα διαγράμματα κατ' ἀγορὰν ἠπλωμένα τὴν προθεσμίαν δηλοῖ; οἱ ξαναγοῦντες¹⁰ τίνες;

Ὅρξες τὴν θείαν διάταξιν πάντα πληροῦσαν καὶ διὰ τῶν μικροτάτων διήκουσαν¹¹. Ἰχθύς οὐκ ἀντιλέγει νόμῳ Θεοῦ, καὶ ἄνθρωποι σωτηρίων διδασκάλων οὐκ ἀνεχόμεθα. Μὴ καταφρονεῖ τῶν ἰχθύων, ἐπειδὴ ἄφωνα καὶ ἄλογα¹² παντελῶς, ἀλλὰ φοβοῦ μὴ καὶ τούτων ἀλογώτερος ἦς, τῇ διαταγῇ τοῦ κτίσαντος ἀνθιστάμενος. Ἄκουε τῶν ἰχθύων μονουχί φωνὴν ἀφιέντων δι' ὧν ποιοῦσιν, ὅτι «εἰς διαμονὴν τοῦ γένους τὴν μακρὰν ταύτην ἀποδημίαν στελλόμεθα». Οὐκ ἔχουσιν ἴδιον λόγον, ἔχουσι δὲ τὸν τῆς φύσεως νόμον, ἰσχυρῶς ἐνιδρυμένον καὶ τὸ πρακτικόν ὑποδεικνύντα. «Βαδίσωμεν, φασίν, ἐπὶ τὸ βόρειον πέλαγος. Γλυκύτερον γὰρ τῆς λοιπῆς θαλάσσης ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ, διότι ἐπ' ὀλίγον αὐτῇ¹³ προσδιατρίβων ὁ ἥλιος οὐκ ἐξάγει αὐτῆς ὅλον διὰ τῆς ἀκτίνας τὸ πότιμον».

Χαίρει δὲ τοῖς γλυκέσι καὶ θαλάσσια· ὅθεν καὶ ἐπὶ τοὺς πο-

9. Ὅππαι. Ἀλειυτικ. 1.

10. Τὸ ξαναγεῖν σημαίνει ἢ τὸ δόχηεῖν ξένον τινα καὶ δεικνύει τὰ διάφορα μέρη ἀγνωστοῦ πόλεως ἢ τὸ ἀπογράφεσθαι στρατιώτας καὶ στρατολογεῖν· κεῖται ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς β' σημασίας.

11. Διήκουσαν. Ἡ σκοπιμότης ἢ καὶ διὰ τῶν ἐλαχίστων διήκουσα ἢ καὶ ἀποτελοῦσα τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως τῶν δημιουργημάτων νοεῖται ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν θείαν διάταξιν.

12. Ἄλογα δὲν σημαίνει ὅτι ταῦτα δὲν ἔχουσι τὴν λογικότητα, τὸ γενικὸν τοῦτο γνώρισμα πάσης ὑπάρξεως, ἀλλ' ὅτι στεροῦνται τῆς τελείας μορφῆς ταύτης, ὡς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ διευτυπῶθη· δὲν ἔχουσι δηλαδὴ συνείδησιν ταύτης.

13. Δόγη, δηλαδὴ τῇ θαλάσσει.

ταμούς ἀνανήχεται πολλάκις καὶ πόρρω θαλάσσης φέρεται. Ἐκ τούτου προτιμότερος αὐτοῖς ὁ Πόντος τῶν λοιπῶν ἐστὶ κολπιῶν, ὡς ἐπιτήδειος ἐναποκρυῖσαι καὶ ἐκθρέψαι τὰ ἔγκονα.

Ἐπειδὴν δὲ τὸ σπουδαζόμενον ἀκροῦντως ἐκπληρωθῆ, πάλιν πανδημίαι πάντες ὑποστρέφουσιν οἴκαδε. Καὶ τίς ὁ λόγος, ἀκούσωμεν παρὰ τῶν σιωπῶντων. «Ἐπιτολιαιος, φασίν, ἡ βορεινὴ θάλασσα καὶ ὑπὲρ προκειμένη τῶν ἀνέμων ταῖς βίαις, ὄλιγας ἀκτὰς καὶ ὑποδρομάς ἔχουσα. Διὸ καὶ ἐκ πυθμένος οἱ ἄνεμοι ῥαδίως αὐτὴν ἀναστρέφουσιν, ὡς καὶ τὴν βυθίαν ψάμμον τοῖς κύμασιν ἀναμίγνυσθαι. Ἀλλὰ καὶ ψυχρὰ χειμῶνος ὥρα, ὑπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων ποταμῶν πληρουμένη. Διὰ τοῦτο, ἐφ' ὅσον μέτριον ἀπολαύσαντες αὐτῆς ἐν τῷ θέρει, πάλιν χειμῶνος ἐπὶ τὴν ἐν βυθῷ ἄλειαν καὶ τὰ προσήλια τῶν χωρίων ἐπιέγονται καὶ φυγόντες τὸ δυσήνεμον τῶν ἀρκτῶων, τοῖς ἐπ' ἑλαττον τινασσομένοις κολπιῶν ἐγκαθαρμίζονται.¹⁴

Ε'—ζ'. Μαθήματα φρονήσεως καὶ προνοίας διδόμενα ὑπὸ τῶν ἰχθύων τοῖς ἀνθρώποις· σοφία τοῦ ἔχινου τῆς θαλάσσης· ἡ τοῦ Θεοῦ φροντίς ἐφ' ὄλων τῶν δημιουργημάτων· τὸ ἔκτακτον μέγεθος τῶν κητῶν τῆς θαλάσσης οὐδὲν συμβάλλεται εἰς τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐπὶ πλεόν τῶν ἐλαχίστων ἰχθυοῦν.

Ἐπίλογος. Ἀφήσωμεν τὰς ἀβύσσους τῆς θαλάσσης ἵνα ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν γῆν καὶ ἀσχολιθῶμεν περὶ αὐτῆς τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας.

14. Ἐγκαθαρμίζονται = ἐλλομενίζονται, ἀράζουσιν ἀπλούστερον· τὸ χωρίον τοῦτο πρὸς τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους (Ἱστορία ζῴων η', 12 καὶ 13). Τὴν ζῆρὸν ὅμως ἀφήγησεν τοῦ φυσιολόγου πῶσον ζωογονεῖ ἡ θερμὴ πίστις καὶ ὁ ἐνθουσιασμός, μετ' ὧν ἐπισκεπεῖ τελεολογικῶς τὴν φύσιν ὁ μαθητὴς τοῦ Λιβανίου!

ΟΜΙΛΙΑ Η'

ΠΕΡΙ ΠΤΗΝΩΝ ΚΑΙ ΕΝΥΔΡΩΝ

Α'—Β'. Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν. Διὰ τοῦτο δὲν δηλοῦται ὅτι ἡ γῆ ἐνεψυχώθη, ὡς διίσχυριζοντο οἱ Μανιχαῖοι, οἱ ἀποδιδόντες εἰς τὴν γῆν ψυχὴν· ὑπεροχὴ τοῦ ζῶντος τοῦ περικοισμένου διὰ ψυχῆς ζῶσης, τοῦ ἐμψύχου ἐροπετοῦ καὶ τοῦ ἰχθύος. Διαφορὰ τῆς ψυχῆς τῶν ζῶων καὶ τοῦ ἀνθρώπου· ὁ ῥήτωρ συναισθανθεὶς ὅτι παρέλειψε τὰ πτηνὰ, ἐπιλαμβάνεται τῆς ἐξετάσεως αὐτῶν· διατὶ τὰ ὕδατα παρὰ τοὺς ἰχθύς καὶ εἰς τὰ πτηνὰ· διότι τὰ μὲν πλεούσιν ἐν τῷ ὕδατι, τὰ δὲ ἐν τῷ ἀέρι.

Γ'. Διαίρεσις τῶν πτηνῶν εἰς 4 τάξεις, τὴν τῶν σχιζοπτέρων, θερμοπτέρων, πτερωτῶν καὶ κολεοπτέρων· ὁ διάφορος βίος τῶν, τὰ ἦθα καὶ αἱ ιδιότητές τῶν.

Δ'. Αἱ μέλισσαι· αἱ βασιλίσσαι αὐτῶν· αὐταὶ δὲν κατασκευάζουσι μέλι· συνάγουσιν αὐτάς· ἡ τέχνη αὐτῶν περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν κηρηθῶν.

Ε'. Προβλεπτικότης τῶν γέροντων· τὸ ἀποδημητικὸν τῶν πελαγῶν. Αἱ χελιδόνες χρῆσιμεύουσιν ὡς φρουρὰ αὐτῶν. Ἡ φιλοστοργία τῶν μικρῶν πρὸς τοὺς γέροντας γονεῖς· ἡ τέχνη τῆς χελιδόνος ἡ ἀλκυῶν. Κατὰ τὴν ἐφασιν καὶ ἐκκόλαψιν τῶν νεοττῶν ἐν χειμῶνι ἐπικρατεῖ νηνεμία ἄκρα.

Πῶς ἂν σοι πάντα δι' ἀκριβείας ἐπέλθοιμι τὰ ἐν τοῖς βίοις τῶν ὀρνίθων ιδιώματα; Πῶς μὲν αἱ γέραναι τὰς ἐν τῇ νυκτὶ προφυλακὰς ἐκ περιτροπῆς¹ ὑποδέχονται· καὶ αἱ μὲν καθυδούσιν, αἱ δὲ, κύκλω περιούσιν², πᾶσαν αὐτὰς ἐν τῷ ὕπνῳ παρέχονται τὰ ἀσφάλειαν· εἴτα, τοῦ καιροῦ τῆς φυλακῆς πληρουμένου, ἡ μὲν βοήσασα πρὸς ὕπνον ἐτράπετο, ἡ δὲ, τὴν διαδοχὴν ὑποδεξαμένη, ἦς ἔτυχεν, ἀσφαλείας ἀντέδωκεν

1. Κατὰ σειράν ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην.

2. Περιερχόμεναι περὶ αὐτὰς προφυλάττουσι παντὸς κινδύνου.

ἐν τῷ μέρει. Ταύτην καὶ ἐν τῇ πῆσει τὴν εὐταξίαν κατόψει. Ἄλλοτε γὰρ ἄλλη τὴν ὁδηγίαν ἐκδέχεται, καὶ τακτὸν τινα χρόνον προκαθηγησαμένη τῆς πῆσεως, εἰς τὸ κατόπιν περιελθοῦσα, τῇ μεθ' ἑαυτὴν τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὁδοῦ παραδίδωσιν.

Τὸ δὲ τῶν πελαργῶν οὐδὲ πῶρω ἐστὶ συνέσεως λογικῆς· οὕτω μὲν κατὰ τὸν ἕνα καιρὸν πάντας ἐπιδημεῖν τοῖς τῆδε χωρίοις³, οὕτω δὲ ὑπ' ἐνὶ συνθήματι πάντας ἀπαίρειν⁴. Δορυφοροῦσι δὲ αὐτοὺς αἱ παρ' ἡμῶν κορώναι καὶ παραπέμπουσιν, ἔμοι δοκεῖν, καὶ συμμαχίαν τινα παρεχόμεναι⁵ πρὸς ὄρνιθας πολεμίους. Σημεῖον δέ, πρῶτον μὲν τὸ μὴ φαίνεσθαι ὑπὸ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον κορώνων παντάπασιν· ἔπειθ' ὅτι, μετὰ τραυματίων ἐπανερχόμεναι, ἐναργῆ τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τῆς ἐπιμαχίας τὰ σημεῖα κομίζουσιν. Τίς παρ' αὐταῖς τοὺς τῆς φιλοξενίας διώρισε νόμους; Τίς αὐταῖς ἠπειλήσει λειποστράτιον γραφὴν, ὡς μηδεμίαν ἀπολείπεσθαι τῆς προπομπῆς⁶; Ἄκουέτωσαν οἱ κακόζηνοι καὶ τὰς θύρας κλείοντες καὶ μηδὲ στέγγης ἐν χειμῶνι καὶ νυκτὶ τοῖς ἐπιδημοῦσι μεταδιδόντες.

Ἡ δὲ περὶ τοὺς γηράσαντας τῶν πελαργῶν πρόνοια ἐξήρκει τοὺς παῖδας ἡμῶν, εἰ προσέχειν ἐβούλοντο, φιλοπάτορας καταστήσει. Πάντως γὰρ οὐδεὶς οὕτως ἐλλείπων κατὰ τὴν φρόνησιν, ὡς μὴ αἰσχρύνῃς ἄξιον κρίνειν τῶν ἀλογωτάτων ὄρνιθων

3. Τοῖς τῆδε χωρίοις=ἀπὸ τοὺς ἰακοῦς μας τόπους, ἦτοι τῆς Καπαδοκίας.

4. Ἀπαίρειν. «Σηκνούνται ἕς τὸ πτερόν», λέγει ἡ ἀπλῆ γλῶσσα· μεταφορᾶ προσιδέζουσα τοῖς πτηνοῖς.

5. Προσπερήμεναι ὡς σύμμαχον κατὰ πολεμίον ὄρνιθων.

6. Λειποστράτιον· ὁ φεύγων καὶ ἀφίνων τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ τάξιν προπομπῆ ἢ προφυλακῆ.

ὑπερίζειν κατ' ἀρετήν⁷. Ἐκεῖνοι τὸν πατέρα ὑπὸ τοῦ γῆρας περοροῦσαντα, περιστάντες ἐν κύκλῳ, τοῖς οἰκείοις πτεροῖς διαθάλλουσι, καὶ τὰς τροφὰς ἀφθόνως παρασκευάζοντες, τὴν δυνατὴν καὶ ἐν τῇ πῆσει παρέχονται βοήθειαν, ἥρεμα τῷ πτετῷ κουφίζοντες ἐκατέρωθεν.

Καὶ οὕτω τοῦτο παρὰ πᾶσι διαβεβῆσθαι, ὥστε ἤδη τινὲς τὴν τῶν εὐεργετημάτων ἀντίδοσιν ἀντιπελάργωσιν⁸ ὀνομάζουσιν⁹. Μηδεὶς πενίαν ὀδυρέσθω μηδὲ ἀπογινωσκέτω ἑαυτοῦ τὴν ζωὴν, ὁ μηδεμίαν οἶκοι περιουσίαν καταλιπὼν, πρὸς τὸ τῆς χελιδόνος εὐμήχανον ἀποβλέπων. Ἐκεῖνη γάρ, τὴν καλίαν πηγνυμένη, τὰ μὲν κάρρη τῷ στόματι διακομίζει· πηλὸν δὲ τοῖς ποσὶν ἄραι μὴ δυναμένη, τὰ ἄρα τῶν πτερῶν ὕδατι καταβρέξασα, εἶτα τῇ λεπτοτάτῃ κόνει ἐνεληθεῖσα¹⁰, οὕτως¹¹ ἐπινοεῖ τοῦ πηλοῦ τὴν χρείαν· καὶ κατὰ μικρὸν ἀλλήλοισ τὰ κάρρη, οἷον κόλλη τινὶ τῷ πηλῷ συνδήσασα, ἐν αὐτῇ τοὺς

7. Ὑπερίζειν κατ' ἀρετήν· νὰ φαίνεται κατώτερος ὡς πρὸς τὴν ἀρετήν.

8. Ἀντιπελάργωσις, πρὸς τιμὴν καὶ ἔπαινον τῶν πελαργῶν· οἱ Ἕλληες τὴν φιλοστοργίαν τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς τῶν ἀπεκάλεσαν ἀντιπελάργωσιν.

9. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (ἐν τῇ Ἱστορ. τῶν ζῴων Θ', 13) καὶ ὁ Διλιανὸς (Γ', 24) διηγούνται τὰ αὐτὰ περὶ τῆς φροντίδος, τὴν ὅποιαν λαμβάνουσι τὰ τέκνα ὑπὲρ τῶν γονέων κατὰ τὸ γῆρας. Ἐνῷ δὲ ξηρὰ ξηρὰ οἱ δύο οὗτοι φυσιολόγοι περιγράφουσι τοῦτο, ὁ ἱερός Πατήρ μεταχειρίζεται καὶ τὰς κακίας καὶ τὰς ἀρετὰς τῶν ζῴων πρὸς διδασκαλίαν τοῦ ἀκρατηριοῦ τῶν.

10. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (Θ', 7) καὶ ὁ Πλούταρχος (Πότερα ζῴων φρονικώτερα) ἀναφέρουσι τοῦτο περὶ τῆς χελιδόνος.

11. Οὕτως, δηλαδὴ διὰ τῆς καταβρέξεως τῶν πτηνῶν καὶ τῆς ἐν τῇ κόνει ἐνεληθῆσεως ἐπαρκῆ εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ πηλοῦ.

νεοττοῦς ἐκτρέφει. Ταῦτά σε νουθετεῖτω, μὴ διὰ πεινᾶν πρὸς κακουργίαν τρέπεσθαι¹², μηδὲ ἐν τοῖς χαλεπωτάτοις πάθει, πᾶσαν ἐλπίδα ῥίψαντα, ἀπρακτον κείσθαι καὶ ἀνεργητον· ἀλλ' ἐπὶ Θεὸν καταφύγειν, ὃς εἰ χελιδόνι τὰ τηλικαῦτα χαρίζεται, πόσω μείζονα δώσει τοῖς ἐξ ὅλης καρδίας ἐπιβουμένοις αὐτόν; Ἀλκυὼν ἐστὶ θαλάττιον ὄρνειον. Αὕτη παρ' αὐτοῦ νοσσοῦσιν τοὺς αἰγιαλούς πέφικεν, ἐπ' αὐτῆς τὰ ψά μμου καταβημένη καὶ νοσσοῦσα κατὰ μέσον που τὸν χειμῶνα, ὅτε πολλοῖς καὶ βιαίοις ἀνέμοις ἡ θάλασσα τῇ γῆ προσκράσεται. Ἄλλ' ὅμως κοιμίζονται¹³ μὲν πάντες ἀνεμοὶ, ἡσυχάζει δὲ κῆμα θαλάσσιον, ὅταν ἀλκυὼν ἐπωάζῃ τὰς ἐπτά ἡμέρας. Ἐν τοσαύταις γὰρ μόναις ἐκλεπίζει τοὺς νεοττοῦς. Ἐπεὶ δὲ καὶ προφῆς οὗτοις χρεία, ἄλλας ἐπτά πρὸς τὴν τὸν νεοττῶν αὐξησιν ὁ μεγαλοδωρὸς Θεὸς τῷ μικροτάτῳ ζῶφ παρέσχετο. Ὅστε καὶ ναυτικοὶ πάντες ἴσασι τοῦτο καὶ ἀλκυονίδας τὰς ἡμέρας ἐκείνας προσαγορεύουσιν¹⁴. Ταῦτά σοι εἰς προτροπὴν τοῦ αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τὰ πρὸς σωτηρίαν διὰ τῆς περὶ τὰ ἄλογα τοῦ Θεοῦ προνοίας νομοθετῆται¹⁵. Τί οὐκ ἂν γένοιτο τῶν παραδόξων, ἐνεκεν σοῦ¹⁶, ὃς κατ' εἰκόνα γέγονας τοῦ Θεοῦ,

12. Τρέπεσθαι· νὰ στρέφῃσαι καὶ παραδίδωσαι εἰς τὸ κακουργεῖν.

13. Ἡσυχάζουσιν, ἐπικρατεῖ τελεία νηνεμία.

14. Ὁ Πλοῦταρχος (Πότερα ζῶων φρονιμώτερα, 35) καὶ ὁ Μ. Βασίλειος τὴν αὐτὴν ἐνθουσιασμὸν ἐκλήλοσιν πρὸ τῶν θαυμασίων τοῦ Θεοῦ.

15. Ἡ Πρόνοια δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς τοιαύτης αὐτῆς φροντίδος περὶ τῶν ἀλόγων θέλει νὰ νουθετήσῃ σὲ τὸν ἄνθρωπον νὰ ζητῆς πάντα τὰ διὰ τὴν σωτηρίαν σου ἀναγκαῖα.

16. Ἄν διὰ τὰ ἄλογα ζῶα ὁ Θεὸς οὕτως ἐφρόντισε, διὰ τὸν κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ πλασθέντα ἄνθρωπον ὑπάρχει θαυμασίον τι καὶ εἶσπον, τὸ ὅσπον νὰ μὴ κάμῃ ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ;

ὅπου γε ὑπὲρ ὄρνιθος οὕτω μικρὰς ἢ μεγάλη καὶ φοβερά κατέχεται θάλασσα, ἐν μέσῳ χειμῶνι γαλήνην ἄγειν ἐπιταχθεῖσα;

ζ'—Η'. Ἡ πίστις τῆς τρυγόνος· τὸ ἄστρογον τοῦ ἀετοῦ φέπτοντος τοὺς αἰτιδεῖς του· εὐγένεια τοῦ ἀλιαέτου, ὅστις ἀναλαμβάνει αὐτὰ ὑπὸ τὴν προστάδιον του. Νυκτοβία· ἕσμα τῆς ἀπδόνος· ἡ νυκτερίς, ἡ γλαυξ. Ἡμερόβια, ὁ ἀλέκτωρ προάγγελος τῆς ἡμέρας· ἡ ἀργυρνια τοῦ χηνός. Αἱ εἰκαδῆαι τῶν γυπῶν πρὸ τῶν στρατῶν παρασκευαζομένων εἰς μάχην. Ἡ ἐφοδος τῶν ἀκριδῶν· τὸ ἀδηφάγον τῆς κίχλης ὡς θεραπευτικὸν μέσον κατὰ τῆς μᾶστιγος· ὁ ἰδιαιτερός ὄργανισμὸς τῶν ἐνύδρων· ὁ κύκνος καὶ ἡ ἰδιαιτέρα κατασκευὴ τοῦ λαιμοῦ του· αἱ μεταμορφώσεις τοῦ μεταξοκόκκοιο ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως.

Ἐπίλογος. Ἡ ὠφέλεια τοῦ ἀκροατηρίου· αἱ πνευματικαὶ ἴδιονα τιμώτεροι τῶν σωματικῶν· ἡ ὑπὸ τῶν ὀκνηρῶν κατάχρησις τοῦ χρόνου· παιγνισμανία.

ΟΜΙΛΙΑ Θ'

ΠΕΡΙ ΧΕΡΣΑΙΩΝ

Α'. Προσμίον ἀπὸ τῶν συμποσίων, τὰ ὅποια ὁ ὄντωρ παρέθετο εἰς τοὺς συμπότας του. Τὸ ἄσκοπον τῆς ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν· τὸ φυσικὸν τῆς κατὰ γράμμα ἐρμηνείας. Τὸ ἀνωφελὲς τῆς γνώσεως παντός ὁ·τι ὁ Μωϋσῆς ὡς ἀνοφελὲς παραλείπει.

Β'. Τὸ φύσει ἀμετάβλητον τῶν γενῶν· ἡ διαδοχὴ τοῦ εἶδους διὰ τῆς ὁμοιότητος· αἱ ἐκ τῆς γῆς αὐτόματοι γενεαί· ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πάντων τῶν ζῶων.

Γ'. Ἡ ἀλογία τὸ γενικὸν γνώρισμα τῶν κτηνῶν. Τὸ ἐνστικτον καὶ ἡ δι' αὐτοῦ διάκρισις τοῦ ὠφελίμου καὶ βλαβεροῦ ὁ ἀκανθόχοιρος· ὁ μύρμηξ.

Δ'. Τὰ σπέρματα ἰδιοφῶν ἀρετῶν· ἡ ἀρετὴ ὑγεία τῆς ψυχῆς. Τὰ ζῶα διδάσκαλοι ταύτης· τὸ ἐνστικτον τῶν ζῶων ἀντὶ λογικοῦ.

Οὐδεμία βίωτομικὴ τέχνη οὐδὲ ἐμπειρία βοτανικὴ τῶν ὠφελίμων τοῖς ἀλόγοις τὴν διδασκαλίαν ἐξεύρειν, ἀλλὰ φυσικῶς ἕκαστον τῶν ζῶων τῆς οἰκείας ἐστὶ σωτηρίας ποριστικόν, καὶ ἄρρητόν τινα κέκτηται τὴν πρὸς τὸ κατὰ φύσιν οἰκείωσιν¹. Εἰσι δὲ καὶ παρ' ἡμῖν αἱ ἀρεταὶ κατὰ φύσιν², πρὸς ἃς ἡ οἰκείωσις³ τῆς ψυχῆς οὐκ ἐκ διδασκαλίας ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως ἐνυπάρχει. Ὡς γὰρ οὐδεὶς ἡμᾶς λόγος διδάσκει τὴν νόσον μισεῖν, ἀλλ' αὐτόματον ἔχουμεν τὴν πρὸς τὰ λυποῦντα διαβολήν⁴. οὕτω καὶ τῆ ψυχῆ ἐστὶ τις ἀδίδακτος ἔκκλησις τοῦ κακοῦ. Κακὸν δὲ πᾶν ἄρρωστία ψυχῆς, ἡ δὲ ἀρετὴ λόγον ὑγείας ἐπέχει. Καλῶς γὰρ ὠρίταντό τινας ὑγίειαν εἶναι τὴν εὐστάθειαν τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν. Ὁ καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ ψυχὴν εὐεξίας εἰπεῖν οὐχ ἁμαρτήσῃ τοῦ πρέποντος. Ὅθεν ὀρεκτικὴ τοῦ οἰκείου καὶ κατὰ φύσιν αὐτῆ ἀδιδάκτως ἐστὶν ἡ ψυχῆ⁵. Διὸ ἐπαινετὴ πᾶσιν ἡ σωφροσύνη, καὶ ἀποδεκτὴ ἡ

1. Ἐκαστον ἄλλοδὴ ζῶων ἔχει φύσει τὴν δεξιότητα πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν φύσιν του.

2. Κατὰ φύσιν ἀρεταὶ=φυσικαὶ ἀρεταί.

3. Ἡ οἰκείωσις τῆς ψυχῆς νοεῖται ἢ προσηλυτικὴ ἰδιότης τῆς ψυχῆς.

4. Ἀυτόματον . . . διαβολὴν=αὐτομάτως μισούμενον πᾶν ἐπιβλαβὲς καὶ ἀποστρεφόμενον.

5. Ἡ ψυχολογία τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς εἶνε ἡ τῶν Στωϊκῶν τὰς φυσικὰς ἀρετὰς παρέδξατο πρῶτος ὁ Ζήνων (Στωβ. Ἀθολόγ. Β', 7): ὁ δὲ Κικέρων τὰς ἀφορμὰς ταύτας πρὸς ἀρετὴν ὠνόμαζε σπέρματα καὶ σπινθήρας τῆς ἀρετῆς (Tuscul. III, 1.). Συμπληρῶν δὲ ταῦτα ὁ Μέγας Βασίλειος, ἐπάγειται ὅτι εἴστι τις ἀδίδακτος ἔκκλησις τοῦ κακοῦ· ὁ ἄρα ἔκκλησις εἰλημμένος ἀπὸ τῶν Στωϊκῶν· οἱ δὲ ἄριζοντες τὴν ὑγίειαν ὡς εὐστάθειαν τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν εἶνε οἱ Ἐπικούρειοι. Ἐν τοῦτοις ὁ ἄρα εὐεξία εἶνε στωϊκὴ. Καὶ διὰ τοῦτο συνεχίζων τὰς ἰδέας αὐτῶν

δικαιοσύνη, καὶ θαυμαστὴ ἡ ἀνδρεία, καὶ ἡ φρόνησις περισπούδαστος· ἂ οἰκειότερά ἐστι τῆ ψυχῆ μᾶλλον, ἢ τῷ σώματι ἡ ὑγίεια.

Τὰ τέκνα ἀγαπᾶτε τοὺς πατέρας. «Οἱ γονεῖς μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα⁶». Μὴ καὶ ἡ φύσις ταῦτα οὐ λέγει; Οὐδὲν κινῶν παραινεὶ Παῦλος, ἀλλὰ τὰ δεσμὰ τῆς φύσεως ἐπισπρίγχει. Εἰ ἡ λέκινα στέργει τὰ ἐξ αὐτῆς, καὶ λύκος ὑπὲρ σκυλάκων μάχεται, τί εἶπῃ ἄνθρωπος καὶ τῆς ἐντολῆς παρακούων καὶ τὴν φύσιν παραχαράσων⁷, ὅταν ἡ παῖς ἀτιμάξῃ γῆρας πατρός, ἢ πατὴρ διὰ δευτέρων γάμων τῶν προτέρων παιδῶν ἐπιλανθάνηται;

Ἀμύχανός ἐστιν ἡ στοργὴ τοῖς ἀλόγοις τέκνων καὶ γονέων πρὸς ἄλληλα, διότι ὁ δημιουργήσας Θεὸς τὴν τοῦ λόγου ἐλλειψιν διὰ τῆς τῶν αἰσθητηρίων περιουσίας παρεμύθησάτο⁸. Πῶθεν γὰρ ἐν μυρίοις προβάτοις ἀνεῖός τῶν σηκῶν ἐξαλλόμενος, οἶδε μὲν τὴν χρεῖαν αὐτὴν καὶ τὴν φωνὴν τῆς μητρός, καὶ πρὸς αὐτὴν ἐπέιγεται, ἐπιζητεῖ δὲ τὰς οἰκείας πηγὰς τοῦ γάλακτος⁹; Κἄν πενιχραῖς ταῖς μητρώαις περιτύχη θηλαεῖς, ἐκείναις ἀρκεῖται, πολλὰ παραδραμιῶν οὐθατα βαρυνόμενα.

λέγει ὅτι «ἡ ψυχῆ ὀρεκτικὴ τοῦ οἰκείου καὶ κατὰ φύσιν ἀδιδάκτως ἐστὶ.» «Τὸ δὲ κατὰ φύσιν ζῆν» ἀνήκει καὶ τοῖς Στωϊκοῖς καὶ τοῖς Ἐπικούρειοις.

6. Ἐφεσ. Σ', 4.

7. Δικαίως ὀνομάζεται παραχαράκτης τῆς φύσεως ἑαυτοῦ ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐνεργῶν παρὰ τὰ συναισθήματά του καὶ τὰς ἐμρῦτους αὐτῆ ἰδιότητος.

8. Τὴν ἑλλειψιν τοῦ λογικοῦ ἀναπληροῦ ἢ αἰσθητικότητος· ἡ δύναμις τῆς αἰσθήσεως.

9. Τὰς οἰκείας . . . τοῦ γάλακτος ζητεῖ τὰς πηγὰς τοῦ γάλακτος, αἰτνὲς φύσει τῷ ἀνήκουσιν.

Καὶ¹⁰ ἡ μήτηρ ἐν μυρίοις ἄρνας ἐπιγιγνώσκει τὸ ἴδιον; Φωνὴ μία, χροὰ ἡ αὐτή, ὁσμή παρὰ πάντων ὁμοία, ὅσον τῇ ἡμέτερᾷ ὁσφρήσει παρίσταται· ἀλλ' ὅμως ἐστὶ τις αὐτοῖς αἰσθησις τῆς ἡμετέρας καταλήψεως ὀξυτέρα, καθ' ἣν ἐκάστῳ παρέστιν ἡ τοῦ οἴκειου διάγνωσις¹¹.

Ὅπω οἱ ὀδόντες τῷ σκύλακι, καὶ ὅμως διὰ τοῦ στόματος ἀμύνεται τὸν λυπίσσαντα. Ὅπω τὰ κέρατα τῷ μόσχῳ καὶ οἶδε ποῦ τὰ ὄπλα αὐτῷ ἐμφυῖσται¹². Ταῦτα ἀπόδειξιν ἔχει τοῦ ἀδιδάκτους εἶναι τὰς φύσεις ἀπάντων, καὶ μηδὲν εἶναι ἄτακτον μηδὲ ἀόριστον ἐν τοῖς οὐσιν, ἀλλὰ πάντα ἴχνη φέρειν τῆς τοῦ ποιήσαντος σοφίας, ἐν ἑαυτοῖς δεικνύντα ὅτι ἐμπαράσκευα πρὸς τὴν φυλακὴν τῆς οἰκείας αὐτῶν σωτηρίας παρήχθη¹³. Λόγου μὲν ἄμοιρος, ὁ κύων, ἰσοδυναμοῦσαν δὲ ὅμως τῷ λόγῳ τὴν αἰσθητικὴν ἔχει. Ἄ γὰρ οἱ κατὰ πολλὴν σχολὴν τοῦ βίου καθεζόμενοι¹⁴ μόλις ἐξεύρουσιν οἱ τοῦ κόσμου σοφοί, τὰς τῶν συλλογισμῶν λέγω πλοκάς¹⁵, ταῦτα δεικνύνται παρὰ τῆς φύ-

10. Καὶ ἄβητον ἀν δὲν εὐρίσκη τὴ γάλα τῆς μητρὸς του, ἀρκεῖται εἰς αὐτό.

11. Καὶ ἡ μήτηρ νοητέον τὸ Πόθεν ἐκ τῶν ἑνωτέρω.

12. Ὅτι τὰ ζῷα ἔχουσι πολλὰς τῶν αἰσθησεων ὀξυτέρας τοῦ ἀνθρώπου, περὶ τούτου πάντες οἱ περὶ αὐτὰ ἀσχολούμενοι συμφωνοῦσιν.

13. Βλέπε Ἄνακρонт. Ψδ. α'.

14. Ἐμπαράσκευα παρήχθη· ὁ ὄργανισμός τῶν ζῶων φύσει ἔχει τακτικὴν διασκευήν, ὥστε νὰ κείται ἐν αὐτῷ ἐκ τῶν προτέρων πᾶν ἀναγκαῖον διὰ τὴν ὑπαρξίν του καὶ διατήρησιν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ εἶδους του.

15. Ἐπὶ τῷ ὑπερβολικώτερον βεβαίως, ὁ ἱερὸς Πατὴρ ἐνταῦθα λέγει ὅτι οἱ κύνας αὐτομάτως συλλογίζονται, ἐπεὶ οἱ ἄνθρωποι μετὰ πολλῶν ἐτῶν σπουδᾶς μόλις μαθάνουσι τὰς διαφύρας τῶν συλλογισμῶν μερῶν· αὐτοὶ δὲ κύων μᾶλλον ἐκ τῆς ὁσμῆς ὀρυμνᾶται πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ θηράματος.

σεως ὁ κύων πεπαιδευμένος. Τὸ γὰρ ἴχνος τοῦ θηρίου διερευνώμενος, ἐπειδὴν εὖρη αὐτὸ πολυτρόπως σχιζόμενον, τὰς ἐκασταχοῦ φερούσας ἐκτροπὰς ἐπελθῶν, μονοουχί τὴν συλλογιστικὴν φωνὴν ἀφίησι, δι' ὧν πράσσει¹⁶. «Ἡ τήνδε, φησὶν, ἐτρέπη τὸ θηρίον ἢ τήνδε, λειπομένον ἐστὶ τῆδε ὀρυμνῆσθαι αὐτό». Καὶ οὕτως τῇ ἀναιρέσει τῶν ψευδῶν εὐρίσκει τὸ ἀληθές. Τί περισσότερον ποιοῦσιν οἱ ἐπὶ τῶν διαγραμμάτων σεμνῶς καθεζόμενοι καὶ τὴν κόνιν καταχαράσσοντες, τριῶν προτάσεων ἀναιροῦντες τὰς δύο καὶ ἐν τῇ λειπομένῃ τὸ ἀληθές ἐξευρίσκοντες¹⁷;

Ε'. Παντὸς ἡ φύσις προυνόησεν. Τὰ σαρκόδορα ἀγωνώτερα τῶν εὐαλωτοτέρων· ἢ κατὰ τὸ εἶδος τῆς τροφῆς διασκευή ἐκ τῶν προτέρων τῶν σωματικῶν ὀργάνων ὡς ὀδόντων, λαμποῦ καὶ στομάχου· ὁ ἐλέφας. Τὸ ἀξιοθαύμαστον τοῦ θεοῦ ἐν τοῖς μεγίστοις καὶ ἐλαχίστοις.

Σ'. Ἡ ἐκ τῶν θηρίων ἀπόδειξις τῆς ἡμετέρας πίστωσης ἢ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ γινῶθι σαυτὸν ἢ δυσχερεστέρα τῶν γνώσεων ἢ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ Ἀρειανῶν ἐρμηνεία τοῦ «Ποιῶσμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν».

16. Μονοουχί τὴν συλλογιστικὴν φωνὴν ἀφίησι = σχεδὸν ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ λογικοῦ· ἢ φράσις αὕτη ἀπαντᾷ παρὰ Δημόσθενε (Ὀλυθιακ. Α', 1): ὁ δὲ Μέγας Βασίλειος καὶ πολλοῶν τῶν συγγραμμάτων του μεταχειρίζεται αὕτην.

17. Πρῶτος ὁ Χρῆσιππος ἀπέφηνετο περὶ τοῦ συλλογισμοῦ τούτου τοῦ κυνός· εἶτα δὲ καὶ οἱ Ἀλιανός, Πορφύριος καὶ Πλουτάρχος (Πότερα ζῶων φρονιμώτερα). τὸν τελευταῖον μιμεῖται ἐνταῦθα ὁ ἱερὸς Πατὴρ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ ἘΙΣ ΤΟ ΠΡΟΣΕΧΕ ΣΕΑΥΤΩ

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

Ἡ ἐπιγραφή τῆς ὁμιλίας ταύτης ὑπενηθμίζει τὸ «Γνωθὶ σεαυτὸν». Ἐπεὶ τις δὲ καὶ ἄλλος ὁ Μέγας Βασίλειος ἐξηγήσῃ τὸ βῆθος καὶ πλάτος τῆς ἐνοίας ταύτης τοῦ φιλοσόφου Ἑλλήως. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους ἡ ἐνόησις τοῦ ἀπορρήγματος διεσπάρθη, ἕκαστος δὲ τῶν μαθητῶν του κατ' ἴδιον τρόπον ἠρμήνευσε καὶ ἐρῆμισε αὐτὸ κατὰ τὰς φιλοσοφικὰς του ιδέας. Ἐνῶ λατὸν ὁ καθόλου βίος τοῦ Σωκράτους διὰ τοῦ ἀξιωματοῦ τούτου κατεδείξεν ὅτι πρακτικῶς ὄλος ἀνελαχμάνετο τούτου τὴν αὐτογνωσίαν τιθέμενος ὡς βῆθιν τῆς φιλοσοφίας του, ὁ μὲν Πλάτων καὶ οἱ ὀπαδοὶ του σίονε ἐμβυθισθέντες ἀμέσως εἰς τὰ βῆθη τῆς ψυχῆς δι' ὑπερβολικὸν πνευματικισμὸν προπαρασκευάζουσι τὴν ὁδὸν εἰς τὸν μυστικισμὸν τῶν Ἀλεξανδρινῶν ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐξετάζει τὴν ψυχὴν ὡς ἀπλὴν καὶ καθαρὰν νόησιν καταλήξας εἰς συμπέρασματα μεμονωμένα. Οἱ Στωϊκοὶ τέλος καὶ οἱ Ἐπικούρειοι ἀσχολοῦνται περὶ τὴν ψυχὴν χάριν πρακτικοῦ σκοποῦ· ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπῆρχε ψυχολογία μόνιμος καὶ σταθερά, κατέληξαν εἰς ὑπερβολὰς καὶ εἰς ἐλλείψεις.

1. Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορικῇ γίνεται διάκρισις τοῦ ἱστορικοῦ λόγου καὶ τῆς ἱστορικῆς ὁμιλίας. Καὶ λόγος μὲν ἱστορικῶς λέγεται ὁ καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς ἱστορικῆς τέχνης γενόμενος καὶ ἔχων τὴν ἀπαιτούμενην ἐνότητα τοῦ θέματος ὡς ἀνάπτυξις μιᾶς χροσπανικῆς ἀληθείας ἢ δὲ ὁμιλία ἀφορῶσα μᾶλλον εἰς τὸν πρακτικὸν σκοπὸν τῶν ἀκοατῶν δὲν ἀκολουθεῖ οὕτως ἀσπληρῶς τοὺς κανόνας τῆς ἱστορικῆς ἐνότητος, ἀλλ' ἔχει περισσοτέρην ἐλευθερίαν καὶ δένανται διὰ τοῦτο πλείστοι ὅσαι ἐνοιαὶ συγγενεῖς ἢ ἀναπληροῦσθαι ἔχει δὲ ὡς βῆθιν οὐχ ἔν μόνον χωρίον τοῦ Ἐυαγγελίου, ἀλλ' ὀλόκληρον περικύβητι. Κατὰ τὴν ἀρχαίους τῆς Ἐκκλησίας χρόνους μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἀγίας Γραφῆς ὁ ἐπίσκοπος ἠρμήνευε ταύτην ἐξῆρξιν ἐξ αὐτῆς διάφορα ἠθικά συμπεράσματα. Ἐνίοτε ἐν ταύταις ἡ ὁμιλία προσεγγίζει τοσοῦτον εἰς τὸν ἱστορικὸν λόγον, ὥστε οὐδένα νὰ φαίνεται διαφορά.

Ἄλλ' ὁ θεὸς Πατὴρ, φωτιζόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου μετ' ἀκριβείας ἐξετάζει τὸ τε πλάτος καὶ βῆθος τοῦ ἐξῆρξιν σωκρατικοῦ παραγγελματος.

Κατενόησεν ὁ μέγας ἱεράρχης ὅτι πρέπει τις νὰ μελετήσῃ ἐπισταμένως τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἵνα γνωρίσῃ αὐτὴν λαμβάνων ὑπ' ὄψεϊ συγχρόνως καὶ τὸ σῶμα, τὸ ὄργανον αὐτῆς καὶ τὸ περιέχον, ἐν ᾧ ὄθηκεν αὐτὴν ὁ Δημιουργός. Ὁ τελικὸς σκοπὸς προσεγγίζει αὐτὸν ἔτι μᾶλλον πρὸς τὸν Σωκράτην. Κατὰ τὴν γνώμην δηλαδὴ ἀμφοτέρων σκοπὸς τῆς αὐτογνωσίας εἶνε ἡ μόρφωσις τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἐξύψωσις αὐτῆς ἐκ τῆς θεωρίας τῶν θαυμασιῶν τῆς ἐσωτερικῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς αὐτοσυνειδησίας εἰς τὴν ὑπεράττην ιδέαν, εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ, τῆς τελείας ταύτης ἀρχετύπου εἰκόνας.

Οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἐξήτασε τὸ σωκρατικὸν τοῦτο παράγγελμα μετὰ τσοσάτης εὐρυτητος· μήτε ὁ Πλάτων μήτε οἱ Ἀλεξανδρινοί. Ἐν ταύταις ἡ ὁμιλία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου αὕτη ἔχει ἐν μέρει ὡς πηγὰς τῶν Φιληθῶν καὶ τὰς Ἐννεάδας ἀρ' ἐνὸς καὶ ἀρ' ἑτέρου πραγματείας τινὰ τοῦ Πορφυρίου ἐπιγραφουμένην «Γνωθὶ σεαυτὸν». Καὶ ὁ μὲν Πλάτων ἐν τῷ Φιληθῶ διδάσκει ὅτι οἱ ἄνθρωποι μὴ γνωρίζοντες ἑαυτοὺς φαντάζονται ὅτι εἶνε πλουσιώτεροι, καλλίτεροι, ὠραιοτέροι καὶ ἀγαθώτεροι τοῦ ὅτι εἶνε· ἢ εἰσὶν· ἀλλ' ἡ σοφία δὲν γίνεται παίγιον τῆς φασμαγορίας ταύτης· ἡ γνώσις ἑαυτοῦ διδάσκει αὐτὸν ὅτι τὸ σῶμα δὲν εἶνε ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἡ ἀόρατος ψυχὴ, ἡ ὁποία διὰ τοῦτο ὀφείλει νὰ ζῆ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῆς καὶ φύσιν. Περαιτέρω ἐξετάζων ἑαυτὸν ἀναγνωρίζει ὅτι εἶνε μικροκόσμος, ὅτι ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν νόησιν καὶ τὴν σοφίαν, ἧτις ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ κυβερνᾷ αὐτόν. Ὁ Πλωτῖνος παραδέχεται ἀδιστάτως τὴν διδασκαλίαν ταύτην τοῦ Πλάτωνος καὶ ὁ μαθητὴς του Πορφυρίου ἀπέφωσεν αὐτῷ μεγάλην πραγματείαν, τῆς ὁποίας ἀποσπάσματα σφύονται οὐκ ὀλίγα παρὰ τῷ Στοβακίῳ (Ἄνθολογ. 21).

Ἡ ὁμιλία αὕτη τοῦ Μεγάλου Βασιλείου εἶνε θεωρητικὴ ἔμα καὶ πρακτικὴ. Χριστιανός, φιλόσοφος στηρίζει τὴν διδασκαλίαν του ἐπὶ τῆς διπλῆς βάσεως τῆς πίστεως καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἀρχεται διὰ τοῦ Πρὸσθεχε σεαυτῶ. «Πρὸσθεχε σεαυτῶ καὶ γνωθὶ ὅτι τὸ μὲν λογικὸν ἐστὶ καὶ νοερὸν τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ, παθητικὸν καὶ ἄλογον· καὶ τῷ μὲν φύσει

τὸ κρατεῖν ὑπάρχει, τοὺς δὲ τὸ ὑπακούειν τῷ λόγῳ καὶ καταπέθεσθαι. «Ὅλος δὲ σὺ καὶ ἀκριβὲς σεαυτοῦ κατανόησις αὐτάραξη παρέξει χειραγωγίαν καὶ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν γὰρ προσέχης σεαυτῷ, οὐδὲν δεήσει ἐκ τῆς τῶν θείων κατασκευῆς τῶν Δημιουργῶν ἐπιγυμναίειν, ἀλλ' ἐν σεαυτῷ, οἷον ἐκ μικρῷ τινὲ ἀσπασίμῳ, τὴν μεγάλην κατόβει τοῦ κτίσαντός σε σοφίαν».

«Ἀσώματον νοεῖ τὸν Θεὸν ἐκ τῆς ἐνυπαρχούσης σοὶ ψυχῆς ἀσώματου, μὴ περιγραφόμενον τόπω, ἐπειδὴ οὐδὲ ὁ σὸς νοῦς προηγουμένην ἔχει τὴν ἐν τόπῳ ἀκριβῆν, ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς τὸ σῶμα συναρείας ἐν τόπῳ γίνεται. Θεωμάζε τὴν τεχνίτην, πῶς τῆς ψυχῆς σου τὴν δύναμιν πρὸς τὸ σῶμα συνῶδῃσεν, ὡς, μέχρι τῶν περὰ τὸν αὐτοῦ δαίμονου, τὰ πλεῖστα οὐρετώτα μέλη πρὸς μίαν συμπνοίαν καὶ κοινωνίαν ἄγειν».

Ὁ ἅγιος Βασίλειος εἶνε μᾶλλον πρωτότυπος ἐν τῇ πρακτικῇ ἐφαρμογῇ τοῦ γνωμικῆ «Πρόσεχε σεαυτῷ», ὅτε παριστάνει εἰς τὴν νεότητά μὲν τὰς φαντασιοληΐας τῆς, εἰς πᾶσαν δὲ ἡλικίαν τὰ πάθη τῆς, κατ' ὑπομονήσκει μὲν εἰς τοὺς πλουσίους τὸ ἀπατηλὸν τῶν ἐπιγυμνῶν, ἐγκαρδιώνει δὲ τὴν πτωχόν, καὶ δεικνύει ἐν ἀλλήλῃ τὴν τε δυστυχίαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου. Μάλιστα δὲ ἐν τῷ Σ' κεφαλαίῳ αἴρεται εἰς ὕψος λόγου θευμαστὸν. Οὐδεὶς ῥήτωρ ἀληθῶς, οὐδεὶς φιλόσοφος τοιαύτην γλῶσσαν μετεχειρίσθη πρὸς τὸν πτωχόν, τὸν δυστυχῆ τούτον ἀπόκληρον τῶν θείων ἀγαθῶν καὶ τῷ ὑπέμνησε τὴν σοφίαν αὐτοῦ καταγωγῆν.

Ἡ ἡθικὴ διδασκαλία ἀμιλλᾷται πρὸς τὸ ῥητορικὸν κάλλος. Καὶ ὁ μὲν πῖναξ τῶν ἀποπληνῶν μετὰ τῶν κινδύων τῆς νεότητος δεικνύει μέγαν ἠθολόγον· ἡ δὲ εἰκὼν τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου τὸν παιητὴν καὶ ῥήτορα. Ὁ Βασίλειος ἐγίνωκε διὰ τῆς μελαγχολικῆς καὶ ἐμβριθεῦς αὐτοῦ ῥητορείας νὰ περιστῇ τὴν ἀθλιότητα τοῦ βίου καὶ τὸ παροδικὸν τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου ἡμῶν. Ἐς ἀπάντων τῶν ἔργων τῶν παραγθέντων ἐκ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων κατὰ τὸν Β' καὶ Δ' αἰῶνα μ. Χ. ἡ ὁμιλία αὕτη εἶνε βεβαίωτατα ἡ ἀναμιμνήσκουσα καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τὴν καθαρότητα τοῦ ὅρου καὶ τὸ ὑψηλὸν τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας.

Παρατιθέμεθα κατωτέρω πῖνακα τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, ὡς κατέταξεν αὐτὰς ὁ Πλωτῖνος, πρὸς κατανόησιν τῶν φιλοσοφικῶν δραν, τοὺς ὁποίους μετεχειρίζεται ὁ Μέγας Βασίλειος, οὕτως ὁ Πλωτῖνος μετὰ τοῦ Πλάτωνος ὑπέβλεψεν οἱ ἀληθεῖς διδασκαλὴ τῆς φιλοσοφίας.

Ψυχολογία Πλωτίνου.

Ἡ ἀπλή καὶ ἐνιαία ψυχὴ σύγκεται ἐκ τριῶν συστατικῶν στοιχείων·

- α) Ἐκ τῆς ἀλόγου ψυχῆς,
- β) Ἐκ τῆς λογικῆς ψυχῆς καὶ
- γ) Ἐκ τοῦ νοῦ.

Καὶ ἐκείνης μὲν μέρη εἶνε·

- 1) Ἡ ἔξω αἰσθῆσις, τῆς ὁποίας μορφή εἶνε ὁ τύπος (πάθος)
- 2) Ἡ αἰσθῆσις ἡ ἐνδοῦ, τῆς ὁποίας μορφή εἶνε ἡ ἀντιληψὶς κοινὴ καὶ εἰς τὴν λογικὴν ψυχὴν·
- 3) Ἡ αἰσθητικὴ φαντασία καὶ
- 4) Τὸ ὁρεκτικόν, τὸ ὁποῖον μορφαί εἶνε τὸ ἐπιθυμητικὸν μετὰ τοῦ θυμικοῦ.

Τῆς δὲ λογικῆς ψυχῆς μέρη εἶνε·

- 1) Ἡ διάνοια καὶ ὁ λογισμὸς, τῶν ὁποίων ἐνέργειαι εἶνε τὸ διανοεῖσθαι, τὸ κρίνειν καὶ τὸ λογιζέσθαι·
- 2) Ἡ δόξα·
- 3) Ἡ ἐνδοῦ αἰσθῆσις·
- 4) Ἡ λογικὴ φαντασία·
- 5) Ἡ μνήμη καὶ
- 6) Ἡ ὀλέπις.

Τὸ δὲ νοῦ τέλος ἐνέργειαι εἶνε ἡ νόσις καὶ ἡ διάνοια· ἐποπτικὸς νοῦς καὶ διασκεπτικὸς τῶν νεωτέρων.

Ἡ ὁμιλία ἀπηγγέλθη μὲν ἐν τῷ ναφῷ τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας, ἀγνωεῖται ὅμως ὁ χρόνος, καθ' ὃν ὁ ἱερός Πατήρ ἐδίδαξε ταύτην.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΠΡΟΣΕΧΕ ΣΕΑΥΤΩ.

Α'. Προοίμιον. Ὁ σκοπὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παροχῆς τοῦ λόγου· ἀνάγκη ἰσυχίας πρὸς κατανόησιν αὐτοῦ καὶ προσοχῆς· ἡ σαφήνεια καὶ τὸ εὐθύνοπτον αὐτοῦ, ὅπως καὶ τὸ προκείμενον γνωμικὸν «Πρόσθεχε σεαυτῶν» εἶνε δὲ εὐλημέων ἐκ τοῦ ἰε' κεφαλαίου τοῦ Δευτερονομίου (ιε', 9), ἔχοντος πληρῶς οὕτω· «Πρόσθεχε σεαυτῶν μὴ γέννηται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα».

Πρότασις. Εὐκολώτεραι καὶ ταχύτεραι αἱ διὰ τῆς διανοίας ἁμαρτίαι ἢ αἱ σωματικαί· ἡ ἀνάγκη μείζονος προσοχῆς διὰ τὸ πνεῦμα.

Τοῦ λόγου¹ τὴν χρῆσιν δίδωκεν ἡμῖν ὁ κτίσας ἡμᾶς Θεός, ἵνα τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν ἀλλήλοις ἀποκαλύπτωμεν, καὶ διὰ τὸ κοινωνικὸν τῆς φύσεως² ἕκαστος τῶν πλησίων μεταδιδόμεν, ὡσπερ ἐκ τιῶν ταμιείων τῶν τῆς καρδίας κρυπτῶν³, προφέροντες τὰ βουλευόμενα. Εἰ μὲν γὰρ γυμνῇ τῇ ψυχῇ διε-

1. Τοῦ λόγου· νοεῖ τὸν προφορικὸν λόγον, οὗλ' δὲ τὸν ἐνδιάθετον.
2. Τὸ κοινωνικὸν τῆς φύσεως· ἡ κοινωνικότης εἶνε καὶ φυσικῶς καὶ ἱστορικῶς ἀποδεικνυμένη ὅτι ἔγκειται τῶ ἀνθρώπῳ ὡς φυσικὴ ὀρμηὶ καὶ ἀνάγκη.
3. Τῶν κρυπτῶν· ἡ μεταφορὰ ἐκ τῶν ταμιείων καθὼς δὲ ἐξ αὐτῶν μεταδιδόμεν ὅ,τι ἐν αὐτοῖς ἔχοντες ἀποκειμένον, οὕτω καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ ἀποκειμένων μεταδιδόμεν εἰς τὸν πλησίον ὅ,τι ὅλομεν ἀνακοινούντες καὶ οἰονεῖ ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας ἐξάγοντες τὰς ἀπορρήτους ἡμῶν ἢ γενικῇ κρυπτῶν προσδιορίζει τὸ μεταδιδόμεν.

ζῶμεν, εὐθὺς ἂν ἀπὸ τῶν νοημάτων ἀλλήλοις συνεγιγόμεθα· ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ παραπετάσματι τῇ σαρκί⁴ καλυπτομένη ἡμῶν ἡ ψυχὴ τὰς ἐνοίας ἐργάζεται, ῥημάτων δεῖται καὶ ὀνομάτων⁵ πρὸς τὸ δημοσιεῖν τὰ ἐν τῷ βάθει κείμενα. Ἐπειδὴν οὖν ποτε λάβηται φωνῆς σημαντικῆς⁶ ἢ ἐνοια ἡμῶν, ὡσπερ πορθημῶ τινί, τῷ λόγῳ ἐποχουμένη, διαπερῶσα τὸν ἀέρα, ἐκ τοῦ φθιγγόμενου μεταβαίνει πρὸς τὸν ἀκούοντα· κἂν μὲν εὐρη γαλήνην βῆθειαν καὶ ἰσυχίαν ὡσπερ λιμέσιν εὐδαίαις καὶ ἀχειμάστοις, ταῖς ἀκοαῖς τῶν μανθανόντων ὁ λόγος ἐγκαθορμίζεται· ἐάν δέ, οἷον ζάλη τις τραχεῖα ὁ παρὰ τῶν ἀκούοντων θόρυβος ἀντιπνεύσῃ⁷, ἐν μέσῳ τῷ ἀέρι διαλυθεῖ ἐναυαίγησε. Ποιήσατε τοῖνυν γαλήνην τῷ λόγῳ διὰ τῆς σιωπῆς. Ἰσως⁸ γὰρ ἂν τι φανερὸν χρῆσιμον ἔχον τῶν ἀγωγίμων.

Δυστήρατός ἐστιν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος⁹, ῥηδίως δυνάμενος

4. Τῇ σαρκί· ἡ σὰρξ ἦται τὸ σῶμα ὀνομάζεται παραπέτασμα τῆς ψυχῆς καὶ περικάλυμμα· ὁ ἱερὸς Παῦλος ὀνομάζει τὸ σῶμα ὀστράκινον σκεῦος καὶ οἶκημα τῆς ψυχῆς.
5. Ὀνομάτων καὶ ῥημάτων· τὰ δύο ταῦτα ἀπαντώντα παρὰ Πλάτωνι συνηνεμένα σημαίνουσι λέξεις καὶ φράσεις.
6. Φωνῆς σημαντικῆς· ἔσχος ἡ παρομοίωσις τοῦ προφορικοῦ λόγου πρὸς πορθημῶν, διὰ τοῦ ὁποίου διαπερῶ ἡ ἐνοια τὸν ἀέρα· ὁρθῶς ἀρα λέγονται αἱ λέξεις ἢ σὰρξ τῶν ἐνοιῶν· ἐξακολουθεῖ δὲ ἡ παρομοίωσις μέχρι τέλους.
7. Ἀντιπνεύση· ὁ θόρυβος ἀντιπνεύση, ὡς ζάλη τις ἀντιπνεῖ.
8. Ἰσως γὰρ ἂν τι φανερῶν· ἡ εὐκτικὴ πρὸς μετριωτέραν ἔκφρασιν τῆς ὀρθοτικῆς τῶν ἀγωγίμων· ἀγωγήμα ὀνομάζονται τὰ ἐμπορευόμενα τὰ φερόμενα ὑπὸ τοῦ πλοίου· πλοῖον μὲν ὁ προφορικὸς λόγος, ἀγωγήμα δὲ αἱ ἐνοιαί. Ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τῆς Δ' ὀμιλίας τῆς Ἐξαήμερου (ἐν σελ. 38 τοῦ παρόντος τόμου) παραβάλλει τὸ ἀκρατέριον πρὸς θέλασσαν.
9. Ὁ τῆς ἀληθείας λόγος· πᾶσα μὲν ἀλήθεια εἶνε δύσληπτος τῶν

ἐκφεύγειν τοὺς μὴ προσέχοντας, οὕτω τοῦ Πνεύματος οἰκονομήσαντος,¹⁰ συνεσταλμένοι αὐτῶν εἶναι καὶ βραχύν, ὥστε πολλὰ ἐν ὀλίγοις δηλοῦν, καὶ διὰ συντομίαν εὐκόλον εἶναι τῇ μνήμῃ προσκατέχεσθαι. Καὶ γὰρ φύσει ἀρετὴ λόγου, μῆτε ἀσαφείας κρύπτειν τὰ σημασιόμενα, μῆτε περιττὸν εἶναι καὶ μάταιον, εἰχὴ τοὺς πράγμασι περιρρέοντα¹¹.

Ἄποιοι οὖν δὴ ἐστὶ καὶ ὁ ἀρτίως ἡμῖν ἐκ τῶν Μωυσέως βίβλων¹² ἀνεγνωσμένος λόγος, οὗ μέμνησθε πάντως οἱ γε φιλόπονοι¹³, πλὴν εἰ μὴ που διὰ βραχυτέτα παρεδραμεν ὑμῶν τὰς ἀκοάς. Ἐχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· «Πρόσχε σεαυτῶ, μὴ

μὴ προσέχοντι, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἡ χριστιανικῇ, ἣ διὰ τῶν Γραφῶν διασκομμένη.

10. Οἰκονομήσαντος=κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν· σημαίνει δὲ ἡ λέξις αὕτη τὴν τοιαύτην διατάξιν καὶ τὴν συνυπαμύναν μέσων καὶ σκοποῦ, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζηται ἡ ἐπιτυχία τούτου· διὰ τοῦτο ἡ λέξις κεῖται πολλαίκις ἀντὶ τοῦ πρόνοια. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας καὶ ἀπολυτρώσεως ὀνομάζεται οἰκονομία.

11. Περιρρέοντα· κυρίως ἐπὶ ὕδατος πλεονάζοντος καὶ ῥέοντος περί τῆς κοίτης ποταμοῦ τινος ἡ λίμνης εἰς ὁδὸν δὲ χρησιμεύοντος· μεταφορικῶς λέγεται καὶ ἐπὶ ἐνδύματος πολὺ πλατέος· ἐσθῆς περισσῆ καὶ περιρρέουσα (Γρηγόρ.). ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ τοῦ στενοῦ ῥιτισμοῦ καὶ τοῦ πλατισμένου ἢ ἄλλως ῥητορικῶς.

12. Αναφέρει τὸ χωρίον τὸ εἰς ἐξηγήσειν καὶ ἀνάπτυξιν προκείμενον· τὸ χωρίον τοῦτο ἔχει κυρίως σχέσιν πρὸς τὸ ἔτος τῆς ἀφέσεως τῶν Ἰουδαίων· συνιστᾷ δὲ ὁ Μωυσῆς εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ φαίνονται πονηροὶ καὶ ἀσπλαγγεῖς πρὸς τοὺς ἔθνεσιν καὶ δὲν δαειζοῦσιν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην· ὁ Θεὸς θὰ τιμωρήσῃ αὐτοὺς· ὁ ῥήτωρ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ χρῆσει τοῦ ὁδομαῶς σχετίζει αὐτὸ πρὸς τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν του, ἀλλὰ μᾶλλον λαμβάνει ἀντὶ τοῦ ἘΓνωθῆ σεαυτῶν, ὡς εἴρηται.

13. Οἱ γε φιλόπονοι=ὁ μετὰ προσοχῆς ἐργαζόμενος καὶ κοπιᾶζων νὰ νοήσῃ τὰ ἀναγνωσκόμενα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

ποτε γένηται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα¹⁴».

Εὐκόλοι ἐσμεν πρὸς τὰς κατὰ διάνοιαν ἀμαρτίας οἱ ἄνθρωποι. Διόπερ ὁ πλάσας καταμόνας¹⁵ τὰς καρδίας ἡμῶν, εἰδὼς ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς ἀμαρτίας ἐν τῇ ὁρμῇ πληροῦται τῇ κατὰ πρόθεσιν¹⁶, τὴν ἐν τῷ ἡγεμονικῷ¹⁷ καθαρότητα πρώτην ἡμῖν διετάξατο. Ὡ γὰρ μάλιστα προχειρῶς ἐξαμαρτάνομεν, τοῦτο πλείονος φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἤξιωσεν. Ὡσπερ γὰρ τῶν σωμάτων τὰ ἀσθενέστερα οἱ προμηθέστεροι τῶν ἰατρῶν ταῖς προφυλακτικαῖς ὑποθήκαις¹⁸ πόρρωθεν ἀσφαλίζονται, οὕτως ὁ κοινὸς κηδεμῶν καὶ ἀληθινὸς τῶν ψυχῶν ἰατρός, ὁ μάλιστα ἡμῶν οἶδε πρὸς ἀμαρτίαν ὀλισθηρότερον¹⁹, τοῦτο ἰσχυροτέραις

14. Δευτερον. ιε', 19.

15. Καταμόνας=χωρὶς ἐκάστην· καθεμίαν χωριστά.

16. Τῇ κατὰ πρόθεσιν ὁρμῇ· κακία ἐστὶν οὐχὶ οὐσία ζῶσα καὶ ἐμψυχος, ἀλλὰ διαθέσις ἐν ψυχῇ ἐναντίως ἔχουσα πρὸς ἀρετὴν διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ καλοῦ ἀπόπτωσιν τοῖς ῥαθμίσις ἐγγιγνομένη (ἐπιλ. β' εἰς Ἐξαήμερον. ἐν σελ. 29 τοῦ παρόντος τόμου). Τοιαύτη οὖσα ἡ ἀμαρτία εἶνε κίνησις ψυχικὴ συνσταμένη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀπόρρασιν τῆς καρδίας· τὸ δὲ σῶμα ἀπλῶς ἐξυπηρετεῖ ὡς ὄργανον· ἀδιάρρονον ἄρα ἂν ἐκδηλωθῇ καὶ διὰ τῆς πράξεως ἢ περιορισθῇ εἰς ἀπλὴν ἀπόρρασιν. Διὰ τὴν συνειδησιν εἶνε συντελεσμένη καὶ διὰ τὴν ψυχὴν.

17. Τὴν ἐν τῷ ἡγεμονικῷ καθαρότητα· ἡγεμονικὸν εἶνε ἡ συνειδησις μετὰ τῶν ἠθικῶν αὐτῆς ἀρχῶν καὶ ἀξιωματῶν ἢ νομοθετοῦσα καὶ κρίνουσα καὶ ἀποτελοῦσα τὴν ἡγεμίαν τοῦ ὅλου ψυχικοῦ ἡμῶν βίου· ἡ δὲ καθαρότης τοῦ ἡγεμονικοῦ συνίσταται εἰς τὴν καθαρότητα τῶν ἀρχῶν, ἀποφάσεων καὶ ἐνεργειῶν, ἀλλὰς λέξισιν εἰς τὴν καθαρότητα ἐλατηρίων, μέσων, ἐνεργειῶν καὶ σκοποῦ.

18. Προφυλακτικαῖς ὑποθήκαις· εἶνε αἱ ἱατρικαὶ συμβουλαὶ αἱ παρεγγόμεναι εἰς τοὺς ἀσθενεῖς πρὸς πρόληψιν πάσης ἀσθενείας.

19. Ὀλισθηρότερον· ἡ λέξις μεταφορικῶς ἐκ τῶν ὀλισθητῶν· σημαίνει

προκατελάβετο φυλακῆς. Αἱ μὲν γὰρ διὰ τοῦ σώματος πράξεις καὶ χρόνου δέονται, καὶ εὐκαιρίας, καὶ καμάτων, καὶ συνεργῶν, καὶ τῆς λοιπῆς χορηγίας²⁰. Αἱ δὲ τῆς διανοίας κινήσεις ἀχρόνως ἐνεργούνται, ἀκόπως ἐπιτελούνται, ἀπραγματευτῶς συνίστανται, πάντα καιρὸν ἐπιτηδεῖον ἔχουσιν.

Καὶ ποῦ τις τῶν σοβαρῶν καὶ κατωφρωμένων ἐπὶ σεμνότητι, πλάσμα σωφροσύνης ἐξωθεν περικείμενος²¹, ἐν μέσοις καθιζόμενος πολλάκις τοῖς ἐπ' ἀρετῆ αὐτὸν μακαρίζουσι, ἀπέδραμε τῇ διανοίᾳ πρὸς τὸν τῆς ἀμαρτίας τόπον ἐν τῷ ἀφανεί τῆς καρδίας κινήματι. Εἶδε τῇ φαντασίᾳ τὰ σπουδαζόμενα, ἀνετυπώσατό τινα ὁμιλίαν οὐκ εὐπρεπῆ, καὶ ὅπως ἐν τῷ κρυφαίῳ τῆς καρδίας ἐργαστηρίῳ, ἐναργῆ ἐν αὐτῷ τὴν ἡδονὴν ζυγοσφύσας, ἀμάρτυρον²² ἔσω τὴν ἀμαρτίαν ἐργάσατο, ἄγνωστον πᾶσιν, «εἰς ἂν ἔλθῃ ὁ ἀποκαλύπτων τὰ κρυπτά τοῦ σκότους καὶ φανερῶν τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν²³».

Φύλαξαι οὖν μὴ ποτε γένηται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ

ὅτι ὁ,τι εὐκόλως γλιστρᾷ καὶ πίπτει, ὡς ἡ ψυχὴ, ἥτις εὐκόλως γλιστρᾷ εἰς τὴν ἀμαρτίαν καὶ πίπτει· τὸ γλιστρᾶν ἂν εἶνε ἀρὰ γε αὐτὸ τὸ ὀλισθαίνειν· πῶς ὅμως τὸ ὀλισθηρὸν γλιστρῶν; τὸ οὐ ἐγένετο γλ·

20. Καὶ τῆς λοιπῆς χορηγίας=καὶ παντὸς ἄλλου ἀναγκαίου μέσου· μεταφορικῶς ἐκ τῶν ἀναγκαίων μέσων πρὸς παρασκευὴν τοῦ χοροῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· ἀπραγματευτῶς=ἄνευ τινὸς κωλύματος.

21. Περικείμενος... πλάσμα σωφροσύνης· αἰετοπε τοῖς ψευδοδιδάσκαλοι οἱ κατωφρωμένοι (κομπάζοντες) ἐπὶ σεμνότητι καὶ σοβαρότητι περιβάλλονται τὸ ἐξωτερικὸν ἔνδυμα τῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς, ἐνῶ εἶνε λυκά ἄρπαγες.

22. Ἀμάρτυρον ἔσω· ἄνευ ἐξωτερικοῦ μάρτυρος βλέποντος τὴν ἐνεργεῖαν διαπράττειται ἡ ἀμαρτία ἐν τῇ ψυχῇ.

23. Α' Κορινθ. θ', 5.

σου ἀνόμημα. Διότι αἱ μὲν τοῦ σώματος πράξεις ὑπὸ πολλῶν διακόπτονται²⁴. ὁ δὲ κατὰ πρόθεσιν ἀμαρτάνων τῷ τάχει τῶν νοημάτων συναρπαιζομένην ἔχει τὴν ἀμαρτίαν. Ὅπου οὖν ὀξὺ τὸ παράπτωμα, ταχεῖα δέδοται ἡμῖν ἡ φυλακὴ. Διαμαρτύρεται γάρ²⁵. «Μὴ ποτε γένηται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα».

Μᾶλλον δὲ ἐπ' αὐτὴν τοῦ λόγου τὴν ἀρχὴν²⁶ ἀναδράμωμεν.

Β'. Ὁ Θεὸς παρέσχεν εἰς μὲν τὰ ζῷα τὸ ἐνστικτικὸν ὡς ὁδηγόν. τὸ δὲ λογικὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Τὸ παράγγελμα ἀποτείνεται εἰς τὸ λογικόν.

«Πρόσεχε, φησί, σεαυτῷ». Τῶν ζῶων ἕκαστον παρὰ τοῦ τὰ πάντα συστησαμένου Θεοῦ οἴκοθεν ἔχει τὰς ἀφορμάς¹ πρὸς τὴν φυλακὴν τῆς οικείας συστάσεως. Καὶ εὖροις ἂν, εἰ καταμάθοις ἐπιμελῶς, τῶν ἀλόγων τὰ πλεῖστα ἀδίδακτον ἔχοντα τὴν πρὸς τὸ βλέπτον διαβολὴν², καὶ φυσικῆ τινι πάλιν ὀλῃ πρὸς τὴν τῶν ὠφελούντων ἀπόλαυσιν ἐπειγόμενα. Διὸ καὶ ἡμῖν ὁ παιδεύων ἡμᾶς Θεός³ τὸ μέγα τοῦτο παράγγελμα δέδωκεν,

26. Τὴν ἀρχὴν ἀναδράμωμεν· ἀρχεται ἀναλύσεως εἰς ἀρχῆς· ὁ μᾶλλον ἐπανορθωτικός.

24. Διακόπτονται· κωλύονται, ἐμποδίζονται κατὰ τὴν ἀνεξίτητον καὶ ἀνάπτειν αὐτῶν· ἀντιτίθεται πρὸς τὸ ἐπιόμενον συναρπαιζομένην=ἀμέσως φθάνουσιν εἰς τὴν τελείαν τῆς ἀνάπτειν.

25. Διαμαρτύρεται· τουτέστιν· ἐπιστάται ἢ προσοχῇ ἀκριβοῦς εἰς τὸ μέρος τὸ διατρέχον τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον· ἢ διαμαρτύρησις δὲ συνίσταται εἰς τὸ γραρικὸν λόγιον «μὴ ποτε κτλ.».

1. Οἴκοθεν ἔχει τὰς ἀφορμάς=εἰς φύσιν κατέχει τὰ μέσα.

2. Τὴν πρὸς τὸ βλέπτον διαβολὴν=ἀποτροπὴν καὶ μῖστος.

3. Ὁ παιδεύων ἡμᾶς Θεός· ὁ κόσμος τῶν τε ὀρυκτῶν καὶ φωτῶν

ἴνα, ὅπερ ἐκείνοις ἐκ φύσεως, τοῦτο ἡμῖν ἐκ τῆς τοῦ λόγου βοη-
θείας προσγένηται, καί, ὅπερ κατορθοῦται τοῖς ἀλόγοις⁴ ἀνε-
πιστάτως, τοῦτο παρ' ἡμῶν ἐπιτελεῖται διὰ τῆς προσοχῆς
καί τῆς συνεχοῦς τῶν λογισμῶν ἐπιστάσεως, καί φύλακες
ὄντες ἀκριβεῖς τῶν παρὰ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν ἀφορμῶν⁵, φεύ-
γοντες μὲν τὴν ἀμαρτίαν, ὡσπερ τὰ ἄλογα φεύγει τῶν βρω-
μάτων τὰ δηλητήρια, διώκοντες δὲ τὴν δικαιοσύνην, ὡσπερ
κάκεινα μεταδιώκει τῆς πύας τὸ πρόξυμον. Πρόσεχε οὖν σεαυ-
τῷ, ἵνα δυνατὸς ᾖς διακρίνειν τὸ βλάπτον ἀπὸ τοῦ σφίζοντος.

Ἐπειδὴ δὲ διπλοῦν τὸ προσέχειν⁶, τὸ μὲν, σωματικοῖς
ὀφθαλμοῖς ἐνατενίζει⁷ τοῖς ὄρατοῖς, τὸ δέ, τῇ νοεῖ⁸ τῆς ψυ-
χῆς δυνάμει ἐπιβάλλειν τῇ θεωρίᾳ⁸ τῶν ἀσωμάτων, ἂν μὲν
ἐπὶ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἐνεργείας κείσθαι εἴπωμεν τὸ παράγ-

καί ζῶον οὐ μόνον εἶνε ἐργαστήριον, ἐν ᾧ εὐρίσκουμεν ἐκ τῶν προτέρων
ἐναποτεθειμένα πάντα τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ὑπαρξίν ἡμῶν καὶ ἀνά-
πτυσίν μέσα, ἀλλὰ καὶ σχολεῖτον, δι' οὗ ὁ Θεὸς διδάσκει καὶ προάγει
ἡμᾶς (Ἐξατμ. ἡμ. Α', ἐν σελ. 20 τοῦ ἀνα χετρας τόμου)

4. Ἀνεπιστάτως ἢ ἀκρίβως ἐνώκα τῆς ἐπιστάσεως· ἀνευ σκέψεως
καὶ προσοχῆς· αὐτομάτως λατῶν· ἐν τῷ σωματικῷ μηχανισμῷ τῶν
ζῶων ἐγείνεται ἡ τοιαύτη σκόπιμος ἐνέργεια αὐτῶν.

5. Ἀφορμῶν· συνήθως λέξις τοῦ Μεγάλου Βασιλείου μεταχειριζομέ-
νου ταύτην ἐπὶ τῆς σημασίας τῶν μέσων.

6. Διπλοῦν τὸ προσέχειν· ἢ διπλὴ προσοχή, ἢ ἐσωτερικὴ καὶ ἢ
ἐξωτερικὴ.

7. Ἐνατενίζειν=ἔχειν τὸ ὄμμα ἀτενῆς καὶ προσηλωμένον πρὸς
ἕνα ἅπαντᾶ ἢ λέξις παρὰ τοῖς Πατράσιν.

8. Ἐπιβάλλειν τῇ θεωρίᾳ· ἐπὶ μεταγενεστέρων τὸ ῥῆμα οὕτω καὶ
παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς, σημαίνει δὲ τὸ ἀσχολεῖσθαι· ἢ πνευματικὴ λατῶν
συγγέντησις πρὸς ἔρευναν καὶ μελέτην τῶν ἀσωμάτων καὶ οὐρανίων καὶ
ἢ περὶ ταῦτα ἐσωτερικὴ προσοχή νοεῖται διὰ τῆς φράσεως ταύτης.

γελμα, εὐθύς αὐτοῦ τὸ ἀδύνατον ἀπελεγχόμεν. Πῶς γὰρ ἂν τις
ἄλλον ἑαυτὸν τῷ ὀφθαλμῷ καταλάβῃ; Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἐφ' ἑαυ-
τὸν ὁ ὀφθαλμὸς κέχρηται τῷ ὄραν⁹, οὐ κορυφῆς ἐφικνεῖται, οὐ
τὰ νῶτα οἶδεν, οὐ πρόσωπα, οὐ τὴν ἐν τῷ βάθει τῶν σπλάγ-
χων διάθεσιν. Ἄσεβῆς οὖν τὸ λέγειν¹⁰ ἀδύνατα εἶναι τὰ τοῦ
Πνεύματος παραγγέλματα.

Λείπεται τοίνυν ἐπὶ τῆς κατὰ νοῦν ἐνεργείας τοῦ προσταγ-
ματος ἐξακούειν. «Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ»· τουτέστι πάνταχθεν
σεαυτὸν περισκόπει. Ἀκοίμητον ἔχε πρὸς τὴν σεαυτοῦ φυλα-
κὴν τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα¹¹. Ἄ· Ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις¹².
Κεκρωμένοι βρόχοι παρὰ τοῦ ἔχθρου πολλαχθεν καταπεπῆ-
γασιν. Πάντα οὖν περισκόπει, αἶνα σῶζῃ ὡσπερ δορκὰς ἐκ βρό-
χων. καὶ ὡσπερ ὄρνεν ἐκ παγίδος¹³. Ἡ μὲν γὰρ δορκὰς ἀνά-
λωτὸς ἐστί τοῖς βρόχοις δι' οὐξύτητα τῆς ὀράσεως· ὅθεν καὶ
ἐπιώνυμός ἐστι τῆς οἰκείας οὐξοδορκίας¹⁴. τὸ δὲ ὄρνεν κούφῳ
τῷ πτερῷ ὑψηλότερον τῆς ἐπιβουλῆς τῶν ἀγρευόντων, ὅταν
προσέχη, γίνεται. Ὅρα οὖν μὴ χεῖρων φανῆς τῶν ἀλόγων

9. Κέχρηται τῷ ὄραν· ὁ ὀφθαλμὸς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ βλέπῃ
ἑαυτὸν.

10. Ἄσεβῆς οὖν τὸ λέγειν· εἶνε ἡ ὑψίστη ἀσεβεία ὁ διῆχρισμὸς
ἐπὶ ὁ Θεὸς ἀδύνατα παρ' ἡμῶν ζητεῖ.

11. Τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα· πολλαχθὺ ἀπαντᾷ ἡ φράσις αὕτη· νοεῖ-
ται δὲ ἡ συνειδήσις τοῦ ἀνθρώπου, δι' ἣς πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἐνέργειαν
σταθαιζει ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου· δέον λατῶν τὸ ὄμμα τοῦτο νὰ ᾖνε
ἀκοίμητον· ἢ διηνεχῆς ἐγγήγορις καθιστᾷ τοῦτο τοιοῦτον.

12. Ἐκκλησιαστ. Θ', 20.

13. Παροιμ. Σ', 5.

14. Ὀξοδορκίας· ἐκ τῆς ὀξείας ὀράσεως ὀνομάσθη δορκὰς τὸ ζῶον
τοῦτο, ὅπερ καρκάδι ἢ κοινὴ ὀνομάζει.

πρὸς τὴν σεαυτοῦ φιλακίαν· μὴ ποτε ταῖς παγίσιν ἀλούς, θήρμα γένη τοῦ διαβόλου, ἀεζωγραημένος ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα¹⁵».

Γ'. Ἡ ψυχὴ ἀποτελεῖ τὸν κυρίως ἄνθρωπον· ἡ σχέσις τοῦ παραγγέλματος πρὸς ταύτην ἢ ἀνάγκη τῆς ἐπὶ τοῦ σώματος κυριαρχίας αὐτῆς.

«Πρόσεχε οὖν σεαυτῶ»· τουτέστι, μὴτε τοῖς σοῖς, μὴτε τοῖς περὶ σέ, ἀλλὰ σεαυτῶ μόνῳ πρόσεχε. Ἄλλο γάρ ἐσμεν ἡμεῖς αὐτοί, καὶ ἄλλο τὰ ἡμέτερα, καὶ ἄλλο τὰ περὶ ἡμᾶς. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἐσμεν ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς, καθὼ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος γεγενήμεθα· ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα, καὶ αἱ δι' αὐτοῦ αἰσθήσεις¹· περὶ ἡμᾶς δὲ χρήματα, τέχνη καὶ ἡ λοιπὴ τοῦ βίου κατασκευή.

Τί οὖν φησιν ὁ λόγος; Μὴ τῇ σαρκὶ πρόσεχε, μηδὲ τὸ ταύτης ἀγαθὸν ἐκ παντός τρόπου δίωκε, ὑγίειαν καὶ κάλλος καὶ ἡδονῶν ἀπολαύσεις καὶ μακροβιώσιν· μηδὲ χρήματα καὶ δόξαν καὶ δυναστείαν θαύμαζε· μηδὲ ὅσα σοι τῆς προσκαιροῦ ζωῆς τὴν ὑπερσείαν πληροῖ², ταῦτα μεγάλα νομίσας, τῇ περὶ

15. Β' Τιμόθ. β', 26. Καὶ ἀλλαχού ὁ ἱερεὺς Πατὴρ μεταχειρίζεται τὴν παραμύθειον ταύτην συμβουλευτικῶν Χριστιανούς νὰ μιμνῶνται τὴν μὲν ὀρχεῖα κατὰ τὴν προσοχὴν τῶν τῆδε, τὸ δὲ πτηνὸν κατὰ τὴν πρὸς τὰ ἄνω πτήσιν (Βλ. ἱμλ. εἰς τὸ «Μὴ δώσης ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς»).

1. Αἱ δι' αὐτοῦ αἰσθήσεις· ὁ ἱερεὺς Πατὴρ διακρίνει τῆς ψυχῆς οὐ μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰσθητικὴν λεγομένην ἢ ἄλογον ψυχὴν, ὅπερ ὁ Πλωτῖνος καλεῖ τὸ ὕψον. Τῆς ψυχῆς ἀποτελοῦσης τὴν οὐσίαν τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν καὶ τὸ σῶμα καὶ πᾶσα ἐνέργεια αὐτῆς ἐνεστέται ὅτι ὡς ἀνάγκη ταύτη εἶνε ἰσάκ τῆς.

2. Πληροῖ νοῦνται τὰ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα πρὸς ἱκανοποίησιν καὶ πλήρωσιν τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν.

ταῦτα σπουδῇ τῆς προηγουμένης σεαυτοῦ ζωῆς³ καταμείλει· ἀλλὰ πρόσεχε σεαυτῶ, τουτέστι τῇ ψυχῇ σου. Ταύτην κατακόσμει, καὶ ταύτης ἐπιμελοῦ⁴, ὥστε πάντα μὲν τὸν ἐκ τῆς πονηρίας ἐπιγινόμενον αὐτῇ ῥύπον ἀποικονομῆσθαι διὰ τῆς προσοχῆς, πᾶν δὲ τὸ ἀπὸ κακίας αἴσχος ἀποκαθαίρεσθαι⁵, παντὶ δὲ τῶ ἐξ ἀρετῆς κάλλει κατακοσμεῖν αὐτὴν καὶ φαίδρυνειν.

Ἐξέτασον σεαυτὸν τίς εἶ, γινῶθι σεαυτοῦ τὴν φύσιν· ὅτι θνητὸν μὲν σου τὸ σῶμα, ἀθάνατος δὲ ἡ ψυχὴ· καὶ ὅτι διπλῆ τῆς ἐστίν ἡμῶν ἡ ζωὴ· ἡ μὲν οἰκεία τῇ σαρκὶ, ταχύ παρερχομένη· ἡ δὲ συγγενὴς τῇ ψυχῇ, μὴ δεχομένη περιγραφὴν.

Πρόσεχε οὖν σεαυτῶ, μὴτε τοῖς θνητοῖς ὡς αἰδῖος ἐναπομείνης, μὴτε τῶν αἰθίων ὡς παρερχομένης καταφρονήσης. Ὑπερόχα σαρκός, παρέρχεται γάρ· ἐπιμελοῦ ψυχῆς, πράγματος ἀθανάτου. Ἐπιστήθι μετὰ πάσης ἀκριβείας σεαυτῶ, ἵνα εἰδῆς διανέμειν ἑκατέρῳ τὸ πρόσφορον, σαρκὶ μὲν διατροφῆς καὶ

3. Τῆς προηγουμένης ζωῆς· τουτέστι τῆς ἡγεμονουούσης καὶ ὡς ταυτῆς χρησιμεούσης ὡς ὁδηγὸς ἐν τῷ βίῳ σου.

4. Ταύτης ἐπιμελοῦ· συχνὰ ὁ ἀδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας ἐπακέρχεται εἰς τὴν ὠραίαν ταύτην συμβολὴν δι' αὐτῆς κατορθῶναι τὰ πάντα. Ἀποικονομῆσθαι· τοῦ παρακαμάζοντος ἀλληγορικῶς ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀπομακρύνειν ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν τι· ἀπαντᾶ παρ' Ἀρριανῶν, Στεβαίου καὶ Ἰεροκλεῖ.

5. Τί ἐστὶ κακία ἐρρήθη καὶ ἀνωτέρω· καθὼς δηλαδὴ ἡ ἀρετὴ θεωρεῖται ὡς ἡ ἐκτικὴ ἐκείνη δύναμις, δι' ἧς πᾶσα ἐνέργεια τοῦ πνεύματος εἶνε σύμφωνος πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς καὶ ἀρμονικὴ, οὕτω κακία θεωρεῖται τὴν ἀντίθετον ἐκείνης δύναμιν ἐκτικὴν καταστῶσαν καὶ ταύτην, ὥστε πᾶσα ἐνέργεια τῆς ψυχῆς νὰ ᾖ ἀντίθετος πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς· ποτηρία δὲ εἶνε αὐτὴ πάλιν ἡ κακία ὡς ἐκ τοῦ πόνου, ὃν συνεπάγεται ἐν τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τοῖς ἀποτελεσμάσιν αὐτῆς.

σκεπάσματα, ψυχῇ δὲ δόγματα εὐσεβείας, ἀγωγὴν ἀστείαν, ἀρετῆς ἀσκησιν⁶, παθῶν ἐπανόρθωσιν μῆτε ὑπερπαινεῖν⁷ τὸ σῶμα, μῆτε περὶ τὸν ὄχλον τῶν σαρκῶν⁸ ἐσπουδακέναι. Ἐπειδὴ γὰρ ἀεπιθυμεῖ ἡ σὰρξ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός, ταῦτα δὲ ἀλλήλοις ἀντίκειται⁹, ὅρα μὴ ποτε, προσθέμενος τῇ σαρκί, πολλὴν παράσχῃ τὴν δυναστείαν τῷ χεῖρον¹⁰. Ὡσπερ γὰρ ἐν ταῖς ῥοαῖς τῶν ζυγῶν, ἐὰν μίαν καταβαρύνῃς πλάστιγγα, κουφότεραν πάντως τὴν ἀντικειμένην ποιήσεις· οὕτω καὶ ἐπὶ σώματος καὶ ψυχῆς, ὁ τοῦ ἐτέρου πλεονασμὸς ἀνγκαίαν ποιεῖ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἐτέρου. Σώματος μὲν γὰρ εὐπαθῶντος, καὶ πολυσαρκεῖς βαρυνομένου, ἀνάγκη ἀδρανῆ καὶ ἄστονον εἶναι πρὸς τὰς οἰκειὰς ἐνεργείας τὸν νοῦν· ψυχῆς δὲ εὐεκτούσης καὶ διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν μελέτης πρὸς τὸ οἰκεῖον μέγεθος ὑψουμένης, ἐπόμενον¹¹ ἔστι τὴν τοῦ σώματος ἕξιν καταμακραίνεσθαι.

6. Ἀρετῆς ἀσκησιν=πράξεις ἐναρέτους καὶ ἀγαθῆς· οἱ Στωϊκοὶ πολλὰς εἰκόνας ἔλαβον ἐκ τῆς γυμναστικῆς.

7. Ὑπερπαινεῖν τὸ σῶμα καὶ ἐσπουδακέναι· ἀπαρέματα ἀντὶ προστακτικῶν.

8. Ὁχλὸν τῶν σαρκῶν· ἡ σὰρξ λέγεται θορυβώδης ἕνεκα τῆς πληθῆς τῶν φροντισῶν, τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖ καὶ τοῦ κόπου, τὸν ὅπουτον γενῶσιν αὐταί· ὁ Πλάτων καὶ οἱ Νεοπλατωνικοὶ μεταχειρίζονται τοὺς ὄρους τούτους ἐπὶ ἠθικῆς σημασίας.

9. Γαλάτ. ε', 17.

10. Τῷ χεῖρονι=τῷ κατωτέρῳ· τὸ σῶμα καὶ λόγῳ οὐσίας καὶ λέγει σκιωδότητος εἶνε κατώτερον τῆς ψυχῆς· χωρὶς ὅμως διὰ τοῦτο νὰ μὴ θεωρεῖται ἀνεγκατόν· ὁ αὐστηρὸς ἀσκητισμὸς τῶν θεραπευτῶν καὶ ἄλλων τῶν ἰουστιανικῶν αἰρέσεων καταδικάζεται (πρὸ τοῦ ἰουστιανικοῦ πνεύματος).

11. Ἐπόμενον ἔστι=ἕπεται.

Δ'. Τὸ μωσαϊκὸν παράγγελμα παρέχει πάντα τὰ κατάλληλα ἠθικὰ φάρμακα πάσης κακίας· ἐνὶ ἐκδστῷ Χριστιανῷ υπομιμνήσκει τὸ καθῆκον αὐτοῦ ὡς τοιοῦτου.

Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο παράγγελμα καὶ ἀσθενοῦσι χρήσιμον, καὶ ἐρωμένους ἀρμοδιώτατον. Ἐν μὲν γε ταῖς ἀσθενείαις οἱ ἰατροὶ τοῖς κάμουσι παρεγγυῶσι προσέχειν αὐτοὺς ἑαυτοῖς, καὶ μηδενὸς τῶν εἰς θεραπείαν ἠκόντων¹ καταμελεῖν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν λόγος² τὴν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας κεκακωμένην ψυχὴν διὰ τοῦ μικροῦ τούτου βοηθήματος ἐξιάται. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, ἵνα κατὰ ἀναλογίαν τοῦ πλημμελήματος καὶ τὴν ἐκ τῆς θεραπείας βοήθειαν καταδείξῃ. Μέγα καὶ χαλεπὸν τὸ ἀμάρτημα· πολλῆς σοι χρεῖα τῆς ἐξομολογήσεως³, δακρύων πικρῶν, συντόνου τῆς ἀγρυπνίας, ἀδιαλείπτου τῆς νηστείας. Κούφον καὶ φορητὸν τὸ παράπτωμα· ἐξισαζέσθω καὶ ἡ μετάνοια. Μόνον πρόσεχε σεαυτῷ, ἵνα γνωρίζῃς ψυχῆς εὐρωστίαν καὶ νόσον. Πολλοὶ γάρ, ἀπὸ τῆς ἀγαν

1. ἠκόντων· παρομοιάζεται ἡ ἀγία Γραφή πρὸς ἰατρὸν σοματικόν· καθὼς δὲ οὐδὲν τῶν πρὸς θεραπείαν καταλλήλων (ἠκόντων=χρησιμεούντων) παραμελεῖ ὁ ἰατρὸς, οὕτω καὶ ἡ Γραφή πᾶσαν ψυχικὴν ἀσθένειαν θεραπεύει.

2. Ὁ λόγος· ἡ φράσις αὕτη φαίνεται μὲν ὑπενθυμίζουσα τὸ αἰσχύνειον «ψυχῆς νοσοῦσης εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι», λογικὸς ὅμως δὲν σχετίζονται· ἐδῶ πρόκειται περὶ τοῦ γραφικοῦ παραγγέλματος «πρόσεχε σεαυτῷ». «Πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος· διὰ τοῦτο συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ Πνεύματος ἔν' ὡσπερ ἐν κανῶ τῶν ψυχῶν ἰατρειῶν πάντες ἀνθρώποι τὸ ἴαμα τοῦ οἰκείου πάθους ἕκαστος ἐκλεγομένη» (Ὁμιλ. α' εἰς Φαλμ.).

3. Ἡ ἐξομολόγησις ὡς ἠθικὴ ἀνάγκη τῆς ψυχῆς θερμύτατα συνίσταται ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πατρὸς μεθ' ὧν τῶν συμπαρμαρτυρούντων αὐτῇ, συντριβῆς, νηστείας κτλ.

ἀπροσεξίας μεγάλα καὶ ἀνάτα νοσοῦντες⁴, οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο ἴσασιν ὅτι νοσοῦσιν. Μέγα δὲ τὸ ἐκ τοῦ παρχγγέλιματος ὄφελος καὶ τοῖς ἐρωμένοις περὶ τὰς πράξεις, ὥστε τὸ αὐτὸ καὶ νοσοῦντας ἰᾶσαι, καὶ ὑγιαίνοντας τελειοί. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν τῶν μαθητευομένων τῷ λόγῳ⁵, μίᾳ τινος πράξεώς ἐστὶν ὑπηρετής, τῶν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον διατεταγμένων ἡμῖν. Ἐν γὰρ τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ οὐ μόνον σκευὴ ἐστὶ παντοδαπὰ, χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα⁶, ἀλλὰ καὶ τέχναι παντοίαι. Ἔχει γὰρ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἦτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος⁷, θηρευτὰς, ὀδοιπόρους, ἀρχιτέκτονας, οἰκοδόμους, γεωργούς, ποιμένας, ἀθλητάς, στρατιώτας. Πᾶσι τούτοις ἐφαρμόσει τὸ βραχὺ τοῦτο ῥῆμα, ἐκάστω καὶ ἀκριβείαν τοῦ ἔργου καὶ σπουδὴν τῆς προαιρέσεως ἐμποιοῦν. Θηρευτῆς εἰ ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῦ εἰπόντος· «Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω πολλοὺς θηρευτὰς, καὶ θηρεύσουσιν

4. Μεγάλα καὶ ἀνάτα νοσοῦντες· ἀληθῶς τοσοῦτον ὁ λύχνος τῆς ψυχῆς ἀμαρτυρεῖται, ὥστε πολλοὶ οὐδὲ τῆς νοσηρᾶς αὐτῶν καταστάσεως καὶ ἔχουσι συνείδησιν.

5. Τῶν μαθητευομένων τῷ λόγῳ· πᾶς Χριστιανὸς εἶναι μαθητῆς τοῦ λόγου τῆς πίστεως· καὶ ἐρ' ὅσον ἐνεργεῖ ἐν ἑαυτῷ τὴν πλήρη ἔξαγιασθῆναι αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τῆς ἀμαρτίας εἶναι οἰοῖται μαθητῆς ἀγωνιζόμενος καὶ ἐκτέλεσι τὸ ἀνατεθειμένον αὐτῷ φυσικῶς καὶ κοινωνικῶς καθήκον.

6. Ὀστράκινα· ἢ παρομοίωσις ἐκ τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἔθνων (Ῥωμ. 9', 20). Πρὸς τοῖς σκεύουσιν ἐπάγονται καὶ τὰ διάφορα τῆς Ἐκκλησίας λειτουργήματα· ἀλληγορικῶς δὲ μεταχειρίζεται ταῦτα· ὡς ἰσχυρῶς λέγει τὸς θηρεύοντας ψυχὰς· ὀδοιπόρους τοὺς βαδίζοντας τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου κτλ.

7. «Ἦτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος», καθέσθον τὸ ἐκ αὐτῆς διΐχον πνεῦμα τὸ συνεχὲς πάντας τοὺς Χριστιανούς εἶναι τὸ ἐν τῷ Χριστῷ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ (Α'. Τιμόθ. γ', 15).

αὐτοὺς ἐπάνω παντὸς ὄρου⁸». Πρόσχευε σὺν ἐπιμελῶς, μὴ ποῦ σε διαφύγη τὸ θήραμα, ἵνα, συλλαβόμενος τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, τοὺς ὑπὸ τῆς κακίας ἀγριωθέντας προσαγάγῃς τῷ σῶζοντι. Ὀδοιπόρος εἰ ὁμοίως τῷ εὐχόμενῳ «Τὰ διαβήματά μου κατεῦθονο⁹». Πρόσχευε σαυτῷ, μὴ παρατραπῆς τῆς ὁδοῦ, μὴ ἐκκλίνῃς δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ· ὁδῷ βασιλικῇ¹⁰ πορεύου. Ὁ ἀρχιτέκτων ἀσφαλῶς «τὸν θεμέλιον καταβάλλεσθω τῆς πίστεως, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστὸς¹¹». Ὁ οἰκοδόμος βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ· μὴ ξύλα, μὴ χόρτον, μὴ καλάμην, ἀλλὰ χρυσίον, ἀργύριον, λίθους τιμίους¹². Ὁ ποιμὴν¹³, πρόσχευε μὴ τι παρέλθῃ τῶν ἐπιβαλλόντων τῇ ποιμαντικῇ. Ταῦτα δὲ εἰσι ποῖα; Τὸ

8. Ἰερμ. 15', 16.

9. Παλμ. ριγ', ρλγ'.

10. Βασιλικῇ ὁδῷ· μεταφορικῶς κεῖται ἡ φράσις αὕτη. Αἱ μεγάλαι λεωφόροι, αἱ ἀρτηρίαι αὗται τῆς συγκοινωνίας, καλοῦνται βασιλικαὶ ὁδοί, διότι ἐκ αὐτῶν διέρχονται οἱ βασιλεῖς· ὡς ταῦτα δὲ εἶναι καὶ ἀσφαλτεῖς· ἢ ἀποφυγὴ πάσης ὑπερβολῆς καὶ τῶν ἄκρων εἶναι τὸ δεξιᾷ καὶ ἀριστερῇ τῆς ὁδοῦ παρεκκλίνειν· ἢ δὲ μασότης ἀποτελεῖ τὴν διὰ τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ πορείαν· ὁ Ἀριστοτέλης ὤρισε τὴν ἀρετὴν μασότητα, ὅπερ ὅμως δὲν εἶναι ὀρθόν. Τὴν ἰδέαν τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ Ὀράτιος ἐπαναλαμβάνων λέγει· «Virtus est medium vitiorum et utriusque reductum». Καὶ ὁ ἱερεὺς Γρηγόριος ἐν τῇ MB' ὁμιλίᾳ ποιεῖται γρῆσιν τῆς ἐνοίας ταύτης, λέγων οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐν ταῖς χριστολογικαῖς ἀμφισβητήσι τὴν μέσσην καὶ βασιλικὴν βαδίζει πρὸ τῶν ἀρετικῶν ὑπερβολῶν· αὐτοὶ δὲ τὴν μέσσην βαδίζοντας καὶ βασιλικὴν, ἐν ᾧ καὶ τὸ τῶν ἀρετῶν ἔστηκεν, ὡς δοκεῖ τοῖς ταῦτα διανοῖς πιστευομένοις εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον ὁμοούσιά τε καὶ ἰσοδύναμα».

11. Α' Κορινθ. γ', 11.

12. Θὰ ννηθῆ τὸ ἐποικοδομεῖτω ἐκ τοῦ ἀποστολικῷ χωρίου.

13. Ὁ Ἰερμίας περὶ ποιμῆνον (κγ', 1—4).

πεπλανημένον ἐπίστρεψε, τὸ συντετριμμένον ἐπίδησον¹⁴, τὸ νοσοῦν ἴασαι. Ὁ γεωργός, περίσκαπτε τὴν ἄκαρπον συκὴν καὶ ἐπιβάλλε τὰ πρὸς βοήθειαν τῆς καρπογονίας. Ὁ στρατιώτης, «συγκκοπήθησον τῷ Εὐαγγελίῳ¹⁵», «στρατεύου τὴν καλὴν στρατείαν¹⁶» κατὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, κατὰ τῶν παθῶν τῆς σαρκός· «ἀνάλαβε πᾶσαν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ¹⁷»· μὴ ἀεμπλέου ταῖς τοῦ βίου πραγματεαῖς, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃς¹⁸. Ὁ ἀθλητής, πρόσσεχε σεαυτῷ, μὴ πώ τινα παραβῆς τῶν ἀθλητικῶν νόμων. «Οὐδεὶς γὰρ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ¹⁹». Μιμοῦ τὸν Παῦλον καὶ τρέγοντα, καὶ παλαίοντα, καὶ πυκτεῦοντα· καὶ αὐτός, ὡς ἀγαθὸς πύκτης, ἀμετεώριστον ἔχε τὸ τῆς ψυχῆς βλέμμα. Σκέπε τὰ καίρια τῆ προβολῆ τῶν χειρῶν ἀτενὲς τὸ ὄμμα πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἔστω. Ἐν τοῖς δρόμοις «τοῖς ἐμπροσθεν ἐπεκτείνου²⁰». Οὕτω τρέχε, «ἵνα καταλάβῃς²¹». Ἐν τῇ πάλῃ, τοῖς ἀοράτοις ἀνταγωνίζου. Τοιοῦτόν σε εἶναι διὰ βίου ὁ λόγος²² βούλεται, μὴ ἀναπεπνωκότα, μηδὲ καθειδόντα, ἀλλὰ νηρόντως καὶ ἐγρηγορότως ἑαυτοῦ προιστώτα.

14. Τὸν πληγωμένον περιποιεῖ.

15. Β' Τιμῶν. α', 8.

16. Β' Τιμῶν. α', 18.

17. Ἐφεσ. σ', 9.

18. Β' Τιμῶν. β', 4.

19. Ἐβθ. ἀνωτέρ.

20. Φιλιπ. γ', 13.

21. Α' Κορινθ. θ', 24.

22. Λόγος=ἡ Ἄγία Γραφή.

Ε'. Πλατυτέρα ἐξέτασις τοῦ ἀνθρώπου· κίνδυνοι τῆς νεότητος ἕνεκα τῆς κουφονοίας· ἡ πολυπραγμοσύνη τῶν ἀλοτριῶν· ἡ ἐπαρσις πρὸς ἀλαζονεῖαν διὰ πλοῦτον καὶ τὰ ὀμοῖα. Τὸ παράγγελμα κατάλληλον φάρμακον πάντων τούτων.

Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα διηγούμενον τὰ τε ἐπιτηδεύματα τῶν συνεργούντων εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ προστάγματος, ὅπως εὐαριστώτως ἔχη πρὸς ἅπαντας. Πρόσεχε σεαυτῷ· νηφάλιος ἔσο¹, βουλευτικός, τῶν παρόντων φύλαξ, προνοητικός τοῦ μέλλοντος. Μὴ τὸ μὲν ἦδη παρὸν διὰ ῥαθυμίας προέσσο, τῶν δὲ μῆτε ὄντων, μῆτε ἐσομένων τυχόν, ὡς ἐν χερσίν ὄντων, τὴν ἀπόλαυσιν ὑποτίθεσο. Ἡ οὐχὶ φύσει ὑπάρχει τὸ ἀρρώστημα τοῦτο τοῖς νέοις, κουρότητι γνώμης ἔχειν ἦδη νομίζειν τὰ ἐλπισηθέντα; Ὅταν γὰρ ποτε ἡμεῖς λάβωμεν, ἡ ἡσυχίας νεκτερινῆς, ἀναπλάττουσιν ἑαυτοῖς φαντασίας ἀνυποστάτους, τῇ εὐκολίᾳ τῆς διανοίας ἐπὶ πάντα φερόμενοι· ὑποτιθέμενοι περιφανεῖς βίου, γάμους λαμπροῦς, εὐπαιδίαν, γῆρας βαθύ, τὰς παρὰ πάντων τιμὰς. Εἶτα, μηδ' αὐτοῦ στήναι τῶν ἐλπίδων δυναμένοι, πρὸς τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ὑπερφυῶνται. Οἴκους κτῶνται καλοῦς καὶ μεγάλους· πληρώσαντες τούτους παντοδαπῶν κειμηλίων, γῆν περιβάλλονται, ὅσην ἂν αὐτοῖς ἡ ματαιότης τῶν λογισμῶν τῆς ὅλης κτίσεως ἀποτέμηται. Πάλιν τὰς ἐντεῦθεν εὐπορίας ταῖς τῆς ματαιότητος ἀποθήκας ἐναποκλείουσι. Προσθητέασι τούτοις βασκήματα, οἰκετῶν πλήθος ἀριθμῶν υπερβαίνον, ἀρχὰς πολιτικὰς, ἡγεμονίας ἐθνῶν, στρατηγίας, πολέμους, τρόπαια, βασιλείαν αὐτήν. Πάντα ταῦτα τοῖς διακείοις τῆς διανοίας

1. Νηφάλιος ἔσο· ἡ προστακτικὴ ἔσο παρὰ τοῖς Πατέρας ἐν χεῖρσι· σὺ μᾶλλον τῆς ἰσθ.

ἀναπλομοῖς² ἐπελθόντες, ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀνοίας ἀπολαύειν δοκοῦσι τῶν ἐλπισθέντων, ὡς ἤδη παρόντων καὶ ἐν ποσὶ κειμένων αὐτοῖς. Ἴδιον ἀρρώστημα τοῦτο ἀργῆς καὶ βῆθιμου ψυχῆς, ἐνούπνια βλέπειν, ἐρηγορότος τοῦ σώματος.

Ταύτην τοίνυν τὴν χυνότητα τῆς διανοίας καὶ τὴν πλεγμονὴν τῶν λογισμῶν καταπιέζων ὁ λόγος, καὶ οἷον χαλινῶ τινι ἀνακρούων τῆς διανοίας τὸ ἄστατον³, παραγγέλλει τὸ μέγα τοῦτο καὶ σοφὸν παράγγελμα: «Σεαυτῶ, φησί, πρόσεχε»· μὴ ὑποτιθέμενος τὰ ἀνύπαρκτα, ἀλλὰ τὰ παρόντα πρὸς τὸ συμφέρον διατιθέμενος. Οἶμαι δὲ κἀκεῖνο τὸ πάθος ἐξαιρουῖντα τῆς συνήθειας, ταύτη χρῆσασθαι τῇ παραινέσει τὸν νομοθέτην. Ἐπειδὴ βῆθιον⁴ ἐκάστω ἡμῶν πολυπραγμονεῖν τὰ ἀλλότρια ἢ τὰ οἰκεία ἐκυτοῦ διασκέπτεσθαι, ἵνα μὴ τοῦτο πάσχωμεν, παύσαι, φησί, τὰ τοῦ δεινῆς κακὰ περιεργαζόμενος· μὴ δίδου σχολὴν τοῖς λογισμοῖς τὸ ἀλλότριον ἐξετάζειν ἀρρώστημα, ἀλλὰ σεαυτῶ πρόσεχε, τουτέστιν, ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἔρευναν στρέφε σου τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς. Πολλοὶ γάρ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, «τὸ μὲν κάρρος⁵ τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ κατανοοῦσι, τὴν δὲ ἐν τῷ οἰκείῳ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐκ ἐμβλέπουσι». Μὴ παύση τοίνυν διερευνόμενος σεαυτόν, εἴ σοι κατ' ἐντολὴν ὁ βίος πρόσειν· ἀλλὰ μὴ τὰ ἐξω περισκόπει, εἴ ποῦ

2. Τοῖς διακρίνοσι τῆς διανοίας ἀναπλομοῖς· εἶνε τὰ φαντασιώδη ἀποκρίματα τῆς ψυχῆς, τὰ ὅποια ὡς μὴ ἀναποκρινόμενα πρὸς τὴν πραγματικότητα λέγονται διάκενα. Πῶσον ὀρθὴ καὶ ἀληθὴς ἀνατομία ἡθολογικῆ τῆς ψυχῆς. Ἡ ἔσχατος αὕτη περιγραφή τῶν ὀνειροπολημάτων τῆς νόητος ἀποδεικνύει τοὺς ἄσθρας τούτους ἀληθεῖς ἡθολόγους.

3. Ἀνακρούων τῆς διανοίας τὸ ἄστατον· ἢ μεταφορὰ ἐκ τῶν ἵππων.

4. Βῆθιον· τὸ θετικὸν ἀντὶ τοῦ συγκριτικοῦ βῆον.

5. Ματθ. ζ', 3.

τινος μῶμον ἐξευρεῖν δυνηθείης, κατὰ τὸν Φαρισαίου⁶ τὸν βεβήλον ἐκεῖνον καὶ ἀλαζόνα, ὃς εἰστήκει ἑαυτὸν δικαίων, καὶ τὸν τελώνην κατευελίζων· ἀλλὰ σεαυτὸν ἀνακρίνων μὴ διαλίπης· μὴ τι⁷ κατὰ τὰς ἐνθυμήσεις ἡμαρτεες, μὴ τι ἢ γλώσσα παρώλισθε τῆς διανοίας προεκδραμοῦσκ, μὴ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν πέπρακαί τι τῶν ἀβουλήτων. Κἄν εὐρῆς ἐν τῷ βίῳ σεαυτῶ πολλά τὰ ἁμαρτήματα (εὐρήσεις δὲ πάντως ἄνθρωπος ὢν), λέγε τὰ τοῦ Τελώνου· «Ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῶ».

Πρόσεχε οὖν σεαυτῶ. Τοῦτό σοι τὸ ῥῆμα, καὶ λαμπρῶς εὐημεροῦντί ποτε καὶ παντός τοῦ βίου κατὰ βροῦν φερομένου, χρῆσιμῶς παραστήσεται, ὡσπερ τις ἀγαθὸς σύμβουλος ὑπόμνησιν φέρων τῶν ἀνθρωπίνων. Καὶ μὲν τοι καὶ ὑπὸ περιστάσεων πιεζόμενῳ ἐν καιρῷ ἂν γένοιτο τῇ καρδίᾳ κατεπαθόμενον⁸, ὡς μῆτε τύφῳ πρὸς ἀλαζονεῖαν ὑπέρογκον ἐπαρῆθῃναι, μῆτε ἀπογνώσει πρὸς ἀγενεῖα δυσθυμίαν καταπαιεῖν. Πλούτῳ κομῆς· καὶ ἐπὶ προγόνους μέγα φρονεῖς· καὶ ἐπαγγάλλει πατριδί, καὶ κάλλει σώματος, καὶ ταῖς παρὰ πάντων τιμαῖς· Πρόσεχε σεαυτῶ, ὅτι θνητός εἶ. «Ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει⁹». Περιβλεψαί τοὺς πρό σου ἐν ταῖς ὁμοίαις περιφανείαις ἐξετασθέντας¹⁰. Ποῦ οἱ τὰς¹¹ πολιτικὰς δυναστείας περιβεβλη-

6. Ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου.

7. Ἀνακρίνων μὴ τι· ὁ λόγος ἐρωτηματικῶς ἐξαρτώμενος ἀπὸ τοῦ ἀνακρίνειν.

8. Κατεπαθόμενον· καὶ τοῦτο μεταφορικῶς ἐκ τῶν γόφτων ἐπαναλαμβάνονμενον συχνά· «τὸ γυῖθε σεαυτὸν πολλὰκις συνίρων ἐπάσσομαι ὑμῖν» (Λουκ. Νεκρικ. Διάλογ. 2).

9. Γεν. γ', 19.

10. Ἐξετασθέντας=συγκριτικῶς ἐπιβλεπθέντας.

μένοι; ποῦ οἱ δυσμαχῶτατοι ῥήτορες; ποῦ οἱ τὰς πανηγύρεις διατιθέντες¹¹; οἱ λαμπροὶ ἵπποτρόφοι, οἱ στρατηγοί, οἱ σατράπαι, οἱ τύραννοι; Οὐ πάντα κόνης; Οὐ πάντα μῦθος; Οὐκ ἐν ὀλίγοις ὑπέσις τὰ μνημόσυνα τῆς ζωῆς αὐτῶν; Ἐγκυβον τοῖς τάφοις, εἰ δυνήσῃ διακρίνει τις ὁ οἰκέτης καὶ τις ὁ δεσπότης, τίς ὁ πτωχὸς καὶ τίς ὁ πλούσιος. Διάκρινον, εἰ τίς σοι δύναμις, τὸν δέσμιον ἀπὸ τοῦ βασιλέως, τὸν ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ ἀσθενούς, τὸν εὐπρεπῆ ἀπὸ τοῦ δυσειδοῦς. Μεινήμενος οὖν τῆς φύσεως, οὐκ ἐπαρθῆσαι ποτέ· μεμνήσει δὲ σαυτοῦ, ἐὰν προσέχῃς σεαυτῷ.

ς'. Ἡ αὐτογνωσία φάρμακον κατὰ τῆς ἀπογνώσεως τῶν πτωχῶν καὶ μέσον ἐνθαρρυντικόν· μεγαλειῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Πάλιν δυσγενῆς τις εἶ καὶ ἄδοξος, πτωχὸς ἐκ πτωχῶν, ἀνέστιος, ἀπολις, ἀσθενής, τῶν ἐφ' ἡμέραν ἐνδεής, τρέμων τοῦς ἐν δυναστείᾳ, πάντας ὑποπτήσων διὰ ταπεινότητα βίου; «Πτωχὸς γάρ, φησὶν, οὐχ ὑφίσταται ἀπειλήν¹²». Μὴ τοίνυν ἀπογῆς σεαυτοῦ, μηδ' ὅτι οὐδὲν ζηλωτὸν ἐν τῷ παρόντι σοι προσέστι, πᾶσαν ἀγαθὴν ἀπορρίψης ἐλπίδα· ἀλλ' ἀνάγαγε σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν πρὸς τε τὰ ἤδη ὑπὸννημένα σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ, καὶ πρὸς τὰ δι' ἐπαγγελίας ὕστερον ἀποκείμενα.

Πρῶτον μὲν οὖν, ἄνθρωπος εἶ, μόνον τῶν ζώων θεόπλαστον. Ἄρ' οὐκ ἐξαρκεῖ τοῦτο σωφρονῶς λογιζομένῳ πρὸς εὐθυμίαν τὴν ἀνωτάτω, τὸ ὑπ' αὐτῶν τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα συστήσαμένου διαπλασθῆναι; ἐπειθ' ὅτι καί, κατ' εἰκόνα.

11. Οἱ τὰς πανηγύρεις διατιθέντες = οἱ διατάσσοντες τὴν συνάθροισιν τῶν πανηγύρεων καὶ ἑορτῶν.

1. Παροιμ. ιγ', 8.

γενόμενος τοῦ κτίσαντός σε, δύνασαι πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμοτιμίαν δι' ἀγαθῆς πολιτείας² ἀναδραμεῖν; Ψυχὴν ἐλαθεὶς νοεράν, δι' ἧς Θεὸν περινοεῖς, τῶν ὄντων τὴν φύσιν λογισμῷ καθορᾶς, σοφίης δρέπει καρπὸν ἡδίστον. Πάντα μὲν σοι τὰ χερσαία ζῶα, ἡμέρᾳ τε καὶ ἄγρια, πάντα δὲ τὰ ἐν ὕδασι διατώμενα καὶ ὅσα τὸν ἀέρα διαπέτεται τοῦτον, δούλα ἔστι καὶ ὑποχείρια. Οὐ οὐ μέντοι τέχνας ἐξευρες, καὶ πόλεις συνεστήσω, καὶ ὅσα ἀναγκαῖα, καὶ ὅσα πρὸς τροφὴν ἐπενόησας; Οὐ βásiμά σοι τὰ πελάγη διὰ τὸν λόγον; Οὐ γῆ καὶ θάλαττα ὑπηρετεῖ τῷ βίῳ τῷ σῷ; Οὐκ ἀῆρ καὶ οὐρανὸς καὶ ἀστέρων χορεία σοι³ τὴν ἑαυτῶν ἐπιδείκνυνται τάξιν; Τί οὖν μικροβυεῖς ὅτι ἔππος σοι οὐκ ἔστιν ἀγρογοάλιος; Ἄλλ' ἧλιον ἔχεις ὀξύτατον δρόμον διὰ πάσης ἡμέρας δαδουχοῦντά σοι τὴν λαμπράδα. Οὐκ ἔχεις ἀργύρου καὶ χρυσοῦ λαμπηδόνας, ἀλλὰ σελήνην ἔχεις μυρίω σε τῷ παρ' αὐτῆς φωτὶ περιλάμπουσαν. Οὐκ ἐπιβέβηκας ἀρμάτων χρυσοκολλήτων, ἀλλὰ πόδας ἔχεις, οἰκείον ὄχημα καὶ συμφύεις σεαυτῷ. Τί οὖν μακαρίζεις τοὺς τὸ ἀδρόν βαλλάντιον κεκτημένους καὶ ἀλλοτρίων ποδῶν εἰς τὴν μετάβασιν θεομένους; Οὐ καθευθεῖς ἐπὶ κλίνης ἐλεφαντίνης, ἀλλ' ἔχεις τὴν γῆν πολλῶν ἐλεφάντων τιμιωτέραν, καὶ γλυκεῖαν ἐπ' αὐτῆς τὴν ἀνάπαυσιν, ταχὺν τὸν ὕπνον καὶ μερίμνης ἀπηλλαγμένον. Οὐ κατακείσαι ὑπὸ χρυσοῦν ὄροφον, ἀλλ' οὐρανὸν ἔχεις τοῖς ἀρ-

2. δι' ἀγαθῆς πολιτείας· ἡ λέξις συνήθης ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς καὶ ἀναστραφῆς τοῦ ἀνθρώπου· καὶ Ἁγία Γραφή καὶ Πατέρες οὕτω μεταχειρίζονται τὴν λέξιν.

3. Λορεῖται τῶν ἀστέρων· μεταφορὰ ἐκ τοῦ Τιμαίου τοῦ Πλάτωνος· ἐλόκληρον τὸ μέρος τοῦτο εἶνε ἕξοχος ὕμνος τοῦ μεγαλειῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀνώτερος πάσης συγκρίσεως, ἂν καὶ πλεῖστοι ὅσοι ποιηταὶ ἐξύμνησαν αὐτὸ (Αἰσχύλ. Προμηθ. Σοφοκλ. Ἀντιγόνη).

ρήτοισι τῶν ἀσπέρων κἀλλεσι περιστῖλοντα. Ταῦτα μὲν δὴ τὰ ἀνθρώπων· τὰ δ' ἔτι μείζω. Διὰ σὲ Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, Πνεύματος ἁγίου διανομή¹, θανάτου κατάλυσις, ἀναστάσεως ἐλπίς, θεία τάγματα τελειοῦντά σου τὴν ζωὴν, πορεία πρὸς Θεὸν διὰ τῶν ἐντολῶν, βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐτρεπής, στέφανοι δικαιοσύνης ἑτοιμοί, τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς πόρους μὴ ἀποδράντι.

Z'. Τὸ παράγγελμα ἀντιφάρμακον καὶ χαλινὸς τῶν παθῶν· ἢ αὐτογνωσία βάσις τῆς Θεογνωσίας.

Ἐὰν προσέχῃς σεαυτῷ, ταῦτα καὶ ἔτι πλείω εὐρήσεις περὶ σεαυτὸν καὶ ἀπολαύσεις μὲν τῶν παρόντων, οὐ μικροψυχῆσεις δὲ πρὸς τὸ ἐνδόν. Πανταχοῦ σοι παριστάμενον τὸ παράγγελμα μεγάλην παρέξεται τὴν βοήθειαν· οἷον, ὀργή σου τῶν λογισμῶν¹ κατεκράτησε, καὶ ἐκφέρει ὑπὸ θυμοῦ πρὸς τὰ ῥήματα ἀπειρή² καὶ πράξεις χαλεπὰς καὶ θηριώδεις; ἐὰν προσέχῃς σεαυτῷ, καταστειλεῖς μὲν τὸν θυμὸν ὡσπερ τινὰ πῶλον³ ἀπειθῆ καὶ δυσήμιον τῇ πληγῇ τοῦ λόγου, οἰνοὶ μᾶστιγι καθηπτόμενος. Κρατῆσεις δὲ καὶ γλώσσης, τὰς δὲ χεῖρας οὐκ ἐπαφήσεις τῷ παροξύναντι. Πάλιν ἐπιθυμίαι πονηραί, ἐξοιστροῦσαι σου τὴν ψυχὴν, εἰς ὀργὰς ἀκρατεῖς καὶ ἀκολάστους ἐμβάλλουσιν.

4. *Διανομή Πνεύματος ἁγίου*: ἡ διακμή τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον. «Πνεύματος ἁγίου μερισμοί» (Ἐβρ. β', 4).

1. *Τῶν λογισμῶν*: ἐν τῷ πληθυντικῷ ἀντὶ τῆς ψυχῆς· ὁ Δημοσθένης εἰς τὴν ὀργὴν ἀντιτάσσει τοὺς λογισμοὺς. Καὶ κυρίως λογισμοὶ εἶνε τὸ περιεχόμενον τῆς ψυχῆς, αἱ ἰδέαι καὶ τὰ φρονήματα, ἅτινα ἐπισκοπεῖνται κατὰ τὸν θυμὸν καὶ γάουσι τὴν ἰσσορροπίαν των.

2. *Ὅσπερ τινὰ πῶλον*: ὁ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδρῳ ποιεῖται τὴν σύγκρισιν ταύτην.

ἐὰν οὖν προσέχῃς σεαυτῷ καὶ μνησθῆς ὅτι τοῦτο μὲν σοι τὸ παρὸν ἡδὺ εἰς πικρὸν καταντήσει πέρας, καὶ ὁ νῦν ἐκ τῆς ἡδονῆς ἐγγινόμενος τῷ σώματι ἡμῶν γαργαλισμὸς, οὗτος γενήσεται τὸν ἰσθλὸν σκόληκα ἀθάνατα κολάζοντα ἡμᾶς ἐν τῇ γενένη, καὶ ἡ πύρωσις τῆς σαρκὸς μήτηρ γενήσεται τοῦ αἰωνίου πυρός, εὐθὺς οἰχθήσονται φυγαθευθεῖσαι αἱ ἡδοναί, καὶ θαυμαστὴ τις ἔνδον γαλήνη περὶ τὴν ψυχὴν καὶ ἡσυχία γενήσεται, οἷον θεραπαινίδων ἀκολάστων θορυβοῦ κατασιγασθέντος, δεσποίνης τινὸς σώφρονος παρουσίας.

Πρόσχε τοῖνον σεαυτῷ, καὶ γινώθι ὅτι τὸ μὲν λογικόν ἐστὶ καὶ νοερὸν τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ, παθητικὸν καὶ ἄλογον¹. Καὶ τῷ μὲν φύσει τὸ κρατεῖν ὑπάρχει, τοῖς δὲ τὸ ὑπακούειν τῷ λόγῳ καὶ καταπειθεσθαι. Μὴ ποτε οὖν ἐάσῃς ἐξανδραποδισθέντα τὸν νοῦν δούλον γενέσθαι τῶν παθῶν· μηδ' αὖ πάλιν ἐπιτρέψῃς τοῖς πάθεσι κατεξαναστήναι τοῦ λόγου καὶ εἰς ἑαυτὰ τὸ κράτος τῆς ψυχῆς περιστήσαι.

Ὅλος δὲ σοι ἡ ἀκριβὴς σεαυτοῦ κατανόησις αὐτάρκη παρέξει χειραγωγίαν καὶ πρὸς τὴν ἔνοιαν τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν γὰρ προσέχῃς σεαυτῷ, οὐδὲν δεήσει ἐκ τῆς τῶν ὄλων κατασκευῆς τὸν Δημιουργὸν ἐξιχνεύειν, ἀλλ' ἐν σεαυτῷ, οἰνοὶ μικρῶ τινι κόσμῳ², τὴν μεγάλην κατόψει τοῦ κτίσαντός σε σοφίαν. Ἀσώ-

3. *Τὸ μὲν λογικόν ἐστὶ κτλ.* Βλ. ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ, παρόντα τόμον.

4. *Οἰνοὶ μικρῶ τινι κόσμῳ*: ὁ Πλάτων πρῶτος ἀνέπτυξε τὴν ἰδεάν ταύτην ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἡ ἀνακεραλαίωσις τοῦ κόσμου, ἦτοι μικρόκοσμος ἐν τῷ μικρόκοσμῳ (Φίληβος). Μετὰ τοῦτον οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐστήριξαν ὅλην τὴν φιλοσοφίαν των· ὁ Πλωτῖνος λ. χ. λέγει ὅτι ἵνα θεωρήσῃ ἡ ψυχὴ τὸ πᾶν, ἄρκει νὰ θεωρήσῃ ἑαυτήν· εἶνε μικρόκοσμος νοητός. Δικαίως, συμπεραίνων ὁ Πορφύριος, λέγει ὅτι δυνάμεθα ἐξ ἡμῶν νὰ νηρώμεν τὰ ἐκτὸς ἡμῶν· ὅταν δὲ ἀναζητήσαν-

ματων νόει τὸν Θεὸν ἐκ τῆς ἐνυπαρχούσης σοι ψυχῆς ἀσωμάτου, μὴ περιγραφόμενον τόπῳ, ἐπειδὴ οὐδὲ ὁ σὸς νοῦς προηγουμένην ἔχει τὴν ἐν τόπῳ διατριβήν, ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς τὸ σῶμα συναφείας ἐν τόπῳ γίνεται. Ἄφρατον εἶναι τὸν Θεὸν πίστευε, τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ἐννοήσας, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἀληπτός ἐστιν. Οὐτε γὰρ κέχρωσται, οὔτε ἐσχματίζεται, οὔτε τινὶ σωματικῷ χαρακτῆρι περιλειπται, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζεται μόνον. Ὅποτε μῆτε ἐπὶ Θεοῦ ζητήσης τὴν δι' ὀφθαλμῶν κατανόησιν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ ἐπιτρέψας τὴν πίστιν, νοητὴν ἔχε τὴν περὶ αὐτοῦ κατάληψιν. Θαύμαζε τὸν τεχνίτην, πῶς τῆς ψυχῆς σου τὴν δύναμιν πρὸς τὸ σῶμα συνέδησεν, ὡς, μέχρι τῶν περάτων αὐτοῦ διεικνομένην, τὰ πλείστον διεστώτα μέλη πρὸς μίαν σύμπνοϊαν καὶ κοινωνίαν ἄγειν. Σκόπει τίς ἢ ἀπὸ ψυχῆς ἐνδιδόμενην τῇ σαρκὶ δύναμις· τίς ἢ ἀπὸ σαρκὸς πρὸς ψυχὴν ἐπανιούσα συμπάθεια· πῶς δέχεται μὲν τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα, δέχεται δὲ ἀληθδύνας ἀπὸ τοῦ σώματος ἡ ψυχῆ· ποίας ἀποθήκας τῶν μαθημάτων ἔχει· διὰ τί οὐκ ἐπισκοπεῖ τῇ γνώσει τῶν προλαβόντων ἢ τῶν ἐπιγινομένων προσθήκη, ἀλλ' ἀσύγχυτοι καὶ ἐυκρινεῖς αἱ μνήμαι, οἷον χαλκῆ τινι στήλῃ τῷ ἡγεμονικῷ τῆς ψυχῆς ἐγκεχαραγμένοι, διαφυλάττονται· πῶς μὲν, πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς ὑπολισθαίνουσα πάθη, τὸ οἰκτεῖον ἀπόλλυσι κάλλος· πῶς δὲ πάλιν, τὸ ἀπὸ κακίας αἰσχος ἀποκαθραμένη, δι' ἀρετῆς πρὸς τὴν ὁμοίωσιν^δ ἀνατρέχει τοῦ κτίσαντος.

τες κατανοήσωμεν ἡμᾶς αὐτοῖς, εὐχερῶς κατανοούμεν καὶ τὸ σῶμα.

5. Πρὸς τὴν ὁμοίωσιν τοῦ κτίσαντος ἀνατρέχει· ὅση ἡ ψυχὴ διὰ τῆς ἀρετῆς ἀναπτύσσεται, τοσούτῳ ἐξομοιοῦται πρὸς τὸν Θεόν· περὶ ὁμοιώσεως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἡ ἀρχαία φιλοσοφία ποιεῖται λόγον· ἀλλὰ

Ἡ· Καὶ τοῦ σώματος ἡ γνώσις χρήσιμος πρὸς ἐξύψωσιν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ θαυμασμὸν τῆς σοφίας του.

Πρόσχε, εἰ δοκεῖ σοι, μετὰ τὴν τῆς ψυχῆς θεωρίαν, καὶ τῇ τοῦ σώματος κατασκευῇ, καὶ θαύμασον ὅπως πρέπον αὐτὸ καταγώγιον τῇ λογικῇ ψυχῇ ὁ ἀριστοτέχνης¹ ἐδημιούργησεν. Ὁρβιον ἐπλασε² μόνον τῶν ζώων τὸν ἄνθρωπον, ἐν' ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος εἶδης ὅτι ἐκ τῆς ἀνωθεν συγγενείας ἐστὶν ἡ ζωὴ σου. Τὰ μὲν γὰρ τετράποδα πάντα πρὸς τὴν γῆν βλέπει³ καὶ πρὸς τὴν γαστέρα νένευκεν· ἀνθρώπῳ δὲ ἐτοίμη πρὸς οὐρανὸν ἡ ἀνάβλεψις, ὥστε μὴ σχολάζειν γαστρί μηδὲ τοῖς ὑπὸ γαστέρα πάθεισιν, ἀλλ' ὄλην ἔχειν τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἄνω πορείαν⁴. Ἐπειτα τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὑψηλοτάτων θεῶν, ἐν αὐτῇ τὰς πλείστου ἀξίας τῶν αἰσθήσεων καθιδρύσατο. Ἐκεῖ οὖφισ, καὶ ἀνοή, καὶ γεῦσις, καὶ ὄσφορσις, πᾶσαι ἐγγύς ἀλλή-

διακρίνει αὐτὴν ἡ ὠχρότης ἐκεῖνη τῆς ἀληθείας, ἡ ὅποια ἀποτελεῖ τὸ γνωρίσμα ἐν γενεῇ αὐτῆς πρὸς τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἐξ ὕψους φωτός (Θεοῦ τῆτος Πλάτωνος).

1. Ὁ ἀριστοτέχνης· ὁ τελειότατος τεχνίτης. Τὴν πινδαρικήν ταύτην λέξιν μετεχειρίσθησαν Πλάτων, φιλόσοφοι καὶ Πατέρες ὡς ἀριστα προσαρμοζομένην εἰς τὴν δημιουργικὴν τελειότητα τοῦ Θεοῦ.

2. Ὁρβιον ἐπλασεν (Ξενοφ. Ἀπομνημον. Α', δ'). Cicero, de natura deorum βιβλ. β', 56). Τῷ ὄντι ἡ ὀρθὴ στάσις τοῦ ἀνθρώπου μεγαλοπρέπειάν τινα καὶ ἐξοχότητα ἐκδηλοῦσα ἀρκεῖ νὰ δεῖξη τὴν τοῦ ἀπὸ τῶν ἄλλων ζώων διαφοράν αὐτοῦ.

3. Πρὸς τὴν γῆν βλέπει· καὶ ὁ Σαλλούστιος ποιεῖται ἐκτενῆ λόγον περὶ τούτου ἐν τῇ Conjuratio Catilinae α'.

4. Πρὸς τὴν ἄνω πορείαν. Περὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀνθρώπου ὁ Μέγας Βασίλειος ποιεῖται λόγον καὶ ἐν τῇ Ἐξαήμερῳ ἀποδεικνύων ταύτην καὶ ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ σώματος ἐν γενεῇ· ὁ δὲ σκοπὸς αὐτοῦ εἶνε νὰ συμβουλεύσῃ τὸν ἄνθρωπον νὰ ἴηεν οὐράνιος καὶ οὐχὶ ἐπίγειος.

λων κατωκισμένα. Καὶ οὕτως περὶ βραχὺ χωρίον στενοχωρούμεναι, οὐδὲν ἐκάστη παρεμποδίζει τῇ ἐνεργείᾳ τῆς γείτονος. Ὁφθαλμοὶ μὲν γε τὴν ὑψηλοτάτην σκοπιάν κατελιθήρασαν, ὥστε μὴδὲν⁵ αὐτοῖς τῶν τοῦ σώματος μορίων ἐπιπροσθεῖν, ἀλλὰ μικρὰ τινι προβολῇ τῶν ὀφθαλμῶν ὑποκαθήμενοι, ἐκ τῆς ἀνωθεν ἐξοχῆς πρὸς τὸ εὐθέως ἀποτείνονται. Πάλιν ἡ ἀκοή οὐκ ἐπ' εὐθείας ἤνοιται, ἀλλ' ἐλικοειδεὶ τῷ πόρῳ τῶν ἐν τῷ ἀέρι ψόφων ἀντιλαμβάνεται. Σοφίας καὶ τοῦτο τῆς ἀνωτάτω, ὥστε τὴν μὲν φωνὴν ἀκωλύτως διένειναι, ἢ καὶ μάλλον ἐνηγεῖν, περικλωμένην ταῖς σκοπιότησι, μὴδὲν δὲ τῶν ἐξωθεν παρεμπιπτόντων κώλυμα εἶναι δύνασθαι τῇ αἰσθήσει. Κατάμαθε τῆς γλωττικῆς τὴν φύσιν, ὅπως ἀπαλή τέ ἐστι καὶ εὐστροφος καὶ πρὸς πᾶσαν χρεῖαν λόγου τῷ ποικίλῳ τῆς κινήσεως ἐξαρκουσα. Ὁδόντες, ὅμοῦ μὲν φωνῆς ὄργανα, ἰσχυρὰν τῇ γλώττῃ τὴν ἀντέρεισιν παρεχόμενοι, ὅμοῦ δὲ καὶ τροφῆς ὑπηρεταί· οἱ μὲν τέμνοντες αὐτὴν, οἱ δὲ λεαίνοντες⁶. Καὶ οὕτω πάντα λογισμῶ ἐπιπορευόμενος τῷ προσήκοντι, καὶ καταμανθάνων ὅλην ἀέρος διὰ τοῦ πνεύματος, τοῦ θερμοῦ φυλακὴν ἐπὶ τῆς καρδίας, ὄργανα πέψως, ὄχετους αἵματος, ἐκ πάντων τούτων τὴν ἀνεξίτηλον σοφίαν τοῦ ποιήσαντός σε κατόψει, ὡς ἂν καὶ αὐτόν σε εἰπεῖν μετὰ τοῦ προφήτου· ἁ' Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ⁷. Πρὸς εὖ οὖν σεαυτῷ, ἵνα προσέχης Θεῷ ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

5. μὴδὲν· ὁ Ἀριστοτέλης πρῶτος πιστεῖται γρῶσιν τῆς λέξεως ταύτης.

6. Ὁ ἱερεὺς Πατὴρ ἔχει ὑπ' ὄψει τὰ Ξενῶντος Ἀπομνημονεύματα, ἐνῶς ἐξετάζεται ἡ σκοπιμότης τῶν μελῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

7. Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου· ψαλμ. ρλγ', β' ἡ ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ σώματος ἀπὸ θείας τῆς σοφίας καὶ ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΚΛΕΚΤΑΙ

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς ἀποτελεῖ τὸ ζωηρότερον καὶ ὑποκειμενικώτερον σύγγραμμα αὐτοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ διαφαίνεται τὰ μέγιστα οὐ μόνον ὁ προσωπικὸς τοῦ ἀνδρὸς χαρακτήρ, ἀλλὰ καὶ ἡ πηγὴ τοῦ γονίμου καὶ ἐγκυκλοπαιδικοῦ τούτου πνεύματος.

Τὸ ἐπιστολιμαῖον εἶδος φαίνεται ὅτι προαίρσται κυρίως μεταξὺ οὐκείων φίλων· ἐπειδὴ δὲ δι' αὐτῶν παρίσταται ἡ πιστὴ φίλια, συνδύζονται τὰ συμμέρονα καὶ ἐμπιστευόμεθα τὰ μυστικὰ τῆς καρδίας ἡμῶν, εἶνε ἱεραὶ καὶ ἀπαρβαίσται. Πᾶσα ἐπιστολὴ εἶνε ἱερά παρακαταθήκη· ὡς τοιαυτὴ δὲ ἥμισα ἐπιτρέπεται νὰ κυκλοφορῇ, μέγιστα παρὰ τοῖς συγχρόνοις.

Ἡ ἀξία καὶ σημασία ἐν τούτοις τοῦ βίου καὶ τὴν διὰ τὴν ἱστορίαν ἐνδιαφέρων αὐτῶν παρέχουσι τὴν δικαίωμα τοῖς μεταγενετέροις νὰ ἐκμεταλλεύονται θεσραυροὺς καθαρῶς ἀτομικοῦς, μὴ προωρισμένους διὰ τὸ δημόσιον, μηδὲ ἐπιτρέποντας ἀδιάκριτα βλέμματα.

Ἄλλ' αἱ ἐπιστολαὶ ἀνδρῶν, οἱ αἱ ὁ Μέγας Βασιλεὺς, δὲν φέρουσι τὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀπαρβαίστου· ὑπάρχουσι μὲν καὶ τοιαυταὶ τινες ἐπιστολαὶ μεταξὺ αὐτῶν· ἀλλ' αἱ πλεῖστα εἶνε εἶδος ἐγκυκλίων προωρισμένα δι' ἐκκλησίαν τινά, δι' ἐπαρχίαν, διὰ τὴν καθόλου Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν· τοιαυτὴ ἦτο ἡ δημοσιογραφία τοῦ δ' αἰῶνος· τότε δὲν ὑπῆρχον τὰ ἀνερίθμητα ταῦτα συγγράμματα, τὰ ὅποια ὑπὸ ποικίλας μορφῆς πραγματεύονται διάφορα ζητήματα κοινωνικὰ, πολιτικὰ, θρησκευτικὰ καὶ οἰκογενειακά.

Ταῦτα ἀνεπίηρῳ τότε ἡ ἐπιστολῇ. Ὁ Ἰουλιανὸς ἐδικαιολόγει ἑαυτὸν διὰ γραμμάτων ἀπευθυνόμενον μὲν πρὸς φίλους ἑαυτοῦ, ἀλλὰ προωρισμένον διὰ τὸ Ἰβν Κράτος· τὸ αὐτὸ δὲ μετεχειρίζοντο μέσον καὶ οἱ Ἀθανά-

σισ, Βασίλειοι, Γρηγόριοι καὶ Χρυσόστομοι κατὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. Μεθ' ἧν δὲ τὴν ἀντίπραξιν τῶν αἰρετικῶν διεδόδοτο πανταχοῦ αὐταί· ἀποτελοῦσαι δὲ τὸν ἑνωτικὸν σύνδεσμον τῶν ἀπανταχοῦ Ὁρθοδόξων τῆς Ἀνατολῆς· παρεμύθουν τοὺς καταβεβλημένους, ἐνίσχουν τοὺς ἀπληπισμένους καὶ ἐνέπνεον τὴν σταθερὰν ἐπιπέδα τῆς ἀπὸ τῆς αἰρέσεως ἀπαλλαγῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ὁμοιωμῶν.

Ἡ σοουὴ καὶ μελέτη ἀλληλογραφίας, ὅσα ἡ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, εἶνε μελέτη οὐχὶ ἀπλῆς τοῦ συγγραφῆος, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐποχῆς του. Ἀποτελούμενη ἐκ τριακοσίων περίπου ἐπιστολῶν, ἀπὸ τῆς ἐπανόδου του εἰς Καππαδοκίαν μέχρι τοῦ θανάτου του (357-378), εἶνε ὁ πιστὸς μάρτυς βίου, ὅστις διήλθεν ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ καλοῦ, τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὸν πλησίον καὶ τῇ ἀρωπῳσίᾳ πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὅτω δὲ ἀποβαίνουσα ὁ ἀριστος πανηγυρικὸς τοῦ ἀνθρώπου τούτου τοῦ θεοῦ καὶ πιστοῦ θεράποντος παραστάνει πρὸ ἡμῶν ἄνδρα, ὅστις διετέλεσεν ἀγωνιζόμενος πρὸς πάντα ἐχθρὸν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Εἶνε λοιπὸν ἡ σύγχρονος ἱστορία τοῦ ἀνδρὸς, ὃ δὲ ἱστορικὸς δύναται ἄνευ τινὸς φόβου νὰ ἀντιλήξῃ ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης· ὡς ἐκ πηγῆς καθαρῆς, ὅταν βέλῃ νὰ συγγραφῆ τὴν ἱστορίαν τοῦ 8' αἰῶνος. Τοῦτο δὲ καὶ ἐποίησαν καὶ ποῖσαν οἱ ἐπισημότεροι τῶν ἱστορικῶν.

Καὶ ἕτερον τι ἐνδιαφέρον ἔχει δι' ἡμᾶς ἡ ἀλληλογραφία αὕτη· παραστάνει ὀληαδῆ αὐτὸν καθ' ὅλα τὰ στάδια τῆς ἡλικίας του καὶ καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις τοῦ βίου του.

Αἱ μὲν ἀποκρίσεις τὴν ἄρσιν τῆς νεότητος εἶνε πλήρεις τῶν ἀθηναϊκῶν ἀναμνήσεων καὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Μουσῶν ἐκείνων, τὰς ὁποίας εἶχον τὴν τέχνην οἱ σοφισταὶ νὰ καθιστῶσιν ἐν ἀγαπητῶς εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν. Καὶ ὅμως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αὐστηροῦ βίου τοῦ μοναστηρίου ἀνεύρισκεν ὁ μαθητὴς τοῦ Λιβακίου τὰς τερπνάς εἰκόνας καὶ τὰς ὀραίας περιγραφάς. Αἱ δὲ ὑπενθυμίζουσι τὸν ῥήτορα καὶ τὰς ἐμβριθεὶς μελέτας ἐπὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους· ἄλλαι ὑποδεικνύουσι τὸν ἦδη ἐραχέριχα· ἐκεῖνα μὲν περιέχουσι συμβουλίας, νομισίας, ὑπὸ τὸ εὔθεος ἀληθῶν καὶ γλαφυρῶν ὁμιλιῶν, παραμυθίας, ἀποπνευσίας τὸ εὐθεὸς ἄρωμα τῆς εὐαγγελικῆς φιλανθρωπίας ἀντὶ τῆς τραγείας καὶ ζηρῶς γλώσσης τῶν Στωϊκῶν ἐν ταύταις· δὲ βλέπομεν τὸν βιβλῶν θεολόγον φιλοσοφῶντα καὶ

συνδυάζοντα τὸν λόγον πρὸς τὴν πίστιν, τὸν ἐμπεῖρον νομοθέτην μετὰ τσαυτῆς σοφίας καὶ δικαιοσύνης νομοθετοῦντα, ὥστε ἡ Δ' Οἰκουμένη Σύνοδος τρεῖς τῶν τοιούτων ἀνεκέρως κανονικᾶς· αἱ πλείους ὅμως σκετίζονται πρὸς ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, ἔχουσαι ὡς ὑπόθεσιν ἢ τὰς διαφόρους μεταρρυθμίσεις, ἃς εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Καππαδοκίας, ἢ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ κατὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας, ἢ τέλος τὰς ἐνεργείας του πρὸς εἰρήνευσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, χωρὶς ἐν τισὶ νὰ ληρομῆση νὰ βῶπ'σῃ καὶ τὴν ὑπερήφανον ἄρσιν τῆς Δύσεως.

Πανταχοῦ δὲ θαυμάζει τις τὴν ἐπανόρθωσιν ὕψος τῆς σαφηνείας καὶ γλαφυρότητος μετὰ τῆς ἀξιοπροσεΐας τῆς ἀρμοζούσης εἰς ἄνδρα τοιαύτης περιωπείας· ὁ σκοπὸς μετὰ τῶν μέσων καὶ τῶν προσημασμένων πανταχοῦ ὑποδεικνύονται. Τὰ ἐπισημῶτα πειστικώτατα· ὅπου δὲ ταῦτα δὲν ἀκοῦσαι, καταφεύγει εἰς εἰκόνας ἐπιδρώσας ἐπὶ τὸ πνεῦμα καὶ συγκινούσας τὴν καρδίαν. Οὐδαμοῦ φωνασκίαι· ὁ μέγας Πατὴρ ἐγνώριζεν ὅτι, ὅπου τὰ πράγματα ὁμιλοῦσιν, οἱ λόγοι περιττοί.

Πολλὰ τούτων εἶνε συνήθεις ἐκκολογίαι· πλεῖσταί τε εἰσὶν εἰς σύγλωττιαν κοινωνολευτικὴν καὶ ἀποτολοῦσιν ἀποδείξιν τοῦ σοβαροῦ καὶ γλαφυροῦ ἅμα λόγου, ὃ ὅπως θὰ ἴκομετο κατὰ τὰς ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου Συνόδους παρ' αὐτοῦ, ἂν θάνατος ἄωρος δὲν ἐκόλυεν αὐτὸν νὰ ἐξακολούτησῃ τὸν ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας ἀγῶνα.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΚΛΕΚΤΑΙ

Α' ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΕΤΑΙΡΩΙ

Οἱ δύο φίλοι ἐν Ἀθήναις εἶτι τὰς διατριβὰς ποιούμενοι, συνειδησαν νὰ συζητήσωσιν αὐλιζόμενοι ἐν τῇ ἐρήμῳ ὁ Μέγας Βασίλειος ἀποφασίσας τοῦτο καὶ ἐγκαταστὰς παρὰ τὸ Ἄνεσι, πλησίον τοῦ Ἰριδος ποταμοῦ ἐν τῷ Πόντῳ, ἀποπειρῶται νὰ προσελκύσῃ τὸν Γρηγόριον περιγράφων (τῷ 360) ποιητικώτερον τὸ ἀναχωρητήριον αὐτοῦ.

Ἐγὼ τοῦ ἀδελφοῦ μοι ἐπιστειλαντος Γρηγορίου⁵ πάλαι βούλεσθαι ὑμῖν συντυχεῖν, προσθέντος δὲ ὅτι καὶ σοι αὐτὸ ταῦτο δεδογμένον ἐστί, τὸ μὲν τι καὶ διὰ τὸ πολλάκις ἀπατηθῆναι⁶ ὀνηρῶς ἔχων πρὸς τὸ πιστεῦναι, τὸ δὲ τι καὶ ὑπὸ ἀσχυλίων περισπώμενος, ἐπιμειναι οὐκ ἤδυνθηθην. Δεῖ γάρ με ἤδη ἀπελαύνειν ἐπὶ τὸν Πόντον, ἐν ᾧ τάχα ποτέ, Θεοῦ βουληθέντος, τῆς πλάνης λήξομεν⁷.

Μόλις γάρ ἀπογόνους τῶν ματαίων ἐλπίδων, ἃς ἐπὶ σοι εἰχόν ποτε, μᾶλλον δὲ τῶν ὀνείρων, εἰ δεῖ ἀληθέστερον εἰπεῖν—ἐπιπαῖω γὰρ τὸν εἰπόντα τὰς ἐλπίδας εἶναι γρηγορούντων ἐν-

πνια⁸,—κατὰ βίου ζήτησιν⁹ ἐπὶ τὸν Πόντον ἀπῆλθον Ἐνθα δὲ μοι ὁ Θεὸς χωρίον ὑπέδειξεν ἀκριβῶς συμβαῖνον τῷ ἐμῷ τρόπῳ ὥστε, οἷον πολλάκις εἰώθαμεν ἀργούντες ἄμα καὶ παίζοντες τῇ διανοίᾳ συμπλάττειν, τοιοῦτον ἐπὶ τῆς ἀληθείας καθορᾶν. Ὅρος γάρ ἐστιν ὑψηλόν, βαθεῖα ὕλη κεκαλυμμένον¹⁰, ψυχροὶ ὕδασι καὶ διαφανεῖσι εἰς τὸ κατ' ἄρκτον κατάρρυτον⁸. Τοῦτου ταῖς ὑπορείαις πεδίον ὑπτιον ὑπεστώρεται, ταῖς ἐκ τοῦ ὄρους νοτίαι διηνεκῶς παινόμενον. Ὑλῃ δὲ τούτῳ αὐτομάτως περιφεισα ποικίλων καὶ παντοδαπῶν δένδρων, μικροῦ δεῖν ἀντὶ ἔρκου αὐτῷ γίνεται, ὡς μικρὰν εἶναι πρὸς τοῦτο καὶ τὴν Καλυψοῦς νῆσον, ἣν δὴ πασῶν πλέον Ὅμηρος εἰς κάλλος θαυμάσας φαίνεται. Καὶ γὰρ οὐδὲ πολὺ ἀποδεῖ τοῦ νῆσου εἶναι, ἐνεκὰ γε τοῦ πανταχόθεν ἐρύμασι περιεργεσθαι. Φάραγγες μὲν γὰρ αὐτῷ βαθεῖαι κατὰ δύο μέρη περιεργάσασιν κατὰ πλευράν δὲ ἀπὸ κρηνοῦ ὁ ποταμὸς ὑπορρέων, τειχὸς ἐστὶ καὶ αὐτὸς διηνεκὲς καὶ δυσέμβατον. Ἐκ δὲ τοῦ ἐπὶ ἄτερος τεταμένον εἶναι τὸ ὄρος, δι' ἀγκύων μνηοειδῶν⁹ ταῖς φάραγγιν ἐπιζευγνύμενον τὰ βάσιμα τῆς ὑπορείας ἀποτειχίζει¹⁰. Μία δὲ τις εἰσόδος ἐπ' αὐτῆς, ἧς ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι. Τῆν γε μὴν οἴκησιν αὐχὴν τις ἕτερος ὑποδέχεται ὑψηλόν τινα

5. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι τοῦ Πενθέρου.

6. Κατὰ βίου ζήτησιν διὰ νὰ ἀναζητήσω τὸν ἀριζωντὰ μοι βίον.

7. Ἐπὶ πυκνοῦ δάσους κεκαλυμμένον.

8. Κατάρρυτον· εἰς τὸ κατ' ἄρκτον, δηλαδὴ πρὸς Β ὑπὸ πολλῶν ὑδάτων ἀρδευόμενον.

9. Τὰς κολποειδέτε καμπὰς τῶν φαράγγων.

10. Ἀποτειχίζει τὰ βάσιμα τῆς ὑπορείας· δηλαδὴ κλείει ὡς τετὰρχος τὰ προσβάτὰ μέρη τῆς πεδιάδος.

1. Βλέπε τὴν ἀπάντησιν ταύτης ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Γρηγορίου.
2. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου νεώτερος Γρηγόριος ὁ Νύσσης.
3. Φαίνεται ὅτι οἱ δύο οὗτοι ἀληθεῖς φίλοι ἐχαριεντίζοντο πρὸς ἀλλήλους, ὡς συνήθως συμβαίνει.
4. Ὁ παῖσος πλέον τὸν πλάνητα βίον μου.

ἐπὶ τῆς ἄκρας ἀνέχων τένοντα¹¹, ὥστε τὸ πεδίον τοῦτο ὑψη-
πλωσθαι ταῖς ὕψεσι, καὶ ἐκ τοῦ μετεώρου ἐξεῖναι καὶ τὸν πο-
ταμὸν περιρέοντα καθορᾶν, οὐκ ἐλάττωνα τέρψιν, ἔμοι γε
δοκεῖν, παρεχόμενον, ἢ τοῖς ἐκ τῆς Ἀμφιπόλεως τὸν Στρυμό-
μόνα καταμυθάνουσιν¹². Ὁ μὲν γὰρ σχολιαστέρω τῷ ῥέματι
περιμυθάζων, μικροῦ δεῖν καὶ τὸ ποταμὸς εἶναι ὑπὸ τῆς
ἡσυχίας ἀφῆρηται¹³: ὁ δὲ ὀξύτατα, ὧν ἐγὼ οἶδα, ποταμῶν
ῥέων βραχύτητι τῇ γέλτονι πέτρᾳ παρατραχύνεται, ἀφ' ἧς
ἀναχέμενος, εἰς δίνην βαθεῖαν περικλείεται, ὅψιν τε ἠδίστην
ἔμοι καὶ παντὶ θεατῇ παρεχόμενος, καὶ χρεῖαν τοῖς ἐπιχωρίοις
αὐταρκεστάτην¹⁴, ἰχθύων τε πλῆθος ἀμύθητον ταῖς δίναις
ἐντέρωμα.

Τί δεῖ λέγειν τὰς ἐκ τῆς γῆς ἀναπνοάς, ἢ τὰς ἐκ τοῦ πο-
ταμοῦ αὔρας; Τὸ γε μὴν τῶν ἀνθέων πλῆθος ἢ τῶν ὀδικῶν
ὀφειθῶν ἄλλος μὲν ἂν τις θαυμάσειεν: ἔμοι δὲ οὐ σχολή τού-
τοις προσέχειν τὸν νοῦν. Ὁ δὲ μέγιστον εἰπεῖν ἐρχομεν τοῦ
χωρίου, ὅτι πρὸς πᾶσαν ὑπάρχον καρπῶν φορὰν ἐπιτήθειον δι'
εὐκαιρίαν τῆς θέσεως, ἠδίστον ἔμοι πάντων καρπῶν τὴν ἡσυ-
χίαν τρέφει, οὐ μόνον καθύτι τῶν ἀστικῶν θορύβων ἀπήλλα-
κται, ἀλλ' ὅτι οὔτε ὀδίτην τινὰ παραπέμπει, πλὴν τῶν κατὰ

11. Δι' ἄλην—τένοντα: ὁ τένον ἦτο ἡ μᾶλλον ἐξέγρυσσα ἄκρα τοῦ
αὐχένος, ἢ τα προεκτάσιος τινος ὑψηλῆς: ἡ εἰκὼν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ
ἀνθρώπου.

12. Ἐκ τῆς Ἀμφιπόλεως παρετρεῖτο ὁ Στρυμόν, ὡς ἐκ τῆς ὑψη-
λῆς αὐτῆς θέσεως: ἦτο δὲ ἡ Ἀμφίπολις πόλις τῆς Μακεδονίας.

13. Εἶνε τῶν ἡσυχον τὸ ῥέμα τοῦ ποταμοῦ, ὥστε ἔχει στερεθῆ
τῆς ἰσότητος ταύτης τοῦ ποταμοῦ.

14. Χρεῖαν αὐταρκεστάτην: δηλαδὴ παρεχόμενος—ἀφθόνως ἐπαρ-
κῶν εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν ἐγχωρίων.

θῆραν ἐπιμιγνυμένων ἡμῖν. Πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ θροτρο-
φος ἐστίν, οὐχὶ ἄρκτων ἢ λύκων τῶν ὑμετέρων¹⁵—μὴ γένοι-
το!—ἀλλ' ἐλάφων ἀγέλας καὶ αἰγῶν ἀγρίων, καὶ λαγωῦς βό-
σκει καὶ εἶ τι τοῦτοις ὅμοιον. Ἄρ' οὖν οὐκ ἐνθυμεῖ, παρ' ὅσον
ἤλθον κινδύνου ὁμάταις ἐγὼ τοιοῦτου χωρίου τὴν Τιβερίνην¹⁶,
τῆς οἰκουμένης τὸ βράβαθρον, φιλονεικῶν ἀνταλλάξασθαι; Πρὸς
ὅπερ νῦν ἐπειγομένω συγγνώσει. Πάντως γὰρ οὐδὲ Ἀλκμείων
Ἐχινάδας εὐρών, ἐτι τῆς πλάνης ἠνέσχετο¹⁷.

15. Ἄρκτων ἢ λύκων: τὰ θηρία τοῦ ὄρους δὲν ἦσαν ἄρκτοι καὶ λύ-
κοι, ὅποια ἔτρεφον τὰ ὄρη τὰ ἰδικὰ σας.

16. Ἡ Τιβερίνη ἦτο ἕκτασις γῆς ἀνίκουσα εἰς τὸν πατέρα τοῦ
Ναζιανζηνοῦ, ὅπου ἔζη μεμονωμένος ὁ Γρηγόριος: ἐκεῖτο δὲ παρὰ τὴν
εἰσοδὸν τῆς πόλεως.

17. Οὐδὲ ἐτι τῆς πλάνης ἠνέσχετο—δὲν ἤθελε πλέον νὰ πλανᾶ-
ται ἢ μᾶλλον δὲν ὑπέφερε πλέον τὰ βάσανα τοῦ πλάνητος βίου. Ἀλκ-
μείων ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμφιπέου ἐπλανᾶτο κατ' ὄλην τοῦ τὴν ζωὴν μετὰ
τὸν θάνατον τῆς μητρὸς του Ἐπιφύλης. Τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος τῷ
εἶπεν ὅτι θὰ ἀπηλλάσσεται τῶν περιπλανήσεών του, ἂν εὕρισκε γῆν, τὴν
ὅποιαν δὲν εἶχεν ἰδεῖ ὁ ἦλιος κατὰ τὸν φόνον τῆς μητρὸς του: ὁ Ἀλκ-
μείων ἐπίστευσεν ὅτι ὁ θεὸς ἐνόησε τὰς Ἐχινάδας νήσους σχηματισμένας
ἀπὸ τὰς διαδοχικὰς προσώσεις τοῦ Ἀγελίου: ἐν ταύταις δὲ καὶ ἐγκα-
τέστη (Θουκ. β', 3).

Β' Ο Λ Υ Μ Π Ι Ο Ι

Ὁ Μέγας Βασίλειος εὐχαριστῶν τῷ φίλῳ του διὰ τὰ δῶ-
ρα μέμφεται συνάμα μετὰ χάριτος αὐτόν, διότι ἐξώρισε τὴν
πενίαν ἐκ τοῦ ἀναχωρητηρίου του.

Οἶα ποιεῖς, ὦ θαυμάσιε, τὴν φιλίαν ἡμῖν πενίαν καὶ φιλοσο-
φίας τροφὸν τῆς ἐσχρατίας¹ ἀπελαύνων; οἶμαι γὰρ ἂν σε καὶ
ἐξούλης γραφὴν ὑπ' αὐτῆς φεῖγναι², εἰ τις αὐτῇ προσγένοιτο
λόγος ὅτι «Τούτῳ συνοικεῖν εἰλόμην ἐγὼ³ νῦν μὲν τὸν Ζή-
νωνα ἐπαινοῦντι, ὅς, ναυαγίῳ πάντα ἀπολαβὼν, οὐδὲν ἀγενεῖς
ἐφθέγγαστο, ἀλλ' εὖγε εἶπεν, ὦ τύχη, συναλαύνεις ἡμᾶς εἰς τὸ
τριβώνιον⁴· νῦν δὲ τὸν Κλεάνθη⁵, μισθῷ ὕδωρ τοῦ φρέατος
ἐπαν-λουόντα, ὅθεν αὐτὸς τε διέζη καὶ τοῖς διδασκάλοις μι-
σθοῦς ὑπετελεῖ. Τὸν δὲ Διογενῆ οὐδὲ ἐπαύσατό ποτε θαυμά-
ζων τοῖς παρὰ τῆς φύσεως μόνους ἀρκεῖσθαι φιλοτιμούμενον
ὡς καὶ τὸ κισσύδιον ἀπορρῖψαι, ἐπειδὴ περ παρὰ παιδὸς ἐιδιδά-
χθη κοιλίας ταῖς χερσὶν ἐπικύπτων πίνειν». Ταῦτα ἂν σοι
καὶ τὰ τοιαῦτα ἡ σύννοκος ἡμῖν μέμψαιτο, ταῖς μεγαλοδω-
ρεαῖς ἐξοικισθεῖσα νῦν. Προσθέη δὲ καὶ ἀπειλὴν τινα ὅτι, «εἰ

1. Ἀπὸ τὴν ἄκραν τοῦ κόσμου, ὅπου διατρίβω, θὰ ἔλεγεν ἡ σιμε-
ρὴν γλῶσσα.

2. Ἐξούλης γραφῆ ἐλέγετο ἢ κατὰ τοῦ μὴ συνκινουόντος νὰ παρα-
χωρήσῃ τὸ εἰς τὸν ἀντίδικον ἐπιδικασθῆν κτῆμα ἢ ὅ,τι δῆποτε δικαίω-
μα· ὁ δὲ ἄλλος ἐξούλης προσκατεδικάζετο εἰς πρόστιμον καὶ πρὸς τὸ
δημίσιον φεῖγναι καὶ διώκειν· ὅροι δικανκοί.

3. Εἰλόμην ἐγὼ=ἐπιτόμησα νὰ σκῶ μετὰ τούτου τοῦ ἀνδρός.

4. Τὸ τριβώνιον· μετὰ τριβῆς εἰς τὸν φιλοσοφικὸν τριβῶνα· ἂν καὶ
εἴνε παράδοσις, ἐπιστεῦθη ἡμῶς ὅτι ὁ Ζήνων μετὰ ναυάγιον ἠσπάσθη
τὴν φιλοσοφίαν· εἶνε ὁ Ἰδρυτὴς τῆς Στοῆς.

5. Κλεάνθης· γνωστὸν διὰ τὴν ἐκλήθη καὶ Φρεάτηλης.

σε ἐνταῦθα πάλιν λάβοιμι, σικελικὴν ἢ ἰταλιῶν τρυφὴν
ἀποδείξω τὰ πρότερα⁶. οὕτω σε ἀκριβῶς τοῖς παρ' ἐμαυτῆς⁷
ἀμυνοῦμαι». Καὶ ταῦτα μὲν δὴ τοιαῦτα. Ἦσθην δὲ ἀκούσας
ἤρχθαι σε τῆς θεραπείας ἤδη· καὶ εὐχομαί σε ὄνασθαι αὐτῆς⁸.
Πρέπει δ' ἂν τῇ ἱερᾷ σου ψυχῇ ἄλυπος ὑπηρεσία σώματος.

6. Τὰ πρότερα=ἂν σὲ ξαναπιάσω εἰδῶ θὰ ἀποδείξω ὅτι ἡ πρότερα
σοι δάιτα ἦτο σικελικὴ ἢ ἰταλικὴ τρυφηλότης.

7. Τοῖς παρ' ἐμαυτῆς· διὰ τῶν μέσων, τὰ ὅποια πορίζομαι μόνῳ μου.

8. Ὁ Ὀλύμπιος ἦτο ἀσθενής· ἐπειδὴ δὲ ὑπεβλήθη ὑπὸν θεραπείαν,
ὁ Μέγας Βασίλειος τῷ εὐχεται νὰ ἐπωρελήθῃ ἀπ' αὐτῆς.

Γ' Τ Ω Ι Α Γ Γ Ω Ι

Ὡσπερ τῶν ἄλλων ὥριμων, ἕκαστον ἐν τῇ οἰκίᾳ ὄρχ ἀπαν-
τᾷ ἐν ἧρι μὲν τὰ ἄνηθ, ἐν θέρει δὲ οἱ ἀστάχυες, τῷ δὲ μετο-
πῶρῳ τὸ μῆλον, οὕτω χειμῶνος καρπὸς εἰσιν οἱ λόγοι¹.

1. Διὰ τὴν χάριν καὶ λακωνικότητά τῆς δὲν εἶνε ἄξια μιμήσεως ἡ
ἐπιστολὴ αὕτη; Ὁμοίῳ πρὸς ἐκείνην, ἣν ἐπέστειλε τῷ Ἰουλιανῷ,
ἔχουσαν δὲ ὡς ἐξῆς:

Ἰουλιανῷ

Ἀνέγνωσ, ἀλλ' οὐκ ἔγνωσ· εἰ γὰρ ἔγνωσ, οὐκ ἂν κατέγνωσ.

Δ' ΠΡΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑΝ

Ἡ τέχνη τοῦ μεγάλου Πατρὸς πρὸς συνοικισμὸν τῶν μονῶν αὐτοῦ.

Τέχνη τίς ἐστὶ περιστερῶν θεραπευτικὴ τοιαύτη. Ὅταν μιᾶς ἐγκρατεῖς γίνωνται οἱ τὰ τοιαῦτα σπουδάζοντες, χειροῦθη τε ταύτην καὶ ὁμοσίτον ἐκτοῖς ἀπεργάσωνται, τότε μύρω τὰς πτέρυγας αὐτῆς χρίσαντες, εἰσὶ συναγελασθήναι ταῖς ἑξωθεν.

Ἡ δὲ τοῦ μύρου ἐκείνου εὐωδία τὴν αὐτόνομον ἐκείνην ἀγέλην κτήμα ποιεῖται τῷ κεκτημένῳ τὴν τιθαστόν. Πρὸς γὰρ τὰς εὐπνοίας καὶ αἱ λοιπαὶ συνεφέρονται τε καὶ εἰσοικίζονται. Τί δὲ βουλόμενος ἐντεύθεν ἀρχομαι τοῦ γράμματος; Ὅτι λαβὼν τὸν υἱὸν Διονύσιον, τὸν ποτὲ Διομήτην¹, καὶ τῷ θεῷ μύρω τὰς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πτέρυγας διαχρίσας, ἐξέπεμψα πρὸς τὴν σὴν σεμνοπρέπειαν². ὥστε καὶ πρὸς αὐτὴν συναναπτῆναι αὐτῷ καὶ καταλαβεῖν τὴν κλιάν, ἣν παρ' ἡμῶν ἐπήξατο ὁ προειρημένος³. Ἐὰν οὖν ταῦτα ἴδοιμι ἐπὶ τῆς ἡμῶν ζωῆς καὶ τὴν σὴν σεμνοπρέπειαν πρὸς τὸν ὑψηλὸν βίον μεταθεμένην, πολλῶν προσώπων ἀξίων τοῦ Θεοῦ δεηθήσομαι⁴, τὴν κεχρυσωτημένην τιμὴν ἀποπληρῶσαι αὐτῷ.

1. Διομήτην· ἐκτοσε φαίνεται ἐπεκράτει ἡ συνθήκη οἱ ἀσπαζόμενα τὸν μοναχικὸν βίον νὰ μεταβάλλωσι τὸ κατὰ κόσμον ὄνομα· καὶ ὁ Διομήτης μετωνομάσθη Διονύσιος. Βεβίωσις ἡ μεταβολὴ τοῦ ὀνόματος ἢ το τὸ συμβολὸν τῆς μεταβολῆς τοῦ βίου.

2. Ταῦτα τιμητικὰ ἀφρογμένα οὐσιαστικὰ καὶ ἄλλα μεταχειρίζονται οἱ Πατέρες ἀντὶ ἐπιθέτων «ἢ σὴ εὐδαιμία, ἢ σὴ εὐσέβεια· ἢ σὴ γλιανθρωπία, ἀντὶ τοῦ ὁ εὐλαβῆς, σὸ ὁ εὐσεβῆς κτλ.»

3. Νὰ συμπεταξῆς καὶ σὺ καὶ νὰ καταλάβῃς τὴν φωλιάν.

4. Θὰ παρακαλέσω πολλὰ πρόσωπα νὰ πληρώσῃ εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς τὴν προσφιλομένην αὐτῷ τιμὴν διὰ τὴν χάριν ταύτην.

Ε' ΛΕΟΝΤΙΩΙ ΣΟΦΙΣΤῆ

Σπανίως ἀνταλλάσσομεν γράμματα· ἀλλ' ὁ Μέγας Βασίλειος ἕνεκα τῶν πολλῶν ἀσχολιῶν του εἶναι ἥττον ὑξιοκατάκριτος τοῦ Λεοντίου, σοφιστοῦ, οὕτινος ἔργον τὸ γράφειν καὶ διαλέγεσθαι ἀποστελλεῖ δὲ αὐτῷ καὶ τοὺς κατ' Εὐνομίῳ λόγους.

Χρόνια μὲν σοὶ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν γράμματα· οὐ μὴν χρονιώτερα τῶν αὐτόθεν¹, καὶ ταῦτα πολλῶν καὶ συνεχῶν ἐπιδημησάντων ἡμῖν ἀπὸ τῆς ὑμετέρας². οἷς εἰ πᾶσιν ἀφεξῆς γράμματα ἐπετίθης, οὐδὲν ἦν τὸ κωλύον αὐτῷ σοὶ δοκεῖν συνεῖναι ἡμᾶς, καὶ οἰοεῖν παρόντας καὶ συνόντας ἀπολαβεῖν οὕτω συνεχῆς ἦν τὸ πλῆθος τῶν πρὸς ἡμᾶς ἀφικνουμένων. Ἄλλὰ τί οὐκ ἐπιστέλλεις; Καίτοι γε οὐδὲν ἔργον σοφιστῆ³ ἢ τὸ γράφειν· μάλλον δὲ, εἰ καὶ τῆς χειρὸς ἔχεις ἄργως, οὐδὲ γράφειν δεήσει· ἄλλος γὰρ σοὶ διακονήσει. Γλώττης δὲ χρεια μόνος, ἢ κἄν ἡμῖν μὴ διαλέγηται, ἀλλ' ἐνὶ γε πάντως τῶν συνόντων λαλήσει· κἄν μηδεὶς παρῆ, ἐφ' ἑαυτῆς διαλέξεται· σιωπήσει δὲ οὐδαμῶς, σοριστικὴ τε οὐσὰ καὶ ἀττική, οὐ μάλλόν γε ἢ αἱ ἀηδόνες, ὅταν τὸ ἔαρ αὐτάς πρὸς ὠδὴν ἀναστήσῃ. Ἡμῖν μὲν γὰρ τὸ πυκνόν⁴ τῆς ἀσχολίας τοῦτο, ἐν ᾧ νῦν ἔσμεν, κἄν παραίτησιν ἐνέγκοι τυχὸν πρὸς τὴν ἐνδειαν τῶν γραμμά-

1. Τῶν αὐτόθεν· δηλαδὴ τῶν παρὰ σοῦ ἀποστελλομένων· ὁ νοῦς τοῦ γράφοντος μεταφέρεται εἰς τὴν πατρίδα τοῦ πρὸς ὃν διευθύνει τὴν ἐπιστολήν.

2. Ἀπὸ τῆς ὑμετέρας· δηλαδὴ πόλειος.

3. Σοφιστῆ· ἡ λέξις δὲν ἐκλαμβάνεται ὡς ἐπὶ Πλάτωνος· σημαῖν τὸν ῥήτορα, οὐχὶ δὲ τὸν ποιῶντα τὸν ἥτερον λόγον κρείττω.

4. Τὸ πυκνὸν τῆς ἀσχολίας τοῦτο· ὁ ἐπὶ Πατῆρ ἦτο πολυάσχολος· τυχὸν ἡ μετοχὴ ἐπιρρηματικὴ ὡς καὶ ἐν τῇ κοινῇ χρῆσει· λ. χ. τυχὸν δὲν ἦθε.

των· καί, τὸ οἰοῦναι ἐρρυπῶσθαι λοιπὸν τῇ κατακορεῖ συνθήξει πρὸς ἰδιωτισμὸν⁵ ὄκνον εἰκότως ἐμποεῖ προσφθέγγεσθαι ὑμᾶς τοὺς σοριστάς, οἷ, εἰ μὴ τι ἄξιον τῆς ὑμετέρας αὐτῶν σοφίας ἀκούσεσθε, δυσχερανεῖτε καὶ οὐκ ἀνέξεσθε. Σὲ δὲ που τὸ ἐναντίον εἶδος ἐπὶ πάσης προφάσεως δημοσιεύειν σαυτοῦ τὴν φωνήν, ἐπιτήδειον ὄντα εἰπεῖν, ὡν αὐτὸς οἶδα, Ἑλλήνων. Οἶδα γὰρ, ὡς οἶμαι, τοὺς ὀνομαστοτάτους τῶν ἐν ὑμῖν⁶. Ὡστε οὐδεμὴ παρὰ τῆς σιωπῶντι. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Ἀπέστειλα δὲ καὶ τὰ πρὸς Εὐνόμιον⁷· ἃ εἶτε παιδιᾶν⁸ χρῆ καλεῖν, εἶτε μικρῶν παιδιᾶς σπουδαϊότερα, αὐτῷ σοι κρίνειν παρήξιμ⁹ ὅς πρὸς μὲν τὰ οἰκεῖα σαυτοῦ⁹ οὐκέτι, οἶμαι, χρῆζεις,

5. Πρὸς ἰδιωτισμὸν· διὰ τὴν μεγάλην του ἀναστροφὴν μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ τὴν συγχωρισμὸν του λέγει ὅτι φοβεῖται μήπως ἡ ῥύπανσις τῆς γλώσσης του ἀπὸ τῆς ἀπλῆς καὶ ὠμιλημένης προσηνήτη ὄκνον εἰς τὸν σοριστὴν καὶ δὲν τὸν εὐχαριστήσῃ. Τὰ αὐτὰ ἔγραψε καὶ εἰς τὸν σοφιστὴν Λιβάκιον, ἀλλ' ἀπὸ ἀλλῆς ἀπόψεως· ἀπὸ τῆς πολλῆς του μελέτης τῆς βαρβάρου γλώσσης τῆς Π. Δ., ὡς ἀπεκάλει αὐτὴν (Ἐπ. 339).

6. Ὡς μαθητὴς τῶν ἐπιστήμων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης φητόρων Λιβακίου, Ἰμερίου καὶ Προαιρεσίου, λέγει ὅτι γνωρίζεις αὐτούς· ἄλλως τε μετὰ τοῦ Λιβακίου διετέλει ἐν συγχῇ ἀλληλογραφία.

7. Τὰ πρὸς Εὐνόμιον· νοεῖ τὰ κατὰ τοῦ Εὐνόμιου συγγράμματά του· ὁ Εὐνόμιος οὗτος μετὰ τοῦ Ἀετίου ἀνίκανος εἰς τοὺς Ἀνομοίους, ἦτοι εἰς τὴν διακλάσειν ἐκείνην τοῦ Ἀρειανισμοῦ, ἡ ὁποία ἤρνετο τὸ τε ὁμοίσιον καὶ τὸ ὁμοιοῦσιον καὶ τὸ ὅμοιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα καταλήξασα εἰς τὸ ἀνῆκον, ὅπως τῆς φύσεως αὐτῶν. Πρὸς τοὺς ἄλλους οὗτοι διασχιζόντο ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ γνωρίσῃ τὸν Θεόν, ὡς ἐπιγινώσκει ἑαυτόν. Ταῦτα πάντα ἀνασκευάζει ὁ Μέγας Βασιλεὺς ἐν τοῖς πρὸς Εὐνόμιον.

8. Παιδιᾶν· ἡ ἐποχὴ τοῦ Δ' αἰῶνος ἐκτός των ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων οὐδὲν ἄλλο παρήγαγεν.

9. Πρὸς μὲν τὰ οἰκεῖα σαυτοῦ· πρὸς μὲν τὰ ἀφροῦντα σέ.

πρὸς δὲ τῶν ἐνδιαστροφῶν¹⁰ τοὺς ἐντυγχάνοντας οὐκ ἀγενεῖς σοι ὄπλον ἔσεσθαι προσδοκῶ· οὐ τῇ δυνάμει τοῦ συντάγματος καταπιστεύοντες¹¹ τοσοῦτον, ἀλλ' ἀκριβῶς γνωρίζοντες ἀπὸ ὀλίγων ἀφροῦντων ἐπὶ πολλὰ σὲ ὄντα εὐρετικόν. Ἐὰν δὲ τί σοι καὶ ἀσθενέστερον ἔχειν τῆς χρείας¹² καταφανῆ, μὴ κατοκνήσης ἐλέγξει. Τοῦτω γὰρ μάλιστα φίλος κολακὸς διενήνοχε, τῷ τὸν μὲν πρὸς ἠδονὴν ὀμιλεῖν, τὸν δὲ μηδὲ τῶν λυπούντων ἀπέχεσθαι¹³.

Γ' ΔΙΟΔΩΡΩ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Ὁ Διοδόωρος πέμπει τῷ Βασιλεῖ, ἥδη ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας. ὄνο του βιβλία. Ὁ ἅγιος Βασίλειος ἐπιστέλλει αὐτῷ τὰς ἐπὶ τῶν ἔργων του κρίσεις μετὰ τινῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τῆς συνθέσεως τῶν διαλόγων. Ἐκφράζει δὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ Διοδόωρος δὲν θά παύσῃ ἐνασχολούμενος περὶ τὸ συγγράφειν· καθόσον αὐτῷ δὲν τῷ ἐπιτρέπουσιν οὔτε ἡ ὑγιεινὰ του, οὔτε αἱ ἐργασίαι του νὰ γράφῃ τι.

Ἐνέτυχον τοῖς ἀποσταλείσι βιβλίοις παρὰ τῆς τιμιότητός σου. Καὶ τῷ μὲν δευτέρῳ υπερήσθη, οὐ διὰ τὴν βραχύτητα μόνον, ὡς εἶδος ἦν τὸν ἀργῶς πρὸς πάντα καὶ ἀσθενῶς λοιπὸν διακείμενον¹⁴, ἀλλ' ὅτι πυκνὸν τε ἅμα ἐστὶ ταῖς ἐνοαῖσις, καὶ

10. Ἐνδιαστροφῶν· ἐνοεῖ τοὺς ἐχθρούς, τοὺς αἰρετικούς.

11. Οἱ πληθυντικοὶ ἀντὶ ἐνικῶν=καταπιστευοῦ καὶ γνωρίζω· ἀνεπαίσθητος μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ ἐνικῶν εἰς τὸν πληθυντικόν.

12. Τῆς χρείας, τῆς ἀνάγκης, τοῦ πρέποντος· ἦτοι, ἂν εὐρεθῇ τι ἀσθενέστερον ἐκείνου, ὅπερ ἀπαιτεῖ ἡ ἀνάγκη καὶ αἱ περιστάσεις· ἀναφέρεται εἰς τὰς κατὰ τοῦ Εὐνόμιου ἀποδείξεις.

13. Ἡ ἐνοια εἰλημμένη ἐκ τοῦ Ηλουτάργου ἐπερὶ τοῦ πῶς ἂν τις διακρίνει τὸν κολακὰ τοῦ φίλου.

14. Διακείμενον· ἐπειδὴ ὁ ἅγιος Βασίλειος ἦτο πάντοτε ἀσθενής, λέ-

εὐκρινῶς ἐν αὐτῷ ἔχουσιν αἱ τε ἀντιθέσεις τῶν ὑπεναντίων καὶ αἱ πρὸς αὐτὰς ἀπαντήσεις²· καὶ τὸ τῆς λέξεως ἀπλοῦν τε ἀκατάσκευον, πρέπειν ἔδοξε μοι εἶναι προθέσει Χριστιανοῦ³, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον ἢ κοινὴν ὠφέλειαν συγγράφοντος⁴. Τὸ δὲ πρότερον, τὴν μὲν δύναμιν ἔχον τὴν αὐτὴν ἐν τοῖς πράγμασι, λέξει δὲ πολυτελεστέρα καὶ σχήμασι ποικίλοις⁵ καὶ διαλογικῆς χάριτι κεκομψυμένον, πολλοῦ μοι ἐράνη καὶ χρονοῦ⁶ πρὸς τὸ ἐπιθεῖν, καὶ πόνου διανοίας πρὸς τὸ καὶ συλλέξει τὰς ἐννοίας καὶ παρακατασχέιν αὐτὰς τῇ μνήμῃ δεόμενον. Αἱ γὰρ ἐν τῷ μεταξύ παρεμβλλόμενα διαβολαὶ τῶν ὑπεναντίων, καὶ συστάσεις⁷ τῶν ἡμετέρων εἰ καὶ γλυκύτητάς τινὰς ἐπεισάγειν δοκοῦσι διαλεκτικῶς⁸ τῷ συγγράμματι, ἀλλ' οὖν τῷ σχολῆν καὶ διατριβῆν ἐμποεῖν διασπῶσι μὲν τὸ συνεχές τῆς ἐννοίας⁹ καὶ τοῦ ἐναγωνίου λόγου τὸν πόνον ὑποχαινούσιν¹⁰. Ἐκεῖνο γὰρ πάντως συνειδὲ σου ἡ ἀγχίνουα¹¹, ὅτι καὶ

γινεῖ ὅτι ἡ καλλίτερα του ὄψια ὁμοίαιε πρὸς τὴν ἀνοήαν ἐπιθονάτου.

2. Ἀπαντήσεις· ἀντιθέσεις, ἀντιλογίαι, ἀπαντήσεις, ἀνασκευαί.

3. Τὸ τῆς λέξεως ἀπλοῦν ὕψος ἀπλοῦν καὶ ἀρελές· προθέσει Χριστιανοῦ· μὲ σκοπὸν νὰ δευθῆ Χριστιανῶς.

4. Συγγράφοντος· ἦτοι Χριστιανὸς συγγράφων μᾶλλον πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν ἢ πρὸς ἐπίδειξιν.

5. Σχήμασι ποικίλοις· ἡ ποικιλία τῶν εἰκόνων.

6. Ἐρόνον καὶ πόνον· ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ δεόμενον εἰς τὸ τέλος τῆς φράσεως.

7. Διαβολαί—συστάσεις· ἐπικρίσεις—ἐπειαιν.

8. Διαλεκτικῶς· ἰδιῶτων τοῦ διαλόγου.

9. Συνεχές τῆς ἐννοίας· τὴν συνέχειαν τῆς ἰδέας.

10. Ἐποχαινούσιν· ἐξασθενοῦσι τὴν δεινότητα τῶν λόγων.

11. Ἀγχίνουα· ἰξύναια, περίουα.

τῶν ἐξωθεν φιλοσόφων¹² οἱ τοὺς διαλόγους συγγράψαντες, Ἄριστοτέλης μὲν καὶ Θεόφραστος¹³, εὐθύς αὐτῶν ἤψαντο τῶν πραγμάτων, διὰ τὸ συνειδέναι ἑαυτοῖς τῶν πλατωνικῶν χαρίτων τὴν ἔνδειαν. Πλάτων δὲ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ λόγου, ὁμοῦ μὲν τοῖς δόγμασι μάχεται, ὁμοῦ δὲ καὶ παρακωμῶδει τὰ πρόσωπα, Θρασυμάχου¹⁴ μὲν τὸ θρασοῦ καὶ ἰταμῶν διαβέλλων, Ἰππίου¹⁵ δὲ τὸ κοῦρον τῆς διανοίας καὶ γαῦνον, καὶ Πρωταγόρου¹⁶ τὸ ἀλαζονικὸν καὶ ὑπέρογον. Ὅπου δὲ ἀόριστα πρόσωπα¹⁷ ἐπεισάγει τοῖς διαλόγους, τῆς μὲν εὐκρινείας ἕνεκεν τῶν πραγμάτων κέχρηται τοῖς προσδιαλεγόμενοις, οὐδὲν δὲ ἕτερον ἐκ τῶν προσώπων ἐπεισκυκεῖται τοῖς ὑποθέσειν ὅπερ εἰποίησεν ἐν τοῖς Νόμοις¹⁸.

Δεῖ οὖν καὶ ἡμᾶς, τοὺς οὐ κατὰ φιλοτιμίαν ἐρχομένους ἐπὶ τὸ γράφειν, ἀλλ' ὑποθήκας καταλιμπάνειν ὠφελίμων λόγων

12. Ἐξωθεν φιλοσόφων· τῶν μὴ χριστιανῶν φιλοσόφων.

13. Ὁμοῦς διάλογος διεσώθη τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ διακεκριμένου αὐτοῦ μαθητοῦ Θεοφράστου.

14. Θρασυμάχος ὁ Λακωνικός· σοφιστής, περὶ οὗ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Φαῖδρῳ ἡμιεῖ μετ' ὀλίγης ὑπολήψεως. Ἦτο εἷς τῶν λογοδιβῶλων, ἦτοι τῶν ἀρχιτεκτόνων τῶν λόγων.

15. Ἰππίος ὁ Ἠλεῖος· ὁ Πλάτων θέτει αὐτὴν μετὰ τοῦ Σωκράτους ἐν ταῖς φυλακαῖς ἐν δυοῖ διαλόγοις, ὅτινας φέρουσι τὸ ὄνημά του· ὁ εἷς περὶ ψεύδους καὶ ὁ ἕτερος περὶ καλοῦ.

16. Πρωταγόρας ὁ Ἀθηναῖος· πρόσωπον κύριον τοῦ Πρωταγόρου, ἐν ᾧ ὁ Σωκράτης ἀναλαμβάνει νὰ θεραπεύσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν προκατάληψιν των ὑπὲρ των σοφιστῶν.

17. Ἀόριστα πρόσωπα· ὧν ὁ χαρακτήρ οὐδὲν κέχρηται ὁρισμένον, ὡς τὰ προηγούμενα, ὧν ἕκαστον ἦν ἡ ζωσα ἔκφρασις ἐνῆς ἐλαττώματος.

18. Νόμοις· ὁ μείζων τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος μετὰ τὸν περὶ Πολιτείας.

τῇ ἀδελφότητι προσλημένοις¹⁹, ἐὰν μὲν τι πᾶσι προκηρυγμένον ἐπὶ αὐθαδεῖς τρόπους πρόσωπον ὑποβαλλώμεθα, τινὰ καὶ ἀπὸ προσώπου ποιότητος παραπλέκειν τῷ λόγῳ, εἴπερ ὅλως ἐπιβάλλει ἡμῖν²⁰ διαβάλλειν ἀνθρώπους, τῶν πραγμάτων ἀφαιμένους²¹. Ἐὰν δὲ ἀόριστον ἢ τὸ διαλεγόμενον²², αἱ πρὸς τὰ πρόσωπα διαστάσεις τὴν μὲν συνάφειαν δικαιοσύνην, πρὸς οὐδὲν δὲ χροῖσιμον ἀπαντῶσι. Ταῦτα εἶπον ἵνα δειχθῆι ὅτι οὐκ εἰς κολακίαν²³ χειρᾶς ἀπέστειλάς σου τοὺς πόρους, ἀλλὰ ἀδελφῶ τῷ γνησιωτάτῳ ἐκονήσασα τῶν καμάτων. Εἶπον δὲ οὐ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν γεγραμμένων, ἀλλὰ πρὸς φυλακὴν τῶν μελλόντων.

Πάντως γὰρ ὁ τοσαύτη περὶ τὸ γράφειν εἴξει καὶ σπουδῇ κεραιμένος οὐκ ἀποκνήσει γράφων, ἐπεὶ οὐδὲ οἱ τὰς ὑποθέσεις παρέχοντες ἀπολήγουσιν. Ἡμῖν δὲ ἀρκέσει μὲν ἀναγινώσκειν τὰ ὑμέτερα· τοῦ δὲ δύνασθαι γράφειν τι τοσοῦτον ἀποδέομεν, ὅσον μικροῦ δέω λέγειν²⁴ καὶ τοῦ ὑγαίνειν ἢ καὶ τοῦ μετρίαν σχολὴν ἄγειν ἀπὸ τῶν πραγμάτων. Ἀπέστειλα δὲ νῦν διὰ τοῦ ἀναγνώστου τὸ μείζον καὶ πρότερον²⁵, ἐπελθὼν αὐτὸ ὡς ἐμοὶ δυνατόν. Τὸ δὲ δεῦτερον παρακατέσχον, βουλόμενος αὐτὸ

19. Ἦτοι θέλοντες ν' ἀφίσημεν ὑποκείμενα ὑπερλίμων διαλόγων, διατριβῶν, τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν.

20. Ἐὰν ἡμῶς ἀρμύζῃ, πρέπη.

21. Ἀφαιμένους· συμφωνεῖ πρὸς τὸ ἐν ἀρχῇ τῆς φράσεως ἡμῶν.

22. Τὸ διαλεγόμενον· ἢ ἡμᾶς τὸ σύνολον τῶν διαλεγόμενων διαστάσεις παρεκβάσει.

23. Πρβλ. τέλος προηγούμενης ἐπιστολῆς.

24. Δι' ἑᾶ, ὅσον, μικροῦ λέγειν, δέω.

25. Ὑπονοεῖται· βιβλίον.

μεταγράψαι καὶ μὴ εὐπορῶν τέως τινὸς τῶν εἰς τάχος γραφόντων²⁶. Μέχρι γὰρ τοσαύτης ἤλθε πεινίας τὰ ἐπίφθονα Καππαδοκῶν²⁷.

Z' ΠΡΟΣ ΠΑΤΕΡΑ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟῦ ΤΕΛΕΤΤΗΣΑΝΤΟΣ ΠΑΡΑΜΥΘΗΤΙΚΗ

Ὁ ἅγιος Βασίλειος παραμυθεῖ πατέρα πρὸ ὀλίγου ἰδόντα τὸν υἱὸν τοῦ ἀψοπαγέντα ἐν τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας του.

Ἐπειδὴ ἐν δευτέρῃ τάξει πατέρων ἔθετο ἡμᾶς ὁ Κύριος τοῖς Χριστιανοῖς, τῶν παιδῶν ἡμῖν τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων τὴν διὰ τῆς εὐσεβεῖς μόρφωσιν ἐπιτρέψας¹, τὸ συμβᾶν ἐπὶ τὸν μακρῖον υἱὸν σου πάθος καὶ ὑμέτερον ἴδιον εἶναι ἐλογισάμεθα, καὶ ἐπεστενάξαμεν αὐτοῦ τῇ ἀωρίᾳ τοῦ χωρισμοῦ, συμπαθόντες μάλιστα σοὶ καὶ ὑπολογισάμενοι ἡλίον ἔσται τῆς ὀδύνης τὸ βῆρος πατρὶ τῷ κατὰ φύσιν, ὅπου γε καὶ ἡμῖν, τοῖς κατὰ τὴν ἐντολὴν ὀκειωμένοις², τοσοῦτον τῆς καρδίας τὸ κατηφές ἐνεγένετο. Ἐπ' ἐκείνῳ μὲν γὰρ οὐδὲν ἔδει σκυθρωπὸν οὔτε παθεῖν οὔτε φέγγεσθαι· ἔλεινοι δὲ οἱ τῶν ἐπ' αὐτῷ ἐλπίδων διαμαρτόνες³. Καὶ τῷ ὄντι πολλῶν δακρῶν

26. Συνείθεον τότε νὰ ἀποδώσῃ τὰ περὶ τῶν συγγραμμάτων πεμπόμενα βιβλία εἴτε ἀρῶν τὰ ἀνεγίνωσκον εἴτε, ὑπερ ἤν κολακευτικώτερον, ἀρῶν τὰ ἀντίγραφα.

27. Τὰ ἐπίφθονα Καππαδοκῶν· εἰρωνικῶς ὁ Καππαδόκης· ἀξιος φθόνου, ἐπίφθονος.

1. Ὁ ἱερὸς ἀνὴρ δεικνύει τὸ καθῆκον διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν παιδῶν.

2. Ὀκειωμένοις· τοῖς ὄντιν οἰκείας καὶ πλησίον κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ.

3. Ἦ ἔννοια εἶνε ἐλιγμένη ἐκ τῶν Στωϊκῶν· ἀλλ' ὁ Χριστιανισμὸς

καὶ στεναγμῶν ἄζιοι, ἐκπέμφαντες παῖδα ἐν αὐτῷ τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας ἐπὶ λόγων ἄσκησιν⁴, ὑποδέξασθαι σιωπῶντα τὴν μικρὰν ταύτην καὶ ἀπεικταῖαν σιωπῆν.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὡς ἀνθρώπους ἡμᾶς εὐθύς ἐκίνησε, καὶ δάκρυον ἐξερχάμεν προπετές, καὶ στεναγμὸν ἀφῆκαμεν ἐκ μέσης καρδίας ἀπαίδευτον, τοῦ πάθους ἀθρόως, οἷόν τινος νεφελῆς, τὸν λογισμὸν ἡμῶν περισχόντος⁵. Ἐπεὶ δὲ ἡμῶν αὐτῶν ἐγενόμεθα⁶, καὶ διεβλέψαμεν τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ⁷ πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρωπίνων, τῷ μὲν Κυρίῳ ἀπελογησάμεθα, ἐφ' οἷς κατὰ συναρπαγὴν ἡ ψυχὴ ἡμῶν διετέθη⁸ πρὸς τὸ συμβῆναι ἐκ αὐτοῦ δὲ ἐνουθετήσαμεν μετρίως φέρονι ταῦτα, ἐκ τῆς παλαιᾶς τοῦ Θεοῦ ἀπορραξείως συγκληρωθέντα τῇ ζωῇ τῶν

μετριάξει τὴν θλίψιν καὶ τὴν στωικὴν τραχύτητα τῆς ἀπαθείας κατὰ ἀσπίδος ὑπογλυκαίνει, καθίστον ἐπιβάλλει τὸ συμπάσχειν μετὰ τῶν πασχόντων καὶ πληγέντων ὑπὸ συμφορᾶς. Καὶ ὁ Κικέρων (ἐν τῷ De amicitia, 3) μετριάξων τὴν ἀπάθειαν τὸς Στοῖς λέγει «Nihil mali Scipionii accidit se puto. Mihi accidit, si quid accidit».

4. Ἐκπέμφαντες... ἄσκησιν = ἐκπέμφαν τὸν υἱὸν αὐτῶν διὰ τὴν σπουδασίαν.

5. Τὴν φράσιν ταύτην καὶ τὸ νόημα παραφράζων ὁ πολὺς Bossuet λέγει ἐν τῇ ἐπιταφίῳ (Oraisons funèbres du prince de Condé) «venez... mais aujourd'hui obscurcies et couvertes de votre douleur comme un nuage».

6. Ἄμα συνήλθοντες εἰς ἡμᾶς αὐτοῖς.

7. Ὁ ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς μεταφορᾶ ἐν χρήσει παρὰ Πλάτων (Πολιτ. 7) συχνὰ ἀπαντῶσα παρὰ φιλοσόφους καὶ Πατρᾶσι τῆς Ἐκκλησίας ὁ Ναζιανζηνὸς ἐν τῇ ἐπιταφίῳ αὐτοῦ εἰς τὸν Μέγαν Βασιλείου λέγει «κύκλιον τὸ τῆς ψυχῆς περιαγαγόν».

8. Διετέθη δηλαδὴ διὰ τὴν λύπην, τὴν ὁποῖαν ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐκ συναρπαγῆς ἠσθάνθη.

ἀνθρώπων. Οἴχεται παῖς, αὐτῷ τῆς ἡλικίας ἄγων τὸ βιώσιμον, διαπρέπων ἐν χοροῖς ὀμηλικῶν⁹, ποθεινὸς διδασκαλίας, ἀπὸ ψιλῆς τῆς ἐντεύξεως εἰς εὐνοῖαν δυνάμενος καὶ τὸν ἀγριώτατον ἐπισπάσασθαι ὄξυς ἐν μαθήμασι, πρὸς τὸ ἦθος, ὑπερτὴν ἡλικίαν κατεσταλμένος¹⁰ καὶ πλείω τούτων εἰπῶν, ἐλάττων ἂν τις εἴποι τῆς ἀληθείας· ἀλλ' ὅμως ἀνθρώπος παρ' ἀνθρώπου γενόμενος. Τί τοίνυν λογίζεσθαι τὸν πατέρα τοῦ τοιοῦτου προσῆκε; Τί ἄλλο γε ἢ ἀναμνησθῆναι τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς, ὅτι τέθνηκε; Τί οὖν θαυμαστόν, ἐκ θνητοῦ γεννηθέντα, θνητοῦ γενέσθαι πατέρα¹¹;

Τὸ δὲ πρὸ ὥρας καὶ πρὶν κορεσθῆναι τοῦ βίου καὶ πρὶν εἰς μέτρον ἡλικίας ἔλθειν καὶ φανῆναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ διαδοχῆν τοῦ γένους καταλιπεῖν, ταῦτα οὐκ αὐξήσις τοῦ πάθους ὡς ἑμαυτὸν πείθω, ἀλλὰ παραμυθία τοῦ γεγονότος ἐστίν. Εὐχαριστεῖσθαι ἀφίλει τοῦ Θεοῦ ἡ διάταξις, ὅτι μὴ κατέλιπεν ὑπὲρ γῆς ὄρφανὰ τέκνα, ὅτι μὴ γυναικα χήραν θλίψει μακροῦ ἐκδοτον ἀφῆκεν, ἢ ἀνδρὶ ἐτέρῳ συνοικήσουσαν καὶ τῶν προτέρων τέκνων καταμελήσουσαν. Τὸ δὲ ὅτι οὐ παρετάθη τῷ βίῳ τούτῳ ἡ ζωὴ τοῦ παιδὸς¹², τίς οὕτως ἀγνώμων, ὡς μὴ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τοῦτο νομίζειν εἶναι; Ἢ γὰρ ἐπὶ πλείον ἐνταῦθα διατριβὴ πλειόνων κικῶν ἐστίν ἀφορμὴ. Οὐκ ἐποίησε

⁹ Διαπρέπων· ἐν χοροῖς ὀμηλικῶν ἐν ταῖς συναστροφαῖς τῶν συνηλικιωτῶν ἀνώτερος φαινόμενος.

¹⁰ Ἐντροπαλὸς καὶ μετρίοτροπος.

¹¹ Τὴν ἰδέαν ταύτην ὁ Μέγας Βασιλεὺς οὐ μόνον παρὰ τῶν Στωϊκῶν, ἀλλὰ παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς ἔδυνάτο ν' ἀρυσθῆ πληρέστερον καὶ τελειότερον.

¹² Τῷ βίῳ τούτῳ ἡ ζωὴ τῷ μὲν βίῳ νοεῖται ἡ παρούσα ζωὴ ἢ δὲ ζωὴ σημεῖναι τὴν ὑπαρξίν τοῦ παιδός.

κακόν· οὐκ ἔραψε δολον τῷ πλησίον· οὐκ εἰς ἀνάγκην ἤλθε πατρίας καταμιγῆσαι πονηρευομένων¹³· οὐκ ἐνεπλάκη τοῖς κατ' ἀγοράν κακοῖς¹⁴· οὐχ ὑπέμεινεν ἀνάγκην ἀμαρτημάτων, οὐ ψεῦδος, οὐκ ἀγνωμοσύνη, οὐ πλεονεξίαν, οὐ φιληθονίαν, οὐ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη, ὅσα ταῖς ἀναγωγαῖς ψυχαῖς¹⁵ ἐγγίνεσθαι πέφυκεν οὐδεμιᾷ κηλίδι τὴν ψυχὴν ἀπῆλθε κατεστιγμένους, ἀλλὰ καθαρὸς ἀνεχώρησε πρὸς τὴν ἀμείνω λῆξιν. Οὐ γὰρ κατέκρυψε τὸν ἀγαπητόν, ἀλλ' οὐρανὸς ὑπεδέξατο. Θεὸς ὁ τὰ ἡμέτερα οἰκονομῶν, ὁ τὰς τῶν χρόνων ὁροθεσίας ἐκάστω νομοθετῶν, ὁ ἀγαγὼν εἰς τὴν ζωὴν ταύτην, αὐτὸς καὶ μετέστησεν. Ἔχομεν διδασκάλιον ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν συμφορῶν τὴν περιβόητον ἐκείνην φωνὴν τοῦ μεγάλου Ἰωβ· Ἄ Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο. Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας¹⁶·

13. Συναναστροφαις ποτηρῶν εἶνε ἡ βουλή τῶν ἀσεβῶν τοῦ Δαβὶδ.

14. Τοῖς κατ' ἀγοράν κακοῖς· ἦτοι εἰς τὰς φροντίδας τῆς ἀγορᾶς· ὅσα φροντίδας καὶ θλίψεις προσενδύνει αἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐργασίαι.

15. Ταῖς ἀναγωγαῖς ψυχαῖς· ταῖς ἐσπερημέναις ὀρθῆς ἀγωγῆς καὶ μερῶσις.

16. Ἰωβ α', 21.

Η' ΤΡΑΙΑΝΩ

Μάξιμος ἐπαρχος τῆς Καππαδοκίας κατὰ τὴν ἀπόλυσιν αὐτοῦ τῆς ἀρχῆς κατηγορήθη ἐπὶ ἀρπαγῇ καὶ αἰσχροκερδεῖα· ἐπειδὴ δὲ, καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ μίσους τοῦ λαοῦ διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ καταδικασθῆ, ἐδραπέτευσεν· οἱ ἐχθροὶ του δὲν κατώρθωσαν ν' ἀποδειξῶσι τι κατ' αὐτό· οὐχ ἦττον ὁ νέος ἐπαρχος κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς ἀποτίσιν τοῦ τετραπλοῦ κατὰ νόμον· ἡ περιουσία του ἐδημειῦθη· μολοντί δὲ δὲν ἐστερηθῆ τὸν πολιτικῶν δικαιοματῶν, ἡ ἀπόφασις, διὰ τῆς ὁποίας κατετάχθη εἰς τὴν κατωτέραν τάξιν τῶν πολιτῶν, ἀφήρει παρ' αὐτοῦ τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναλαβεῖν ἀρχὴν τινα ἢ ἀξίωμα· ὁ Μέγας Βασίλειος συνιστᾷ τὸν δυστυχῆ τοῦτον εἰς τὸν Τραϊανῶν, ἐνὰ τῶν πρώτων ἀξιωματικῶν τοῦ Οὐάλεντος (373).

Πολλὴν φέρει τοῖς καταπονομένοις παραμυθίαν καὶ τὸ ἔχειν ἀποδύρασθαι τὰς ἐαυτῶν συμφοράς· καὶ μάλιστα, ὅταν ἀνδρῶν ἐπιτυχῶσι δυνάμενον ἐκ τῆς τοῦ τρόπου καλοκαγαθίας συμπάθησά τοις ἀλγενοῖς.

Ἔθεν καὶ ὁ αἰδεσιμώτατος ἀδελφὸς Μάξιμος, ὁ τῆς πατρὶδος ἡμῶν ἡγησάμενος, παθὼν οἷα οὐδέπω τις ἀνθρώπων ἑτερος¹, καὶ πάντων μὲν γυμνωθεὶς τῶν προσόντων, ὅσα τε ἦν αὐτῷ πατρῶα, καὶ ὅσα ἐκ προτέρων πόνων ὑπῆρχε συνειλεγμένα, κακοπαθήσας δὲ τῷ σώματι μύρια ταῖς ἄνω καὶ κάτω πλάναις, καὶ οὐδὲ αὐτὴν τὴν ἐπιτιμίαν² ἀνεπηρέαστον διασώσας, ἧς ἐνεκα πάντα ποιεῖν τοῖς ἐλευθεροῖς σύνθησε, πολλὰ μὲν πρὸς ἡμᾶς περὶ τῶν τιμωμένων αὐτῷ ἀπωλοφύρατο, ἤξιωσε δὲ δι' ἡμῶν, ὡς ἐν κεφαλαίῳ³, φανεράν γενέσθαι σοὶ τὴν

1. Ἰκονεῖται ἐπαθεῖν.

|μίας.

2. Τὴν ἀπόλαυσιν τῶν πολιτικῶν δικαιοματῶν· τὸ ἀντίθετον τῆς ἐπι-

3. Κεφαλαιωδῶς καὶ ἐν περιλήψει.

περιστάσαν αὐτῷ τῶν κακῶν Ἰλιάδα⁴. Κἀγώ, ἐπειδὴ ἄλλως οὐδὲν ἀρελεῖν αὐτοῦ τῶν δεινῶν ἠδυνήθην, ἐτοίμως ταύτην ἔδωκα τὴν χάριν, τὸ ὀλίγα ἐκ πολλῶν, ὧν ἤκουσα παρ' αὐτοῦ, διαγγεῖλαι τῇ κοσμιότητι σου· ἐπειδὴ αὐτὸς ἐρυθρίαν μοι ἐδόκει τὰς ἑαυτοῦ συμφορὰς ἐναργῶς διηγῆσασθαι. Εἰ γὰρ καὶ πονηρὸν τὸν ἠδικηκότα συνίστησι τὰ γενομένα⁵, ἀλλ' οὐν γε τὸν πεπονθότα τῆς ἐλευσινοτάτης ὄντα μερίδος⁶ δέικνυσιν· ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ περιπεσεῖν τοῖς θεηλάτοις κακοῖς ἀπόδειξιζιν πως ἔχειν δοκεῖ τοῦ παραδεδόσθαι τοῖς πάθεισιν⁷. Ἄλλ' ἄρκει αὐτῷ πρὸς παραμυθίαν τῶν συμβάντων τὸ εὐμενεῖ αὐτὸν προσβλέψαι τῷ ὄμματι σε καὶ τὴν πολυαρκῆ χάριν, ἧς πάντες ἀπολαύοντες δαπανᾶν οὐ δύνανται— τὴν τῆς σῆς ἡμερότητος λέγω— καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀφρεθῆναι. Ὅτι δὲ καὶ ἐν δικαστηρίοις μεγάλη αὐτῷ ἀφορμὴ πρὸς τὴν νίκην ἢ παρὰ σοῦ ῥοπῆ, πάντες ἀκριβῶς πεπεισμένα. Δικαιοτάτος δὲ πάντων καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ τὴν ἐπιτολὴν ἡμῶν, ὡς τι ὄφελος αὐτῷ ἐσομένην, ἐπιζητήσας, δν μετὰ τῶν ἄλλων ἴδοιμεν⁸ τῇ κατὰ δύνανμιν αὐτοῦ φωνῇ τὴν σὴν εὐφημοῦντα σεμνότητα.

4. Παραμύθης ἢ χάρις, σημαίνουσα ἀπειρίαν δυστυχημάτων.

5. Ἄν ἐπληθῆ ὁ αἴδικος φαίνεται πονηρὸς ἄνθρωπος.

6. Τὸ ἀνωτέρω δὲν ἀποκλείει νὰ μὴ φαίνεται ὅτι ὁ παθὼν εἶνε ἄξιος συμπαθείας πολλῆς.

7. Ἡ παρούσα αὐτοῦ κατάστασις εἶνε ἀπόδειξις ὅτι τιμωρεῖ αὐτὸν ὁ θεὸς διὰ τὰς ἁμαρτίας του.

8. Ὁ Μάξιμος ἐζήτησε τὴν συστατήριον ταύτην ἐπιστολὴν ἀπὸ τὸν Μέγαν Βασίλειον, ὅστις ἐπαίνων τὸν Τραϊανὸν καὶ λέγων ὅτι εἶνε ἄξιος ὑπαρξίσεως καὶ συστάσεως ὁ προστατευμένός του, εὐχεται νὰ ἴβῃ αὐτὸν ἐπαίνωντα τὴν σεμνότητα τοῦ Τραϊανῶ.

Θ' ΤΟΙΣ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΤΣΙΝ

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Νεοκαισαρείας, ἡ συστάσα ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ, ἐπαυσε κοινωνοῦσα μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Καισαρείας· ὁ ἱερός ἀνὴρ ἐλυπεῖτο διότι διετέλει κερχωρισμένος ἐπισκόπου συγγενοῦς του, κλήρου οἰκείου πρὸς τὸν αὐτοῦ καὶ πόλεως θεωροῦμένης ὡς ἄλλης πατρίδος του. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπισκόπου Μουσιανοῦ ὁ Μέγας Βασίλειος ἐγραφε παραμυθητικὴν πρὸς τοὺς Νεοκαισαρεῖς διὰ τὴν ἀνανεώσιν τὰς μεταξὺ τῶν οὗο Ἐκκλησιῶν σχέσεις. Ἀντὶ ὅμως τοῦ νὰ τείνῃ χεῖρα φιλικῆν καὶ ὁ Κλήρος τῆς Νεοκαισαρείας περιέπεσεν εἰς τὸν Σαβελλιανισμόν· ἕνεκα δὲ ζηλοτυπιῶν καὶ οικογενειακῶν μικροφιλοτιμιῶν ἐξηκολούθει ἢ κατὰ τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς σκυφαντία.

Τῷ 375 πάλιν ἀπεπεριεβήν ἡ συμφιλίωσις τὰς δύο Ἐκκλησίας. Αἱ τρεῖς ἀποσταλεῖσαι ἐπιστολαὶ τοῦ πλεόν πάσης περιγραφῆς μαρτυροῦσι τὴν εὐγένειαν τοῦ χαρακτῆρος διὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ ὅτε παρεκάλει καὶ ἐδικαιολογεῖτο. Δημοσιεύομεν τὴν πρώτην τῶν ἐπιστολῶν ἀποκόπτοντες τὸ θεολογικὸν μέρος.

Πολὺν χρόνον ἀπεσιωπήσαμεν πρὸς ἀλλήλους, ἀδελφοὶ τιμωτάτοι ἡμῖν καὶ περιπόθητοι, ὡσπερ οἱ πρὸς ὀργὴν διαναστάντες. Καίτοι τίς οὕτω βαρύνμητις καὶ δυσδιάλλακτος τῷ λευπηκότι, ὡστε ὀλη σχεδὸν ἀνθρώπου γενεᾶ τὴν ἐκ τοῦ μέσους ὀργὴν συμπαρικεῖται; Ὁ περὶ ἡμᾶς ἔστιν ἰδεῖν γινόμενον, οὐδεμιᾶς τοῦ διεξῆχθαι δικαίας ἀφορμῆς ὑπαρχούσης— οὐκοῦν ὅσα γε ἴσμεν αὐτοί—, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον πολλῶν καὶ μεγάλων πρὸς τὴν ἄκραν ἡμῖν φιλίαν καὶ ἐνωσιν ὑπαρχόντων τὸ ἐξ ἀρχῆς· ἐνὸς μὲν τοῦ μεγίστου καὶ πρώτου, τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου διαρρηθῆναι εἰπόντος, ὅτι «Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἴστε, ἐὰν ἀγαπάτε ἀλλήλους!».

Δεύτερον δέ, ὅτι, εἴ τι μέγα συμβάλλεται πρὸς συνάφειαν, καὶ τῶν αὐτῶν μετασχεῖν διδασκάλων, οἱ αὐτοὶ ὑμῖν τέ εἰσι καὶ ἡμῖν διδάσκαλοι τε τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ καὶ πατέρες πνευματικοί, οἱ ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐκκλησίαν τὴν ὑμετέραν θεμελιώσαντες. Γρηγόριον λέγω τὸν πάντῃ, καὶ ὅσον ἐφεξῆς ἐκείνῳ τῆς παρ' ὑμῖν ἐπισκοπῆς τὸν θρόνον διαδεξάμενοι, ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ ὡσπερ τινὲς ἀστέρες ἐπανατέλλοντες, κατὰ τῶν αὐτῶν ἰχνῶν ἐπέβησαν, ὥστε διάγνωστα καταλιπεῖν τῆς κατ' οὐρανὸν πολιτείας,³ τὰ σημεῖα τοῖς βουλομένοις. Εἰ δὲ καὶ αἰ σωματικαὶ οἰκειότητες οὐκ ἀπόβλητοι, ἀλλὰ καὶ μέγα συμβαλλόμενοι πρὸς ἀσφαγὴ συνάφειαν καὶ κοινωνίαν βίου, καὶ ταῦτα ἡμῖν ὑπῆρξε πρὸς ὑμᾶς τὰ δίκαια⁴. Τίνος οὖν ἔνεκεν, ὦ σεμνοτάτῃ πόλει, οὐ γράμμα ἡμερον αὐτόθεν⁵, οὐ φωνὴ δεξιᾶ, ἀλλ' ἦνοικται μὲν ὑμῶν τὰ ὦτα τοῖς διαβάλλειν ἐπιχειροῦσιν; Πλὴν ἄλλ' ὑμεῖς ἀνάσχεσθέ μου τῆς παρησίας. Ἄμ-

2. Τὸν πάντῃ· συνήθως ἔκφρασις· ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θαυματουργὸς εἰς τῶν ἐνδοξοτέρων μαθητῶν τοῦ Ἁγίου.

3. Πολιτείας· τῆς ἐν οὐρανῷ ζωῆς.

4. Δίκαια· ἦτοι καὶ ἐκ τοῦ μέρους τούτου ἔχραμεν εἰσεῖτι δίκαιωμα ἐπὶ τῆς φιλίας σας. Ὁ πατὴρ τοῦ ἁγίου Βασιλείου ὠδοῶσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα εἰς τὴν Νεοκαισαρείαν, καὶ μέρος τῆς οἰκογενείας του κατοῦκε τὴν πόλιν αὐτήν. Ὁ ἐπίσκοπος ἦτο συγγενῆς του. Ἐν ἐτέρῃ ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς κατοικοῦς τῆς Νεοκαισαρείας ὑπενημιζει αὐτοῖς μὲ ὅποιαν πίστιν ἤθελον νὰ κρατήσωσιν αὐτὸν ἐν τῇ πόλει των, ὅτε ὠδοῶσεν ἐκεῖ. «Παρακαλῶ ἕκαστον ἐξ ὑμῶν νὰ ἀναμνησθῇ τοῦ παρελθόντος, ὅτε ἡ πόλις σας μ' ἐκάλει νὰ ἐδηγήσω τὴν νουοσίαν της καὶ μοι ἀνέτιθει τὰς ἀρχάς της. Πῶς ὁ λαὸς ἐσπενδεν ἄβροδος περὶ ὑμῶν! Ὅσοιαι δωρεαί, ὅσοιαι ἐπαγγελίαι!».

5. Αὐτόθεν· δηλαδὴ ἐκ Νεοκαισαρείας.

φοτέρας τὰς ἀκοάς τοῖς διαβάλλουσιν ἡμᾶς ἀναπετάσαντες, πάντα ἀνεξετάστως ταῖς ψυχαῖς παραδέχσθε⁶ καὶ οὐδεὶς ὁ τοῦ ἀληθοῦς τὸ ψεῦδος φιλοκρινῶν. Τίς ἠπόρησέ ποτε πονηρῶν ἐγκλημάτων, μόνος ἀγωνιζόμενος; τίς ἠλέγχθη ψευδόμενος, μὴ παρόντος τοῦ συκοφαντουμένου; ποῖον ῥῆμα οὐκ ἐστὶ πιθανὸν τοῖς ἀκούουσιν, ἐὰν ὁ μὲν λοιδορὸς διατεινῆται, ἢ μὴν οὕτως ἔχειν⁷, ὁ δὲ λοιδορούμενος μῆτε παρῆ μῆτε ἐπακοῦη τῶν βλασφημιῶν;

Δικαιότερον δὲ τὰ καθ' ἡμᾶς κρίνεσθαι, μὴ ἐξ ἐνόος ἢ δευτέρου τῶν μὴ ὀρθοποδούντων⁸ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πλήθους τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐπισκόπων συνημμένων⁹ ἡμῖν χάριτι τοῦ Κυρίου. Ἐξισταθῶσι δὲ Πισίδοι, Λυκάονες, Ἰσαύροι, Φρύγες ἐκάτεροι⁹, Ἀρμενίον ὅσον ὑμῖν ἐστὶ πρόσκοιλον, Μακεδόνες, Ἀχαῖοί, Ἰλλύριοι, Γάλλοι, Ἰσπανοί, Ἰταλῖα σύμπασα, Σικελιώται, Ἀφροί, Αἰγύπτου τὸ ὑγαῖον¹⁰, τῆς

6. Ἡ μὴν οὕτως ἔχειν· δηλαδὴ ὑποστήριζει τὸ ἄρθρον τῆς διαβεβαιώσεώς του.

7. Μὴ ὀρθοποδούντων· ἦτοι μὴ βαδιζόντων ἐδῶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

8. Συνημμένων· συνηνωμένων.

9. Φρύγες ἐκάτεροι· ἀμφότεροι δηλαδὴ αἱ Φρυγίαι. Ὁ ἅγιος Βασίλειος ἐν τῇ ἀπαριθμῆσει τῶν πρὸς αὐτὸν ἠνωμένων ἐπισκόπων ἀρχεται ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Πόντον, ὧν ἦν ἑξάρχος ὡς ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας· ἀπαριθμεῖ τοὺς τῆς Μακεδονίας, Ἀχαΐας καὶ Ἰλλυρίας τῆς Δύσεως καὶ διὰ τῶν τῆς Σικελίας καὶ Ἀφρικῆς καταλήγει εἰς τοὺς τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας. Ἐπειθὶ δὲ Ἀρειανοὶ ἦσαν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Κιλικίας καὶ Γαλατίας καὶ τῶν διοικήσεων τῆς Ἀσίας καὶ Θράκης, δὲν μνημονεύει αὐτῶν ἐνταῦθα.

10. Ὑγαῖον· ἡ ὕγις μαρῖ· ὁπόσον λείψανον, ἦτοι τὸ ὑπόλοιπον, καθόσον μέγα μέρος τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας ἦν Ἀρειανῶν.

Συρίας ὅπουσον λείψανον· οἵτινες πέμπουσί τε πρὸς ἡμᾶς γράμματα καὶ πάλιν δέχονται παρ' ἡμῶν. Ὡν ἔστιν ὑμῖν ἐκ τε τῶν ἐκείθεν φερομένων γραμμάτων μαθεῖν, καὶ ἐκ τῶν ἐντευθέντων πάλιν ἀντιπεμπομένων αὐτοῖς διδαχθῆναι, ὅτι σύμφυχοι πάντες ἐσμέν τὸ ἐν φρονούντες¹¹. Ὡστε ὁ τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν ἀποδιδράσκων, μὴ λυθάνειτω ὑμῶν τὴν ἀκρίβειαν, πάσῃ ἐαυτὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀπορηγνύς¹².

Περιβλέψασθε, ἀδελφοί, πρὸς τίνας ἐστὶν ὑμῖν ἡ κοινωνία. Ἐπειδὴν παρ' ἡμῶν μὴ δεχθῆτε, τίς λοιπὸν ὑμᾶς ἐπιγνώσεται; Μὴ ἀγάγητε ἡμᾶς εἰς ἀνάγκην σκυθρωπὸν τι βουλεύσασθαι περὶ τῆς φιλάτης ἡμῖν ἐκκλησίας. Μὴ ποιήσῃτέ με, ἃ νῦν ἐν τῇ καρδίᾳ κρύπτω τῇ ἑμαυτοῦ, κατ' ἑμαυτὸν στεναζῶν καὶ ὀδυρόμενος τοῦ καιροῦ τὴν κακότητα, ὅτι αἰτίας οὐκ οὔσης αἰ μέγιστα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐκ παλαιοῦ πρὸς ἀλλήλας ἀδελφῶν τάξιν ἐπέχουσαι, αὐταὶ νῦν διεστίκασιν· μὴ με ποιήσῃτε ταῦτα πρὸς πάντας ὁμοῦ τοὺς κοινωνικοὺς ἀποδιύρασθαι. Μὴ ἐκβιάσῃτέ με ἀρεῖναι ῥήματα, ἃ μέχρι τοῦ νῦν τῷ ἐκ τοῦ λογισμοῦ χαλινῷ¹³ κεκρυμμένα ἔχω παρ' ἑμαυτῶ. Βελτιόν ἐστὶν ἡμᾶς ἐκ ποδῶν γενέσθαι¹⁴, τὰς δὲ ἐκκλησίας ὁμοιοῦν πρὸς ἀλλήλας, ἢ διὰ τὰς μεिरακιδώεις ἡμῶν μικροψυχίας¹⁵ κακὸν τοσοῦτον ἐπάγεσθαι τοῖς λαοῖς τοῦ Θεοῦ. Ἐρωτήσατε τοὺς πατέρας ὑμῶν καὶ ἀναγγελοῦσιν ὑμῖν, ὅτι, εἰ καὶ τῇ θέσει

11. Τὸ ἐν φρονούντες· ταῦτά πιστεύοντες.

12. Ἀπορηγνύς· ἀποχωρίζων.

13. Χαλινῷ ἐκ τοῦ λογισμοῦ· ἡ ἔκφρασις αὐτῆ λῖαν συχνῆ παρὰ Μεγάλου Βασιλείου· ὁ χαλινός, ὁ φραγμός, ὁ ἐκ τοῦ ὀρθοῦ λόγος.

14. Ἐκ ποδῶν γενέσθαι· νὰ παύῃ ὁ ἐμπόδιον.

15. Μικροψυχίας· ἀντιτίθεται πρὸς τὸ μεγαλοθυμία.

τοῦ τόπου διηρῆσθαι ἐδόκουν αἱ παροικίαι¹⁶, ἀλλὰ τῷ γε φρονήματι ἐν ἦσαν καὶ μιᾷ γνώμῃ ἐκυβερνῶντο. Συνεχεῖς μὲν τοῦ λαοῦ αἱ ἐπιμιξίαι, συνεχεῖς δὲ τοῦ Κλήρου ἐπιδημίαι· αὐτοῖς δὲ τοῖς ποιμέσι τοσοῦτον περιῆν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, ὥστε ἐκάτερον αὐτῶν διδασκάλω τῷ ἐτέρῳ καὶ ἡγεμόνι χρῆσθαι εἰς τὰ πρὸς Κύριον.

Γ' ΠΡΟΣ ΙΤΑΛΟΥΣ ΚΑΙ ΓΑΛΛΟΥΣ

Ὁ ἅγιος Βασίλειος ἐκ μέρους 32 ἐπισκόπων ἐπιστέλλει τοῖς ἐπισκόποις τῆς Ἰταλίας καὶ Γαλλίας καὶ προσκαλεῖ εἰς βοήθειαν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς λαθῶρων τῆς αἰρέσεως καὶ τῶν διαπληκτισμῶν.

Φέρει μὲν τινὰ παραμυθίαν ταῖς ὀδυρομέναις ψυχαῖς καὶ στεναγμὸς πολλάκις ἐκ βάθους τῆς καρδίας ἀναπεμπόμενος, καὶ που καὶ δάκρυον ἀποστάζων τὸ πολὺ τῆς θλίψεως διεφόρῃσεν¹. Ἡμῖν δὲ οὐχ ὅσον στεναγμὸς καὶ δάκρυον παραμυθίαν ἔχει τὸ ἐξεῖπειν ἡμῶν τὰ πάθη πρὸς τὴν ἀγάπην ὑμῶν, ἀλλὰ τις ὑμᾶς καὶ ἐλπίς χρηστοτέρα θάλπει, ὡς τάχα ἄν, εἰ ἐξαγγελιαίμεν ὑμῖν τὰ λυπούντα ἡμᾶς, διαναστήσαιμεν ὑμᾶς πρὸς τὴν ἀντίληψιν² ἡμῶν, ἣν πάλαι μὲν προσδοκῆσαμεν παρ' ὑμῶν ταῖς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἐκκλησίαις γενήσεσθαι, οὐδέπω δὲ τετυχήκαμεν. Οὐ γὰρ δῆπου ἠγνοῆσατε τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀδελφοί τιμωτάτοι, ὧν ἡ ἀκοή καὶ ἐπὶ τὰ ἔσχατα τῆς οἰκουμένης ἐξέδραμεν· οὐδὲ ἀσυμπαθεῖς που ὑμεῖς πρὸς τοὺς ὁμοψύχους τῶν ἀδελφῶν, μαθηταὶ ὑπάρχοντες τοῦ Ἀποστόλου, τοῦ πλη-

16. Παροικία· σημαίνει ἐπισκοπὴν καὶ ἐνορίαν. Ἐνταῦθα ἐπισκοπή.

1. Διεφόρῃσεν· διελίστε τὴν δύναμιν τοῦ ἄλλου.

2. Ἀντίληψις· βοήθεια.

ρωμα εἶναι τοῦ νόμου τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην διδάσκοντας. Ἄλλ' ἐπέσχεον ὑμῶν τὴν ὁμὴν ἢ δικαίαν τοῦ Θεοῦ κρίσιν, ἐκπληρωθῆναι ἡμῖν τὴν διατεταγαμένην ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν θλίψιν ἐπιμετροῦσα. Ἄλλὰ νῦν γοῦν καὶ πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζῆλον καὶ τὴν ἡμετέραν συμπάθειαν διαναστῆναι ὑμᾶς παρακαλοῦμεν καὶ ἐνδύσασθαι σπλάγγνα οἰκτιρμοῦ καὶ ἀποθέσθαι μὲν πάντα ὄνον, ἀναλαβεῖν δὲ τὸν κόπον τῆς ἀγάπης, καὶ μῆτε ὁδοῦ μῆκος, μῆτε τὰς κατ' οἶκον ἀσχολίας, μῆτ' ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων ὑπολογισασθαι. Οὐ γὰρ περὶ μιᾶς Ἐκκλησίας ὁ κίνδυνος, οὐδὲ δύο ἢ τρεῖς αἱ τῷ χαλεπῷ τούτῳ χειμῶνι παραπεσοῦσαι. Σχεδὸν γὰρ ἀπὸ τῶν ὄρων τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρι Θηβαίδος³ τὸ τῆς αἰρέσεως κακὸν ἐπινέμεται. Ἦς τὰ πονηρὰ σπέρματα πρότερον μὲν ὁ δυσώνυμος Ἄρειος⁴ κατεβάλετο· ριζωθέντα δὲ διὰ βάθους ὑπὸ πολλῶν τῶν ἐν μέσῳ φιλοπόνως τὴν ἀσέβειαν γεωργησάντων⁵, νῦν τοὺς φθοροποιούς καρποὺς ἐξεβάσθησεν. Ἀνατέτραπται μὲν γὰρ τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα, συγχέγνται δὲ Ἐκκλησίας θεσμοί. Φιλαρ-

3. Ἀπὸ τῶν ὄρων τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρι Θηβαίδος· δηλαδὴ εἰσι τὰ ὄρια τοῦ κράτους ἐπὶ Οὐδάλετος ἐνθα ἐκυριάρχει ὁ Ἄρειανισμὸς ἐπινέμεται· εἶνε λαφύρον, λεία.

4. Ἄρειος· ἱερεὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, εἴ ὡς ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα ἢ ἄρειος, ἧς ἦν ὁ ἱδρυτής, ἢ διαίρεσασα τὸν Χριστιανισμὸν πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Ὁ Ἄρειος ἦνετο τὴν θεότητα τοῦ Ἰσοῦ, θεωρῶν τὸν Πατέρα μόνον Θεόν, ἄπειρον, αἰώνιον. Ἐδημιούργησε δὲ τὸν Ἰῶν ἐκουσίως ἵνα ποιῆσῃ αὐτὸν δημιουργὸν τοῦ νοητοῦ ἀτόμου καὶ ἵνα εὐφηταὶ ἐν ἀμέσῳ σχέσει πρὸς τὸ πεπερασμένον. Ὁ Λόγος ἐδημιούργησε τὸ Πνεῦμα, ὅπερ εἶνε τὸ δάκτυλον καὶ ὁ χρόνος, τὸ μέσον δηλαδὴ, ἐν ᾧ ἐξελίχθη ὁ αἰσθητὸς κόσμος.

5. Οἱ κυριώτεροι τῶν γεωργῶν τῆς ἀσεβείας εἰσὶν ὁ Ἄετιος, ὁ Βύνομμος καὶ ὁ Βιδόσιος, οὗ ὁ Οὐάλης κατέστησε πατριάρχην Κων/πόλεως.

χία⁶ δὲ τῶν μὴ φοβουμένων τὸν Κύριον ταῖς προστασίαις ἐπιτηδῶσι· καὶ ἐκ τοῦ προφανοῦς λοιπὸν ἄθλον δυσσεβείας ἢ προεδρίας πρόκειται· ὥστε ὁ τὰ χαλεπώτερα βλασφημήσας εἰς ἐπισκοπὴν λαοῦ προτιμότερος. Οἴχεται σεμνότης ἱερατικῆ· ἐπιλειοῖσπαν οἱ ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης ποίμνιον τοῦ Κυρίου. Ἡ πονηρία ἄμετρος, οἱ λαοὶ ἀνουθέτητοι, οἱ προεστώτες ἀπαρηρσίαστοι. Ἦδη δὲ καὶ ὅπλον τισὶ τοῦ πρὸς ἀλλήλους πολέμου ἢ ἐδίκησις δῆθεν τῆς ὀρθοδοξίας ἐπινενόηται· καὶ τὰς ἰδίας ἐχθρας ἐπικυρψάμενοι, ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐχθραίνειν κατασχηματίζονται⁷. Ἄλλοι δὲ τὸν ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις ἐκκλίνοντες ἔλεγχον, τοὺς λαοὺς εἰς τὴν κατ' ἀλλήλων φιλονεικίαν ἐκμαίνουσιν⁸, ἵνα τοῖς κοινοῖς κακοῖς τὸ κατ' ἑαυτοὺς συσκιάσωσι. Διὸ καὶ ἀσπονδὸς ἐστὶν ὁ πόλεμος οὗτος τῶν τὰ πονηρὰ εἰργασμένων τὴν κοινὴν εἰρήνην, ὡς ἀποκαλύπτουσαν αὐτῶν τὰ κρυπτά τῆς αἰσχύνης, ὑφρωμένων⁹.

Ἐπὶ τούτοις γελῶσιν οἱ ἄπιστοι, σαλεύονται οἱ ὀλιγόπιστοι, ἀμφίβολοι ἢ πίστις, ἄγνοια καταλέχεται τῶν ψυχῶν διὰ τὸ μμεισθαι τὴν ἀλήθειαν τοὺς δολοῦντας¹⁰ τὸν λόγον ἐν κακουρ-

6. Φιλαρχία=φιλοδοξία· προστασία=πρωτοκαθεδρία=προεδρία.

7. Οὕτως οἱ ἐχθροὶ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου κατηγοροῦν αὐτὸν ὡς αἰρετικὸν (διότι ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν εἶνε αἰετῆρικός. Γρηγ. Ναζιανζ.).

8. Ἐκμαίνουσι· ἐκφρασις ἐναργητικῆ· καθιστῶσι μακίμως.

9. Ὑφρωμένοι· ὑποπετυσμένοι τὴν κοινὴν εἰρήνην.

10. Δολοῦντας τὸν λόγον· οἵτινες δηλαδὴ εἰσι τὸσον κακοῦργον, ὥστε δολιεύουσι τὴν Γραφήν. Πρβλ. Bossuet. «Ἐνόσω οἱ μὲν δὲν ἔπαινον τὰ φιλονεικῶσιν ἢ τὰ θεωροῦσι τὰ ὄνειρα τῶν ὡς ἐμπνεύσεις, οἱ δὲ δὲν ἠδύνατον νὰ γνωρίσωσι τὸ ὕψος τῆς θρησκείας, καταταμνείσης ὑπὸ ποσοῦτων αἰρέσεων, ἀνεξήτουσαν θανάσιμον ἀνάπαισιν καὶ ἐλευθερίαν ἐν τῇ διλογίᾳ τῶν θρησκείων καὶ ἐν τῷ ἀθεισμῷ» (Or. fun. de la reine d'Angleterre).

γία. Σιγῶ μὲν γὰρ τὰ τῶν εὐσεβούντων στόματα· αἰνεῖται δὲ πᾶσα βλάσφημος γλῶσσα· ἐβειβήλωθη τὰ ἅγια, φεύγουσι τοὺς εὐκτρίους οἴκους οἱ ὑγιαίνοντες τῶν λαῶν, ὡς ἀσεβείας διδασκαλεῖα· κατὰ δὲ τὰς ἐρημίας πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Δεσπότην μετὰ στεναγμῶν καὶ θαυρῶν τὰς χεῖρας αἴρουσιν. Ἐφθασε γὰρ πάντως καὶ μέχρως ὑμῶν τὰ γινόμενα ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων· ὅτι οἱ λαοὶ σὺν γυναιξὶ καὶ παιδίοις καὶ αὐτοῖς τοῖς πρεσβύταις, πρὸ τῶν τειχῶν ἐκχυθέντες, ἐν τῷ ὑπαίθρῳ τελοῦσι τὰς προσευχάς, φέροντες πάσας τὰς ἐκ τοῦ ἀέρος κακοπαθείας σὺν πολλῇ τῇ μακροθυμίᾳ, τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου ἀντιληψὶν ἀναμένοντες¹¹.

Τίς θρήνος τῶν συμφορῶν τούτων ἄξιος; Ποίαι πηγαὶ θαυρῶν κακοῖς τοσοῦτοις ἀρκέουσιν; Ἔως οὖν ἐτι δοκοῦσιν ἐστάναι¹² τινές, ἕως ἐτι ἴχνος τῆς παλαιᾶς καταστάσεως διασφίεται, πρὶν τέλεον ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιλεθῆ τὸ ναυάγιον, ἐπιλεθῆτε πρὸς ἡμᾶς, ἐπιλεθῆτε ἤδη, καὶ, διόμεθα, ἀδελφοὶ γνησιώτατοι· δότε χεῖρα τοῖς εἰς γόνυ κλιθεῖσι. Συγκληθῆτω ἐφ' ἡμῖν τὰ ἀδελφικὰ ὑμῶν σπλάγγνα, προχυθῆτω δάκρυα συμπαθείας. Μὴ περιδίητε τὸ ἡμῖσι τῆς οἰκουμένης ὑπὸ τῆς πλάνης καταποθῆν· μὴ ἀνάσχηθε ἀποσβεσθῆναι τὴν πίστιν, παρ' οἷς πρῶτον ἐξέλαμψε.

Τ Ε Λ Ο Σ

11. Πρὸβλ. ἄγιον Ἀθανάσιον καὶ ἄλλους Πατέρας θρηνοῦντας τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης.

12. Ἐνόσω φαίνεται ὅτι ἴστανται τινες εἰσέτι ὄρθαι καὶ ἀνώτεροι τῆς πλάνης.

Π Ι Ν Α Ξ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	Σελ. γ'
Εἰσαγωγή. Οἱ πατέρες τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Δ' ἑκατοντάετηρίδα	» ζ'
Μέγας Βασιλεὺς	» ια'
Βασιλείου τοῦ Μεγάλου ὁμιλίαι Θ' εἰς τὴν Ἐξαήμερον (ἀνάλυσις καὶ περίληψις)	» ιε'
Ὅμιλία Α'. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν	» 20
Ὅμιλία Β'. Περὶ τοῦ ἢ γῆ ἀόρατος ἦν καὶ ἀκατασκεύαστος	» 29
Ὅμιλία Γ'. Περὶ τοῦ στερεώματος	» 31
Ὅμιλία Δ'. Περὶ συναγωγῆς τῶν ὑδάτων	» 34
Ὅμιλία Ε'. Περὶ βλαστήσεως γῆς	» 39
Ὅμιλία Σ'. Περὶ γενέσεως φωστῆρων	» 44
Ὅμιλία Ζ'. Περὶ ἔρπετων	» 50
Ὅμιλία Η'. Περὶ πτηνῶν καὶ ἐνύδρων	» 55
Ὅμιλία Θ'. Περὶ χερσαίων	» 56
Βασιλείου τοῦ Μεγάλου ὁμιλία εἰς τὸ Πρόδεχε σαυτῷ (ἀνάλυσις καὶ περίληψις)	» 64
Ὅμιλία εἰς τὸ Πρόδεχε σαυτῷ	» 68
Βασιλείου τοῦ Μεγάλου Ἐπιστολαὶ ἐκλεκταὶ (ἀνάλυσις καὶ περίληψις).	» 93
Α' Γρηγορίῳ Ἐταίρῳ	» 96
Β' Ὀλυμπίῳ	» 100
Γ' Τῷ αὐτῷ	» 101

Δ' Πρὸς Ἐλευθέραν.	Σελ. 402
Ε' Λεοντίῳ σοφιστῇ.	» 403
Σ' Διοδώρῳ πρεσβυτέρῳ Ἀντιοχείας	» 405
Ζ' Πρὸς πατέρα σχολαστικοῦ τελευτήσαντος παραμυθητική.	» 409
Η' Τραϊανῷ	» 413
Θ' Τοῖς Νεοκαισαρεῦσιν.	» 415
Ι' Πρὸς Ἴταλοὺς καὶ Γάλλους.	» 419

© 1942
 ΣΙΣΜΑΝΟΓΛΙΟΥ

PUBBLICITÀ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ
Α. Κ. ΓΕΡΑΡΔΟΥ ΚΑΙ ΣΑΣ

Εν Γαλατῇ, ὁδῷ Μαχμεουδιῆ, ἀριθ. 23.

Ἐν τῷ 1. τόμῳ αἱ ἑξῆς: **Α. Κ. ΓΕΡΑΡΔΟΥ** καὶ **ΣΑΣ** ἐκδόσεις, πρὸς τὸν ἄλλοις ἱστορικοῖς, θεολογικοῖς καὶ φιλοσοφικοῖς, πρὸς τὸν ἄλλοις ἱστορικοῖς, τὸ πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων ἀρχαίων, τῶν Ἀθηναίων, τῶν Ἀστικῶν καὶ Ἑλληνικῶν Σχολαίων, τὸν Παιδαγωγικῶν καὶ τῶν Γερμανικῶν.

Γραμμ. συγκαταβατικαὶ καὶ ὀριζυμέναι.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΡΑ. συναρμολογηθεῖσα κατὰ τὰ προγράμματα τῆς Παιδαγωγικῆς Κεντρικῆς Ἑπιμελητικῆς Ἑταιρείας, καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑπιμελητικῆς Ἑταιρείας, μετὰ ὁπίου τροποσῶν καὶ προσεγγύων εἰς τὰς τρεῖς, ὑπὸ **Η. ΚΥΖΙΟΥ, Κ. Δ. ΓΟΥΔΩΞΟΥ** καὶ **Γ. Κ. ΕΥΓΟΝΟΠΟΥΛΟΥ**, μετ' εἰκόνων εὐρωπαϊκῶν, ἐκδόσεως Β' Τόμος Α', σελ. 61, γρ. 2.—Τρίτος Β' σελ. 120, γρ. 250.—Τέταρτος Γ', σελ. 0-120, γρ. 3.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΙΒΩΤΟΣ, ἀμειψιχθεῖσα εἰς τρεῖς τόμους ἐξ ὧν τῶν νέων ἑλλήνων, ἐκδοσῶν καὶ ποιητῶν, ὑπὸ **Ψακκίῳ Θαλασσῷ**, μετὰ ἀναγραφῶν καὶ ἀναμνήσεων πρὸς γῆσιν τῶν τριῶν τόμων τοῦ Σχολασίου. Τόμος Α', διὰ τὴν Β' τάξιν τῶν Ἀστικῶν Σχολίων ἢ τὴν Α' τοῦ Σχολασίου, ἐκδόσεως Γ', σελ. 6-247, γρ. 6.—Τόμος Β', διὰ τὴν Β' τάξιν, ἐκδόσεως Γ', σελ. 24-306, γρ. 6.—Τόμος Γ', διὰ τὴν Γ' τάξιν, σελ. 312, γρ. 6.

ΓΡΑΜΜΑ. **ΣΗ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣΣΑΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΗΣ** (Μεγάλη μετὰ ἀναμνήσεων, ὑπὸ **Προδρόμου Εὐταγγέλου**, σελ. 1-10, γρ. 5).

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΗΣ ὑπὸ **Προδρόμου Εὐταγγέλου**, 3 φθ. μέγ. δον, γρ. 6.

ΧΡΙΣΤΟΜΑΘΕΙΑ ΓΕΡΑ ὑπὸ **Κ. Σ. ΠΑΡΙΣΙΟΥ**, ἐκδόσεως Τόμ. Α', πρὸς τὸν **Βασιλέα τοῦ Μεγάλου Οὐρανοῦ** εἰς τὸν Ἑλληνοφῶνα, τὸ **Πρόσθετον ἀναμνήσεων καὶ Ἑπιμελητικῶν**, ἐκδόσεως Γ', σελ. 1-11, γρ. 6.

Ἐν τῷ 2. τόμῳ αἱ ἑξῆς: **Παιδαγωγικὴ** καὶ **Φιλοσοφικὴ** ἐκδόσεις, πρὸς τὸν ἄλλοις ἱστορικοῖς καὶ θεολογικοῖς, πρὸς τὸν ἄλλοις ἱστορικοῖς, τὸ πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων ἀρχαίων, τῶν Ἀθηναίων, τῶν Ἀστικῶν καὶ Ἑλληνικῶν Σχολίων, τὸν Παιδαγωγικῶν καὶ τῶν Γερμανικῶν. **Καταλόγος**, ὅπου ἀναμνήσεων εἰς τὸν ἄλλοις ἱστορικοῖς καὶ θεολογικοῖς.